

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Rozhlasové vysílání pro ženy:
Radiojournal mezi válkami a v době německé okupace**

Bc. Marie Leinveberová

Diplomová práce

2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Marie Leinveberová**
Osobní číslo: **H15380**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Gender history**
Název tématu: **Rozhlas pro ženy a jeho vývoj v intencích Československého rozhlasu v meziválečném i válečném období (českých zemí)**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Na pozadí politicko-společenských změn v Československé republice mapuje diplomová práce jednak vývoj Radiojournalu, jednak vývojovou linii ohraničeného cyklu pravidelných přednášek věnovaných speciálně ženám pod názvem "rozhlas pro ženy".

Rozsah grafických prací: **obrazová a mapová dokumentace**

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BĚHAL, Rostislav. Kdo je kdo v sedmdesátileté historii českého rozhlasu.

Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1996, 288 s. ISBN 80-238-0493-6.

FUKSÍK, Mansvelt. Kapitoly z dějin Čs. rozhlasu III. Praha: Studijní oddělení Čs. rozhlasu 1965, 264 s.

HOŘČIČKA, Jiří. Lidé kolem mikrofonu. Praha: Orbis 1963, 110 s.

JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Vyd. 1. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

OSVALDOVÁ, Barbora, Česká média a feminismus, nakladatelství Slon, 2004 Praha, ISBN 80-86429-31-9

PASTUSZKOVÁ, Iva. První žena hlasatelka. Programový týdeník Rozhlas. Č. 20

PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let Československého rozhlasu. Praha: nakladatelství Radiojournalu 1935, 1036 s.

Ročenky Československého rozhlasu za roky 1927, 1928, 1929, 1931, 1935, 1937, 1938

VOTAVOVÁ, Jarmila. Stručný nástin historie českého rozhlasu: (příspěvek k 70. výročí). Praha: Český rozhlas, 1993, 144 s.

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.**

Ústav historických věd

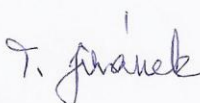
Datum zadání diplomové práce: **30. března 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. června 2018**

L.S.

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Nechanicích 20. června 2018

Marie Leinveberová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla upřímně poděkovat své vedoucí práce Prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc. za trpělivost, cenné rady, připomínky a konzultace, které pro mě byly velkou inspirací při psaní diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce mapuje na pozadí politicko-společenských změn v Československé republice jednak vývoj rozhlasové společnosti, která se s vlastnickým zapojením státu stává silně politicky zainteresovanou, jednak vývojovou linii ohraničeného cyklu pravidelných přednášek věnovaných speciálně ženám pod názvy „ženská hlídka“, „rozhlas pro ženy“ aj. Soubor pramenů, přibližně 140 psaných příprav jednotlivých přednášek ženského vysílání, je rozdělen do dvou základních kategorií, z nichž jedna sleduje přednášky zaměřené na tradiční působení ženy v domácím prostoru v roli manželky, matky a hospodyně; a druhá přednášky zabývající se novými možnostmi působení ženy ve veřejném prostoru. Skrze komparaci dvou vymezených sfér zjišťuje práce, jaký obraz ženy ženského vysílání vytvářelo.

Klíčová slova

Meziválečné období, rozhlas, vysílání pro ženy, privátní sféra, veřejná sféra, mateřství, vzdělávání, profese.

Annotation

The Diploma Thesis deals with the development of radio society on the background of the political and social changes in the Czechoslovakian Republic. This society with the owner inclusion of the state becomes strongly politically interested. Then it deals with the developing line of a bordered circle of regular lectures called “The Women’s magazine” or “The radio for women”, which are dedicated specially to women. The set of sources, approximately 140 written preparations of particular lectures of women broadcasting, is divided into two main categories. The first one monitors the lectures interested in the traditional role of a woman at home in the role of the wife, the mother and the housekeeper. The second type of lectures deals with new possibilities of the effect of a woman in a public area. The thesis determines which picture of a woman the women broadcasting made through the comparison of two defined spheres.

Keywords

Interwar term, radio, broadcasting for women, private sphere, public sphere, maternity, education, profession.

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Na vlnách rozhlasu	16
2.1. Od Morseovy abecedy k přenosu hlasu	16
2.2. Počáteční vývoj radiotelefonie v Československu.....	19
2.3. Meziválečné období Československé republiky.....	20
2.4. První léta Radiojournalu	24
2.4.1. Vznik společnosti	24
2.4.2. Počátky rozhlasového vysílání	26
2.4.3. Reorganizace v roce 1925.....	28
2.4.4. Spor o rozhlas	30
2.5. Zlatý věk rozhlasu.....	31
2.6. Rozhlas a jeho proměny ve třicátých letech	33
2.6.1. Reorganizace v roce 1938.....	36
2.7. Rozhlas v době okupace	37
2.8. Vývoj programové skladby.....	39
2.8.1. Zpravodajství.....	41
2.8.2. Hudební program.....	42
2.8.3. Slovesný program.....	43
2.8.4. Přednáškové oddělení.....	44
3. Žena v kontextu meziválečného období.....	47
3.1. Kdo je žena?.....	47
3.2. (Ne)možná cesta ke studiu i profesi.....	49
3.3. Žena v právním systému první republiky	53
3.4. Právo žen na vlastní tělo	55

4. Rozhlasové vysílání pro ženy.....	59
4.1. Zaostřeno na druhé pohlaví aneb cesta k pravidelnému vysílání pro ženy.....	60
4.2. Reorganizace přednáškového oboru	64
4.3. Rozhlas pro ženy.....	69
5. Přednášky rozhlasu pro ženy.....	76
5.1. Privátní sféra	76
5.1.1. Mateřství, rodičovství a výchova dětí	77
5.1.2. Manželství a partnerské vztahy	91
5.1.3. Domácnost a hospodaření.....	98
5.2. Veřejná sféra	106
5.2.1. Vzdělání a výdělečná práce žen.....	108
5.2.2. Žena ve státě a pro stát	120
5.2.3. Slavné ženy.....	132
6. Závěr.....	140
Resumé	144
Prameny	146
Sekundární literatura.....	152
Bakalářské a diplomové práce	154
Internetové zdroje	155
Seznam zkratk.....	157

1. Úvod

Slovo rozhlas vzniklo v roce 1924 odvozením od českého slovesa rozhlásit jako výstižný název nového a pro společnost přelomového média, a to přesně rok po zahájení rozhlasového vysílání v Československu.¹ Rozhlas opravdu široce rozséval, rozhazoval a rozhlašoval hudbu, zprávy a jiný program svým posluchačům. Jeden přístroj mohlo najednou poslouchat více lidí, čímž se výrazně lišil jeho charakter oproti dosavadnímu médiu s téměř monopolním postavením – tisku.²

Rozhlas byl v prvních letech své existence nahlížen z řad společnosti zejména jako technický zázrak, který dokáže zachytit zvuk a přenést jej na dalekou vzdálenost. Odlišná forma, tzn. zprostředkování veškerého sdělení recipientům skrze zvukovou stopu, určila rovněž prvotní směřování média, které se zpočátku uchylovalo k přenosům hudby. Rozhlasoví tvůrci nicméně během pár let objevili širokou škálu možností využití zvukového vysílání, díky čemuž se v krátké době meziválečného období stal rozhlas masovým médiem se značným dosahem. Těchto vlastností si byli vědomi samozřejmě političtí představitelé nejen Československa, a tak se původně apoliticky vnímané médium stalo v průběhu pár let silně politickým.³

Hlavním a zásadním posláním rozhlasu, v Československu vedeného jako společnost s názvem Radiojournal, bylo po celé meziválečné období vzdělávání a povznášení širokých mas společnosti. Avšak s ohledem na počáteční ceny předplatného a vysoké ceny radiopřijímačů bylo poslouchání rozhlasu v prvních dvou letech víceméně záležitostí bohatých - o širokých masách se opravdu mluvit nedalo. Od roku 1925 vstoupil nadpolovičním podílem do společnosti stát, díky čemuž postupně ceny klesly a počet posluchačů během pár roků rapidně vzrostl.⁴

Osvěta a vzdělávání velkého počtu posluchačů ovšem narážely na hranice různých zájmů různých skupin lidí - programové vedení velmi rychle zjistilo, že je třeba program více diferencovat. Od roku 1925 proto počaly vznikat s touto myšlenkou tzv. odborné

---

¹ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

² ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

³ Tamtéž.

⁴ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935.

rozhlasy, které respektovaly zejména socio-profesní zájmy rozličných skupin obyvatelstva. V témže čase se začala skloňovat rovněž potřeba speciálního vysílání pro ženy, které, jak uvádí rozhlasové ročenky, mělo respektovat specifické zájmy ženského pohlaví.⁵

Tímto se dostáváme k hlavnímu tématu diplomové práce, jež si klade za úkol zmapovat vývoj rozhlasového vysílání pro ženy v čase mezi válkami i počátečním období německé okupace, stejně jako podrobit analýze jeho obsah. Z útržků zachovaných programových schémat a zmínek kolem roku 1925 je patrné, že už tehdy probíhalo velmi občasně ženské vysílání pod názvem „ženská hlídka.“⁶ Oficielnější forma pořadu se nicméně zformovala až kolem roku 1927, kdy byla ženská hlídka více či méně pravidelně vysílána ve všední dny v průběhu odpoledne. K výrazným proměnám ženského vysílání došlo pak zejména během 30. let, nejdříve při reorganizaci přednáškového oddělení v rámci slovesného odboru v roce 1931, podruhé kolem poloviny 30. let se vznikem samostatného přednáškového odboru.

Práce se prvně soustředí na vývoj a proměny formátu pořadu pro ženy. Byly tedy položeny otázky, jak pořad po formální stránce probíhal, kdo jej produkčně zajišťoval, pro koho byl určen, tzn. pro jakou konkrétní cílovou skupinu, a jak se tyto záležitosti proměňovaly v čase. Přímá dokumentace pořadu z této doby se v Archivu Českého rozhlasu žet nezachovala. Bližší informace k pořadu tudíž musely být hledány skrze zástupné prameny, zejména rozhlasem vydávané ročenky, z nichž se dodnes zachovaly ročníky 1928, 1929, 1934, 1937 a 1938 až březen 1939.⁷ Ročenky dřívějších dat nicméně obsahují mnohdy jen okrajové informace, které bylo nutné více podložit. K tomuto účelu dopomohla rozsáhlá monografie vzniklá pod editorským vedením muzikoložky a hudební kritičky Anny Patzakové-Jandové,⁸ jež na více než 1000 stranách podrobně zdokumentovala „Prvních deset let československého rozhlasu,“⁹ tzn. vývoj média v letech

---

⁵ Kalendář Radiojournalu na rok 1929.

⁶ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

⁷ Kalendář Radiojournalu na rok 1928; Kalendář Radiojournalu na rok 1929; Ročenka posluchače rozhlasu 1934; Ročenka Československého rozhlasu 1937; Ročenka Čs. rozhlasu 1938; Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939.

⁸ Anna Patzaková-Jandová (6.6.1895 – 12.2.1990) – muzikoložka a hudební kritička. Přispívala do Národního osvobození, Nové svobody, Dělnické osvěty, Tempa a Prager Rundschau. zdroj [online]: Český hudební slovník osob a institucí [cit.2018-3-6]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=8305.

⁹ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935.

1923 až 1933 zejména po stránce technické, organizační a programové. Informace o ženském vysílání nicméně nejsou v publikaci obsaženy souvisle, ale opět víceméně nahodile na pozadí programových a organizačních změn během prvních let vysílání. Nutno dodat, že publikace obsahuje velké množství dobových statistik počtu a původu posluchačů. Tyto statistické údaje výrazně dopomohly k zachycení proměn cílové skupiny ženského vysílání a k odhalení případných rozporů mezi rozhlasem stanovenou cílovou skupinou a reálným zastoupením této skupiny mezi posluchači.

Co se týče obsahu ženského vysílání, vychází diplomová práce ze 139 zachovaných podkladů přednášek v písemné podobě, které jsou uloženy v archivu Českého rozhlasu.¹⁰ Pramenná základna je časově zastoupena roky 1927 až 1942, z nichž nejreprezentativnější ročníky tvoří roky 1937 s počtem 21 přednášek a 1938 s 80 přednáškami. V souvislosti s obsahem konkrétních příspěvků byly kladeny otázky, jak rozhlasové vysílání pro ženy vykreslovalo ženu samotnou, tedy jakých témat se přednášky dotýkaly, na jaké záležitosti se soustředily a jak skrze ně formulovaly postavení nebo povinnosti ženy. Dále nás bude zajímat, jak se tento obsah přednášek a odraz ženy v nich proměňoval v čase. Starší a méně zastoupené ročníky byly doplněny o některé informace z ročenek a monografie A. J. Patzakové. Ve spojitosti s proměnou obsahu se budeme rovněž tázat, zda a nakolik se ve vysílání pro ženy odrážely dobové ideologie, propaganda či konkrétní zájmy státu, a to zejména v období před druhou světovou válkou, a zda bylo vysílání pro ženy názorově jednotné, anebo naopak diferencované.

Nutno dodat, že vysílání určené ženám nebylo v české historiografii prozatím nijak více zpracováno. Jediným příkladem svého druhu je diplomová práce Petry Fabianové z roku 2015,¹¹ která se v jedné kapitole zabývá rozhlasem pro ženy, avšak bez zachycení proměn pořadu v čase, většího kritického zhodnocení a dobové kontextualizace. Publikace mapující historii Radiojournalu sice existenci vysílání pro ženy zmiňují, avšak kdo jej tvořil a co bylo jeho obsahem, veskrze chybí. Výsledná charakteristika ženského vysílání v diplomové práci je tudíž poskládána ze skromných odkazů v ročenkách a monografii A. J. Patzakové a konkrétního obsahu přednášek pro ženy. Zachycené změny v ženském vysílání jsou vždy také porovnány s celkovými proměnami organizace a programu rozhlasu.

---

¹⁰ Archiv Českého rozhlasu: databáze digitálních fondů. Bylo čerpáno zejména ze soupisu pásů AF.

¹¹ Fabianová, P. Hlasatelky v Československém rozhlase a rozhlas pro ženy ve třicátých letech 20. století. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, 2015.

Pro lepší postizitelnost a snazší nalezení odpovědí na položené otázky byl soubor přednášek rozdělen dle obsahu na dvě základní kategorie, z nichž jedna obsahuje přednášky zaměřené na tradiční působení ženy v domácím prostoru v roli manželky, matky a hospodyně; a druhá přednášky zabývající se novými možnostmi působení ženy ve veřejném prostoru, např. v oblasti vzdělávání, zaměstnání, politiky nebo kultury. Skrze komparaci těchto částečně protikladných kategorií dochází ke zjištění, jak bylo na ženu v rozhlasovém vysílání pohlíženo. Zda jí byly převahou stále určeny záležitosti sféry privátní s odkazem na její biologický znak mateřství, anebo jí byla přisouzena rovněž aktivita ve sféře veřejné.

Stačí pohlédnout na krátký popis vývoje rozhlasového pořadu pro ženy, abychom si uvědomili, že pro komplexní postizení tématu diplomové práce je důležitý i samotný vývoj rozhlasové společnosti. Jen ruku v ruce s historií prvních dvaceti let Radiojournalu a zachycením změn po německé okupaci lze vysvětlit, jak a proč se formát a obsah pořadu proměňovaly. Diplomová práce tudíž mapuje zásadní mezníky ve vývoji Radiojournalu, aby v souvislosti s nimi mohla vysílání pro ženy kontextualizovat.

Pokud se podíváme na danou problematiku z druhé strany, měl na vysílání pro ženy zásadní vliv i dobový kontext, zejména pak reálné postavení ženy v Československu mezi válkami a v době okupace. Žena byla ústavou zrovnoprávněna s mužem, mohla volit, mohla studovat, mohla se profesně realizovat, avšak ve společnosti přetrvávaly časem zaryté stereotypy, které ji stále posuzovaly v souvislosti s její mateřskou funkcí. Ve spojitost s emancipací žen se často dával mravní úpadek společnosti, především pak mládeže. Diskuze ohledně ženské otázky, ohledně ženských práv a povinností rezonovaly rozhlasovým vysíláním pro ženy stejně jako celou společností, a proto diplomová práce tyto souvislosti ve svém obsahu rovněž neopomíná.

Historickým vývojem rozhlasové společnosti po organizační i obsahové stránce se zaobírá rozsáhlá publikace Evy Ješutové a kolektivu „Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu,“¹² která byla vydána v roce 2003 u příležitosti osmdesátiletého výročí rozhlasového média. Velice inspirativní se pro autorku diplomové práce stala kniha Lenky Čábelové „Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech

---

¹² JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

1923 – 1939,¹³ jež mapuje krom historie prvních dvou desetiletí Radiojournalu také vztah původního média – tisku vůči rozhlasu. Informace o vzniku a rozvoji rozhlasu dále přináší publikace Mansvelta Fuksíka „Kapitoly z dějin Čs. rozhlasu III.“¹⁴ Jiřího Horčičky „Lidé kolem mikrofonu“¹⁵ nebo Jaroslava Pacovského „Na vlnách rozhlasu.“¹⁶ Propagandistickou funkcí rozhlasu a záměry cenzury se zabývá práce Davida Vaughana „Bitva o vlny: rozhlas v mnichovské krizi.“¹⁷ Mnoho důležitých souvislostí, především pak podrobné statistiky posluchačstva, obsahuje již zmíněná dobová monografie Anny Patzakové-Jandové.¹⁸ Informace o významných osobnostech Radiojournalu předkládá publikace Rostislava Běhala „Kdo je kdo v sedmdesátileté historii českého rozhlasu.“¹⁹ Důležité podrobnosti vývoje rozhlasu zachytily rovněž rozhlasové ročenky.

Pro všeobecnou orientaci v dobovém kontextu doby posloužily např. historiografické práce Věry Olivové²⁰ či Pavla Bělíny.²¹ Významný podklad pro studium postavení žen v meziválečném období přinesly inspirativní studie z pera Marie Bahenské, Dany Musilové a Libuše Heczkové,²² kolektivní práce pod editorským vedením Mileny Lenderové „Žena v českých zemích od středověku do 20. století,“²³ publikace Dany Musilové pojednávající o významných politických představitelkách²⁴ nebo práce Jany Burešové o proměnách

---

¹³ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

¹⁴ FUKSÍK, Mansvelt. Kapitoly z dějin Čs. rozhlasu III. Praha: Studijní oddělení Čs. rozhlasu 1965, 264 s.

¹⁵ HORČIČKA, Jiří. Lidé kolem mikrofonu. Praha: Orbis 1963, 110 s.

¹⁶ PACOVSKÝ, Jaroslav. Na vlnách rozhlasu.

¹⁷ VAUGHAN, David. Bitva o vlny: rozhlas v mnichovské krizi = Battle for the airwaves: radio and the 1938 Munich crisis. Přeložil Pavla HORÁKOVÁ. Praha: Vydal Radioservis a Cook Communications ve spolupráci s Českým rozhlasem, 2008, 112, 111 s., xvi s. obr. příl. ISBN 978-80-86212-79-1.

¹⁸ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. 1039 s.

¹⁹ BĚHAL, Rostislav. Kdo je kdo v sedmdesátileté historii českého rozhlasu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1996, 288 s. ISBN 80-238-0493-6.

²⁰ OLIVOVÁ, Věra. Dějiny první republiky. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. ISBN 978-80-86107-47-9.

²¹ BĚLINA, Pavel. Dějiny zemí Koruny české. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, 328 s. ISBN 80-7185-606-1.

²² BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2011, ISBN 978-80-86829-79-1.

TYTĚŽ. Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci. České Budějovice: Nakladatelství a vydavatelství Veduta, [2017], 299 s. ISBN 978-80-88030-21-8.

²³ LENDEROVÁ, Milena. Žena v českých zemích od středověku do 20. století. Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 853 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1.

²⁴ MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9.

postavení žen v první polovině 20. století.²⁵ Proměny postavení žen v mezinárodním měřítku pak nabízí zahraniční práce Gisely Bockové „Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti.“²⁶

První kapitola nabízí úvodem krátký exkurz do vývoje rozhlasové techniky. Obširněji se pak věnuje okolnostem vzniku rozhlasové společnosti v Československu, prvním rokům jejího fungování, následnému překotnému vývoji a zlatým létům Radiojournalu. Zachyceny jsou zejména důležité mezníky, jež vývoj společnosti nějakým způsobem ovlivnily – např. reorganizace společnosti v roce 1925 nebo politické spory o rozhlas. Samostatná podkapitola se věnuje programovému vývoji rozhlasu, který úzce koresponduje s transformacemi pořadu pro ženy. Do kapitoly je včleněna i stručná charakteristika proměn v poválečném Československu.

Druhá část diplomové práce se zabývá reálným postavením žen v meziválečném Československu. Sleduje dobové nazírání na ženu a její funkce v rámci společnosti, zabývá se tím, jaké možnosti měla v oblasti vzdělávání i profesního uplatnění a jak se reálné možnosti lišily od chování a vnímání široké veřejnosti. Zohledněno je rovněž zakotvení ženy v rovině právní, ať už šlo o zákonem dané ochranářství žen, nerovnoprávné postavení uvnitř manželského svazku či omezování práce žen ve veřejné správě. Součástí kapitoly jsou dále informace o ženském hnutí a dobových diskuzích o roli ženy, které se ve vyostřené atmosféře dostaly i do vysílání rozhlasu. Veškeré možnosti i nemožnosti ženy v rámci společnosti jsou uvedeny proto, aby byly posléze v souvislosti (či nesouvislosti) s nimi patrné vzorce proměn obsahu rozhlasového vysílání pro ženy.

Třetí kapitola mapuje vývoj rozhlasového vysílání pro ženy od pouhých zmínek kolem roku 1925 až po vznik zcela samostatného pořadu pro ženy v polovině 30. let. Hodnocen je zde zejména přístup jednotlivých producentů „ženské hlídky“, odborných rozhlasů, které zpočátku vytvářely obsah přednášek pro cílovou skupinu - zemědělské a dělnické ženy. Na pozadí reorganizačních snah Radiojournalu je sledována postupná proměna vysílání pro ženy nejdříve roku 1931, posléze kolem poloviny 30. let – spolu se změnou cílové skupiny, již byla nově žena v domácnosti ze středních vrstev, se na obsahu ženského vysílání přestaly podílet také odborné rozhlasové pořady.

---

²⁵ BUREŠOVÁ, Jana. Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, 506 s. ISBN 80-244-0248-3.

²⁶ BOCK, Gisela. Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti. Přeložil Alexej KUSÁK. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 381 s. Utváření Evropy. ISBN 978-80-7106-494-7.

Čtvrtá a nejobsáhlejší část práce se v návaznosti na předešlou kapitolu věnuje vzniku pořadu „vysílání pro ženy“, později pod známějším názvem „rozhlas pro ženy.“ Redakce pořadu byla od půlky 30. let sjednocena a odborné rozhlasové vysílání se na ženském vysílání již nepodílely. To se výrazně projevilo na dramaturgii pořadu a výsledné tematické propracovanosti. Redakce rozhlasu pro ženy hleděla daleko více na kvalitu jednotlivých přednášek i renomé přednášejících odborníků, což se odráželo mimo jiné skrze pozitivní ohlas posluchaček. Cílovou skupinou se stala žena v domácnosti ze střední vrstvy společnosti, jež byla mezi posluchači vůbec nejčastěji zastoupena. Cílové skupině byl pojednou přizpůsoben i vysílací čas kolem jedenácté hodiny dopolední.

Přednášky rozhlasu pro ženy jsou v rámci kapitoly dle svého obsahu rozděleny do dvou základních oddílů, privátní a veřejné sféry. V rámci privátní sféry jsou analyticky zpracovány příspěvky, jež pohlížejí na posluchačku primárně jako na manželku, matku a hospodyně. S ohledem na nejčastěji zařazená témata jsou zde vyděleny tři tematické celky: „mateřství, rodičovství a výchova dětí“, „manželství a partnerské vztahy“ a „domácnost a hospodaření.“ Přednášky zařazené ve sféře veřejné naopak vzdělávají, informují, podněcují i baví ženu v oblasti politické, právní, hospodářské, sociální, kulturní aj. Na základě nejvíce skloňovaných témat jsou i zde vyděleny tři tematické celky: „vzdělání a výdělečná práce žen“, „ženy ve státě a pro stát“ a „slavné ženy.“ Nutno podotknout, že v případě tematických celků zastoupených početnou řadou přednášek byly z celkového počtu vybrány pro rozbor ty nejrepresentativnější, které vypovídají o charakteristice většiny dalších nerozebraných příspěvků.

2. Na vlnách rozhlasu

„Správně bylo o rozhlasu řečeno, že je vynálezem, tak epochálním, jako byl vynález knihtisku [...] a stává se [...] veledůležitou složkou kulturní, [...] nejzpůsobivějším prostředkem vlivu na široké vrstvy. A proto vystupuje do popředí jeho politický význam v tuzemsku a za hranicemi. Úkoly jeho možno vymeziti takto: Má poučovati, informovati toho, kdo poučení nepotřebuje, baviti a nikoho neuraziti. Při tom má pracovati ke sblížení jak občanských vrstev ve vlasti, tak i národů mezi sebou.“²⁷

Takto formulovalo podstatu nového masmédia na jaře 1927 Předsednictvo ministerské rady v dopisu adresovaném ministerstvu pošt a telegrafů. Že tato formulace vznikla na v rámci konfliktu státních institucí ohledně organizace a úkolů rozhlasu, nyní ponechme stranou. Ze stručného vyjádření však můžeme tušit, že čtyři roky po zahájení rozhlasového vysílání byly již nemalý význam a široké možnosti tohoto média známy a zainteresovanost subjektů státních i soukromých, samozřejmě včetně zájmu posluchačského, exponenciálně vzrůstala.

Než se ale dostaneme k samotnému rozhlasu, než začneme střípek po střípku skládat mozaiku mnoha souvislostí s ním spojených, vydejme se na stručný exkurz technickým vývojem, bez něhož by ke vzniku rozhlasu nemohlo dojít.

2.1. Od Morseovy abecedy k přenosu hlasu

Asociativní charakteristika 19. století by byla vcelku výmluvná: rozvoj, průmyslová revoluce, železnice, pára, elektřina, žárovka, spotřebiče, telegraf, věda, národní obrození, emancipace, buržoazie, dělnictvo, spolky atd. Každý by poskládal svoji asociativní řadu trochu jinak, ale základní motivy by se pravděpodobně opakovaly.

Pro cestu ke vzniku rozhlasu jsou veskrze všechny tyto podněty důležité. Ano, jak změna společenského systému, k níž docházelo, tak rozvoj na poli vědy a techniky. Pojdme se nyní spěšně touto cestou ubírat, či spíše zacílit na zásadní momenty, které přispěly nebo vedly k vynálezu radiofonie, později samotného rozhlasu.

---

²⁷ SÚA, fond PMR, k. 211, č. j. 587. cit. dle: ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

Období druhé poloviny 19. století využívá získaných znalostí o elektrické energii a aplikuje je přímo v technologické oblasti. Vznikají přelomové vynálezy, jež svým účelem zasahují přímo do života lidí – usnadňují jim práci, ale mění také například možnosti zábavy. Můžeme mluvit o objevu žárovky, elektromotoru, filmu, o rozvoji kuchyňských spotřebičů a nesčetném množství dalších. Avšak vraťme se k vynálezům s radiofonií souvisejícím. Tomas Alva Edison sestrojil fonograf, první vynález sloužící k nahrávání lidského hlasu, Alexander Graham Bell se zabývá přenosem řeči a na základě toho vyvíjí mikrofon, později telefon a gramofon; Heinrich Rudolf Hertz opřen svým výzkumem o Maxvellovu teorii potvrzuje existenci elektromagnetických vln, které Maxwell jen předpokládal, a započíná tak cestu k bezdrátovému spojení.²⁸

S rostoucí rychlostí a možnostmi cestování prostřednictvím železnic roste rovněž potřeba rychlejší komunikace. A tak roku 1837 ve Spojených státech sestrojil Samuel F. B. Morse první telegraf, který využíval toku elektřiny, respektive možnosti přerušovat tento tok. Prostřednictvím kratšího (tečky) či delšího (čárky) přerušování vznikl specifický systém znaků, tzv. Morseova abeceda. Roku 1844 byla oficiálně přenesena první zpráva skrze telegraf z Washingtonu do Baltimoru. Vzápětí s rokem 1850 byly spojeny skrze Lamanšský průliv Anglie s Francií a v době prusko-rakouské války došlo k propojení Evropy s Amerikou.

V Evropě byl telegraf od počátku vnímán jako komunikační systém rozšiřující možnosti poštovních služeb. Oblast telegrafu proto začala ve většině států spadat automaticky pod ministerstva pošt, v dobách válečných případně pod vojenská ministerstva. Tento fakt rovněž souvisí s pozdějším zařazením radiofonie pod tato ministerstva, jelikož rozhlas byl prvotně vnímán jako komunikační prostředek a nikoliv masmédiem.²⁹ K tomu se však dostaneme později.

S cestou ke vzniku rozhlasu je svým způsobem spojený také vynález telefonu. Roku 1876 si Alexander Graham Bell nechal patentovat své telefonní zařízení, s nímž se téhož roku prezentoval na světové výstavě ke 100. výročí podepsání Deklarace nezávislosti ve

---

²⁸ KRAUS, Ivo. Dějiny evropských objevů a vynálezů: od Homéra k Einsteinovi. 1. vyd. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0905-1.

²⁹ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

Filadelfii.³⁰ Ač nebyl prvotní zájem o telefon kupodivu nijak velký, již během dvou let vznikla první telefonní centrála v New Havenu následovaná vzápětí dalšími. A postupem času si získaly telefonní přístroje své místo i na evropském kontinentu.³¹ S ohledem na růst moderních podniků a korporací té doby není divu, že možnost rychlé komunikace prostřednictvím přenosu hlasu byla více než žádoucí. Jak poukazuje Lenka Čábelová, slepé uličky využívání telefonu zrcadlí potřebu přenášet zvuk širšímu okruhu posluchačů, což později naplnil rozhlas: „Telefon byl totiž krátkou dobu používán jako rozhlas. Ke sluchátku se nainstalovaly reproduktory, aby přijímající člověk či skupina lidí mohli poslouchat kupříkladu koncert či mši, které byly ‚telefonovány‘. Takové služby byly na některých místech nabízeny za poplatek, a dokonce někdy zahrnovaly i zpravodajství.“³²

Jak již bylo zmíněno výše, Heinrich Rudolf Hertz, v návaznosti na Maxvellovu teorii, v roce 1887 prokázal praktickým pokusem existenci elektromagnetických vln, čímž započal cestu k bezdrátovému spojení. Na Hertzovo bádání posléze navázal na konci 19. století italský vědec Guglielmo Marconi, jenž pomocí elektromagnetických vln bezdrátově přenesl sdělení v Morseově abecedě na vzdálenost několika mil. A přestože Marconi nebyl se svým vynálezem jediný, nechal si svůj bezdrátový telegraf roku 1897 patentovat (několik let před ním tak učinil např. Nikola Tesla). Na rozdíl od jiných viděl Marconi v bezdrátovém telegrafu komerční potenciál. Proto založil společnost Marconi's Wireless Telegraph Company a svůj vynález úspěšně prodal britskému námořnictvu, jež samozřejmě o možnost rychlé komunikace stálo.³³

Bezdrátové spojení neboli radiotelegrafie, se samozřejmě ujalo nejen v rámci vojenského námořnictva, ale i v běžné mezilodní komunikaci a postupně i na souši. Limitovanost dálkové komunikace na rozsah drátového vedení byla tímto překonána. Radiotelegrafie měla však i své nevýhody. Na rozdíl od drátového telegrafu, který vysílanou zprávu zapisoval na proužky papíru, bylo nutné u radiotelegrafu v době přenosu

---

³⁰ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

³¹ Dokument ČT24. Vynálezce Bell zavolał před 140 lety z Bostonu do Cambridge. Zdroj [online]: ČT24: svět, věda. [vyd. 2016-6-10], [cit.2018-6-1]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1929416-vynalezce-bell-zavolał-pred-140-lety-z-bostonu-do-cambridge-slo-o-prvni-oboustranny>.

³² ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0. str. 15.

³³ Tamtéž.

sdělení fyzicky být.³⁴ Radiotelegraf byl však stále komunikačním prostředkem mezi jednotlivci či jednotlivými institucemi, kteří si takto zasílali s přesným cílem konkrétní zprávy, nikoli médiem pro široký okruh neznámých příjemců.

Tyto předpoklady byly naplněny až s možností přenosu hlasu, tedy s rozvojem radiofonie. Názory na první radiofonické úspěšné přenosy hlasu se liší. Dle Václava Záběhlického k tomuto došlo v roce 1905, kdy slovenský kněz a vynálezce Jozef Murgaš v Pensylvánii na vzdálenost 30 kilometrů poprvé přenesl mluvené slovo.³⁵ Podle L. Čábelové se tak stalo o rok později, když Američan Fessenden dokázal skrze jím sestrojený přístroj přenést mluvený zábavný program.³⁶

Ať už jsou data či jména vynálezců jakákoliv, pro nás je důležité, jakým způsobem se formují dvě odlišné sféry radiofonie. Jak konstatuje Lenka Čábelová ve své práci, označení radio (wireless) bylo používáno ve smyslu komunikace, zato ve 20. letech vzniklé slovo broadcasting souvisí se vznikem rozhlasu jako média pro širokou posluchačskou veřejnost. Vždyť v roce 1920 jsou již rozhlasem vyhlášeny výsledky amerických voleb a v roce 1922 začíná v Anglii pravidelné vysílání BBC.³⁷ To ovšem neznamená, že bylo rozhlasové vysílání na počátku 20. let přístupné široké veřejnosti. Náklady na zakoupení přijímače a předplatné koncese byly v té době natolik vysoké, že byl zpočátku poslech rozhlasu záležitostí bohatých vrstev společnosti či radioamatérů, kteří na jimi sestrojených přijímačích „načerno“ chytali vlny a poslouchali.

2.2. Počáteční vývoj radiotelefonie v Československu

Mezi provedením prvních úspěšných přenosů hlasu a zakládáním rozhlasových stanic je bezmála patnáctiletá prodleva (v některých zemích i o něco delší). Nutno podotknout, že strmý vývoj radiotelefonie z počátku 20. století utnula první světová válka. Bezprostředně po ní však bylo v nově vzniklé Československé republice nutno co nejrychleji obnovit spojení se zahraničím, jelikož téměř veškerá telegrafní a telefonní vedení byla přerušena či poškozena. Rychlé, a ne tolik nákladné řešení, které nebylo navíc vázáno na kabelové sítě, se nabízelo samozřejmě v bezdrátové radiotelegrafii a radiotelefonii. Prvotní pokusy

---

³⁴ ZÁBĚHLICKÝ, Václav. Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v československých zemích: od nejstarších dob až do převratu. V Praze: V. Záběhlický, 1928, 422 s.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939.

Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

³⁷ Tamtéž.

s radiotelefonii vyšly ze Stálé vojenské radiostanice I/1 na pražském Petříně. Stanice plnila funkci komunikační a „sloužila tak především k vysílání a příjmu depeší ministerstva zahraničí“.³⁸ V nevytížených chvílích stanice vysílala české zprávy do zahraničí a naopak přijímala zprávy zahraniční pro tisk.³⁹

Také z Petřína vyšlo první radiotelefonické vysílání řeči, zpěvu a hry na housle v roce 1919. Jak vzpomíná J. Velík, „vojenští technici se rozhodli, že podniknou pokus s vysíláním radiofonie pomocí malé elektronkové vysílačky [...], připojili k ní uhlíkový mikrofon a vysílali improvizovaný pořad [...]. Jejich výkony poslouchal ve fyzikálním kabinetu UK Dr. A. Žáček.“ Druhý pokus se uskutečnil v roce následujícím, a to k druhému výročí vzniku republiky. K třetímu, konečně veřejnému pokusu, došlo roku 1922 v rámci zemědělské výstavy v Praze. Krystalkový přijímač s elektronkovým zesilovačem a deseti páry sluchátek přenášel dvakrát denně návštěvníkům výstavy hudbu. Pro společný poslech ve větším počtu lidí byl vytvořen i speciální reproduktor.⁴⁰

Rychlé možnosti komunikace se brzy ujalo i ministerstvo pošt a telegrafů (MŠT), které na okrajích Prahy a Brna vystavělo hned několik vysílaček. Krom radiotelegrafie podnikalo MŠT také své vlastní pokusy s radiotelefonii. V tomto ohledu pak za účelem získání informací vyslalo v roce 1922 dva své úředníky do západoevropských zemí, aby se s možnostmi radiotelefonie seznámili.

2.3. Meziválečné období Československé republiky

Prvotní pokusy dokázaly, že krom komunikačních možností má radiotelefonie i potenciál přenosu hudby či zpráv, jež nemusí směřovat pouze ke konkrétnímu adresátovi (viz zemědělská výstava v Praze v roce 1922). Vývoj v této oblasti vyvrcholil v Československu dne 18. května 1923 ve 20:15, kdy bylo z vysílací stanice ve Kbelích zahájeno pravidelné vysílání společnosti Radiojournal. Než se ale dostaneme k otázkám ohledně vzniku samotné společnosti a jejího vysílání, podívejme se spěšně na situaci v meziválečném Československu.

---

³⁸ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

V době vzniku Radiojournalu byla Československá republika teprve v polovině pátého roku své existence. Za tuto dobu překonal nový stát počáteční poválečné potíže v čele s hospodářskou krizí a nastartoval opět válkou zdevastované hospodářství.⁴¹

České země sice patřily v rámci Rakousko-Uherska s 60-70% průmyslové výroby k těm nejrozvinutějším, avšak válka a její důsledky zpřetrhaly hospodářské vazby. Samotná výroba musela přepnout z válečného provozu na mírový.⁴² V prvních letech se Československo muselo vypořádat především s hladovými bouřemi, které propukaly kvůli všeobecnému nedostatku zboží a potravin, a v souvislosti s tím zamezit inflaci a kvetoucímu černému trhu.⁴³

Jednu z prvních velkých změn přinesl zákon č. 61/1918 Sb., „jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly, jakož i veškerá z nich plynoucí práva“.⁴⁴ A ještě téhož roku přikázaly nostrifikační zákony přenést sídla československých podniků z Rakouska či Uher na území Československa. Pod vedením Tusarovy vlády v roce 1919 byla přijata Rašínova měnová odluha, která měla nadobro ekonomicky separovat Československo od Rakouska. Roku 1919 byl rovněž přijat zákon č. 215/1919 Sb., „o zabránění státem velkého majetku pozemkového,“⁴⁵ jenž zahájil pozemkovou reformu. Ta se nicméně kvůli svému problematickému provádění protáhla na dalších dvacet let.⁴⁶ V oblasti sociálních změn došlo například k zavedení osmihodinové pracovní doby, byla ustanovena státní podpora v nezaměstnanosti a zpřísněna ochrana práce žen a dětí. Prozatímní ústavu z roku 1918 nahradila v roce 1920 ústava nová, díky níž byly ženy zrovnoprávněny s muži a mohly tak jako jedny z prvních v Evropě k volbám.⁴⁷

Nově vzniklé Československo mělo po první světové válce v zahraničně-politickém kontextu nelehkou roli. Dá se říct, že každým svým krokem muselo obhajovat svoji existenci, která nebyla z národnostního hlediska jednoduchá. Podle sčítání lidu v roce 1921

---

⁴¹ OLIVOVÁ, Věra. Dějiny první republiky. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. ISBN 978-80-86107-47-9.

⁴² BĚLINA, Pavel. Dějiny zemí Koruny české. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, 328 s. ISBN 80-7185-606-1. s.165.

⁴³ Tamtéž, s.167.

⁴⁴ Online zákony: zákon č. 61/1918. Zdroj [online]: [cit.2018-9-1]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4f6nrrfuza>.

⁴⁵ Online zákony; zákon č. 215/1919; zdroj [online]: [cit.2018-9-1]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mrrguwtk>.

⁴⁶ OLIVOVÁ, Věra. Dějiny první republiky. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. ISBN 978-80-86107-47-9.

⁴⁷ BĚLINA, Pavel. Dějiny zemí Koruny české. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, 328 s. ISBN 80-7185-606-1.

se na území státu nacházely hned čtyři velké národnostní skupiny, z nichž většinu tvořili Čechoslováci (64,37%), ale nezanedbatelný počet tvořili pohraniční obývající Němci (22,95%), dále silné skupiny Maďarů na Slovensku (5,47%) či Rusínů na Podkarpatské Rusi (3,39%) a Poláci v oblasti Těšínska.⁴⁸ Z hlediska národnostního, a především pak jazykového, byl i tento faktor zdrojem pozdějších problémů v rozhlasu. Německé obyvatelstvo v pohraničí nebo lidé z hornatého Slovenska poslouchali mnohdy stanice sousedních států, a to zprvu z důvodů technických, neb vysílače rakouské, maďarské a německé byly silnější, později z důvodů ideových, anebo jednoduše kvůli tomu, že si již vytvořili k danému médiu určité posluchačské návyky a vazby. Také se tímto způsobem mohli lehce vyhnout placení koncesionářských poplatků.

Podobně jako rozdíly národnostní byly nezanedbatelné i rozdíly mezi jednotlivými částmi země. Ekonomicky vyspělé české země zaujímaly oproti Slovensku 92% veškerého průmyslu. Na počátku 20. let bylo agrární Slovensko v mnoha oblastech zaostalé, např. železniční spojení zde bylo naprosto nedostatečné.⁴⁹ Oproti příznivějšímu umístění a výhodné zahraničně-ekonomické pozici českých zemí bylo značně znevýhodněno svým hornatým povrchem a polohou. Právě hornatý povrch stál za mnoha komplikacemi při vysílání ze stanic na Slovensku – neměly příliš velký dosah a přenos byl často nekvalitní.⁵⁰

Podle prvního sčítání lidu v roce 1921 vyšel poměr průmyslu ku zemědělství následovně - české země 40 : 30%, Slovensko 17 : 61%.⁵¹ Ve velmi špatné situaci se ocital rovněž stav vzdělávacího systému – před 1. světovou válkou čítalo Slovensko pouhých 344 obecných škol s naprostou absencí škol středních a vysokých⁵². Podobná situace panovala samozřejmě i bezprostředně v poválečných letech a Slovensku z těchto důvodů chyběla tolik potřebná inteligence. Nicméně k reformám v oblasti školství postupně docházelo, a tak už roku 1919 byla založena první slovenská univerzita v Bratislavě.⁵³

V roce 1921 přišla první ekonomická krize, jako odpověď na doznívající důsledky války a složité hospodářsko-ekonomické zavedení nového státu. Rokem 1924 ji však

---

⁴⁸ BĚLINA, Pavel. Dějiny zemí Koruny české. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, 328 s. ISBN 80-7185-606-1. s. 169.

⁴⁹ OLIVOVÁ, Věra. Dějiny první republiky. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. ISBN 978-80-86107-47-9.

⁵⁰ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

⁵¹ BĚLINA, Pavel. Dějiny zemí Koruny české. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, ISBN 80-7185-606-1. s. 155 – 181.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž.

vystřídala příznivá hospodářská konjunktura, kdy došlo k postupné obnově průmyslu a snížení nezaměstnanosti.⁵⁴ Rozhlas a jeho vysílání se tudíž na jaře roku 1923 rodí již do příznivých podmínek, které pro něj v následujících letech znamenají vlastní rozvoj a nárůst posluchačstva. To ovšem neznamená, že byly první roky rozhlasu nějak jednoduché. Finanční situace byla od prvopočátku kritická, a kdyby po dvou letech nevstoupil do podílu Radiojournalu stát, pravděpodobně by společnost zkrachovala.

Příznivý hospodářský vývoj provázel Československo až do konce 20. let, než se počátkem let 30. (především pak v letech 1933 – 1934) výrazným způsobem projevila velká hospodářská krize. Zatímco v letech 1928 a 1929 se počet nezaměstnaných lidí dostal pod rekordních 50 tisíc, roku 1933 dosáhl téměř hranice 1 milionu. Hospodářská krize, která zasáhla celý svět, paralyzovala Československo na obzvlášť dlouhou dobu. Zprvu byl postižen spotřební průmysl, po roce 1931 i ostatní odvětví. Vývoz poklesl na třetinu předkrizového stavu, průmyslová výroba zhruba na 60% úrovně roku 1929.⁵⁵ Rozhlas v tomto období paradoxně neztrácel na posluchačích a od roku 1933 byly dokonce jeho roční přírůstky více než příznivé. Pro příklad v roce 1928 činil počet 238 341 koncesí, roku 1931 jich bylo 384 539 a zmíněného roku 1933, který byl rovněž tím nejkrizovějším, dosáhl až na 573 109.⁵⁶ Vysvětlení je vcelku jednoduché, za poměrně nízký měsíční poplatek 10 Kč nabízel rozhlas lidem rozmanitou zábavu, hudební program, zpravodajství nebo rodící se publicistiku, díky čemuž mohli alespoň trochu uniknout každodenním starostem.

Špatná hospodářská situace vedla v mnoha zemích k vzestupu radikálních hnutí a politických stran orientovaných ať už doprava či doleva, čímž se začaly komplikovat i mezinárodní vztahy. S nadcházejícími léty se formovalo zásadní poslání rozhlasu jako média politického vzhladem k nutné propagaci státu. V souvislosti s tím byla v druhé polovině 30. let zpřísněna cenzura a do správy rozhlasu bylo přizváno ministerstvo obrany. Čím dál více se projevovala problematika poslechu zahraničních stanic v pohraničí, především poslouchání nacismus proklamujících německých stanic pohraničními Němci a také poslech maďarských stanic Slováky. Prvotní funkce rozhlasu viděné spíše apoliticky byly nakonec přehodnoceny a rozhlas se tak stával důležitým médiem, ne-li

---

⁵⁴ OLIVOVÁ, Věra. Dějiny první republiky. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. ISBN 978-80-86107-47-9.

⁵⁵ BĚLINA, Pavel. Dějiny zemí Koruny české. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, 328 s. ISBN 80-7185-606-1.

⁵⁶ Ročenka Československého rozhlasu 1937.

nejdůležitějším, šířícím nejen potřebné aktuální informace, ale také propagaci názorů politických činitelů či ideologií.⁵⁷

Podpisem Mnichovské dohody začalo 30. září 1938 krátké období druhé republiky. S ohledem na hitlerovskou agresi i slovenský separatismus vyvstala uvnitř rozhlasu akutní potřeba reorganizace. Na důkladné a dlouhé jednání nebyl čas, a tak se v prosinci 1938 sešla valná hromada Radiojournalu, která oproti původní 51% ustanovila 75% účast státu a přejmenovala společnost Radiojournal na Česko-slovenský rozhlas. Se Slovenskem byla dohodnuta určitá míra autonomie, především osamostatnění programu. Větší podíl na správě média měl nicméně umožnit státu ještě o něco víc formovat program rozhlasového vysílání a zajistit jeho přísnější kontrolu. Provedená reorganizace ani nový název společnosti ovšem nestihly vejít v platnost neb 16. března 1939 byla zahájena okupace českých zemí Německem, přičemž Slovensko se dočkalo kýžené autonomie. Okupace vnesla samozřejmě mnoho změn i do organizace rozhlasu – německá správa převzala řízení třech poboček, a to v Moravské Ostravě, Brně a u Mělníka. Protektorátní vláda obsadila rovněž většinu v jednatelském sboru a řídila tak celkově zásadní dění rozhlasu. Od založení společnosti docházelo poprvé k výrazným úbytkům koncesionářů, pro posluchače se stalo důležitějším vysílání z londýnské BBC zajišťované exilovou vládou.⁵⁸

2.4. První léta Radiojournalu

2.4.1. Vznik společnosti

Na počátku 20. let se Eduard Svoboda⁵⁹ seznámil s již značně rozvinutou radiotelefonii a jejími možnostmi během svého pobytu ve Spojených státech. V USA vysílal rozhlas veřejně od roku 1920, přičemž oproti později vzniklým evropským rozhlasovým stanicím měl charakter čistě soukromoprávní. Do Československa se posléze Svoboda vrátil s myšlenkou založení rozhlasu i u nás. Pro svůj účel oslovil redaktora

---

⁵⁷ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

⁵⁸ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

⁵⁹ Eduard Svoboda (18.9.1878 – 1958) – elektrotechnik, původně podnikatel v oblasti filmu a jeden ze zakladatelů Radiojournalu. Do roku 1940 byl členem jednatelského sboru a až do roku 1945 zastával pozici vedoucího technického ředitele. in: BĚHAL, R. Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1997. s. 239-240.

Národní politiky Miloše Čtrnáctého.⁶⁰ Spolu se v prosinci 1922 vypravili na ministerstvo pošt a telegrafů (dále jen MŠT), jež mělo ve své správě rovněž radiotelefonii, aby oficiálně zažádali o koncesi, tedy povolení k vysílání. Zde se ovšem dozvěděli, že s tímto nápadem nepřišli sami. O radiotelefonní vysílání se zajímala také společnost Radioslavia zabývající se výrobou radioaparátů. Eduard Svoboda a Miloš Čtrnáctý tak byli odkázáni k jednání s Radioslavií, aby se s ní ve svých plánech spojili.

Po prvotním zklamání a ostychu se Eduard Svoboda a Miloš Čtrnáctý sešli s ředitelem Radioslavia, Ladislavem Šourkem.⁶¹ Jednání obou stran vedla ke vzájemné dohodě a dalším krokům důležitým pro založení společnosti.⁶²

Před samotným založením společnosti Radiojournal a zahájením pravidelného vysílání byl vydán 23. března 1923 pod MŠT zákon o telegrafech. Ten ovšem ještě nepředpokládal budoucí formu a rozsah rozhlasu jako masmédiu, proto byly tyto směrnice pro činnost Radiojournalu dosti vágní. Přes všechny možné pozdější diskuze o nefunkčnosti tohoto zákona nebyl pro rozhlas vydán zákon nový až do roku 1938, kdy si jej vyžádalo válečné ohrožení Československa. Konkrétní podmínky pro udělení koncese byly ustanoveny vládním nařízením ze dne 17. dubna 1924.⁶³

Pravidelné vysílání rozhlasu bylo zahájeno 18. května 1923 ve 20:15 improvizovaným hudebním koncertem. Oficiálně však společnost Radiojournal vznikla až 7. června 1923, a to se základním kapitálem 500 tisíc korun. Z půl milionového kapitálu složila 255 000 Kč, tedy většinový 51% podíl, společnost Radioslavia. Slabší polovinu 49% přidala skupina nazývaná žurnalistická, zastoupená Milošem Čtrnáctým, Eduardem Svobodou a dalšími.⁶⁴ Na společnosti se tudíž zpočátku podílel jen soukromý kapitál. V porovnání s britským rozhlasem, jenž vznikl v roce 1922 se základním kapitálem 11 milionů korun, se jeví tato částka o to víc jako nedostačující. V den založení společnosti

---

⁶⁰ Miloš Čtrnáctý (24.2.1882 – 20.4.1970) – publicista a jeden ze zakladatelů Radiojournalu. Funkci vedoucí programu vykonával od počátku vzniku společnosti po rok 1927. Členem jednatelského sboru byl do roku 1940. in: BĚHAL, R. Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1997. s. 56.

⁶¹ Ladislav Šourek (20.9.1880 – 17.9.1959) – právní a finanční expert, ředitel a člen správní rady společnosti Radioslavia. Jeden ze zakladatelů Radiojournalu. in: BĚHAL, R. Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1997. s. 249.

⁶² PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let Radiojournalu, Praha 1935.

⁶³ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939.

Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

⁶⁴ Tamtéž.

byl na schůzi ustaven valnou hromadou jednatelský sbor tvořený Ladislavem Šourkem, Pavlem Hájkem,⁶⁵ Eduardem Svobodou a Milošem Čtrnáctým. O měsíc později v červenci 1923 obdržela společnost Radiojournal od ministerstva vnitra speciální licenci k vytváření rozhlasového programu, o níž posléze musela každé další tři roky znovu zažádat.⁶⁶

2.4.2. Počátky rozhlasového vysílání

Jak hodnotí Lenka Čábelová, první rok společnosti by se mohl shrnout slovy improvizace, technická primitivnost, finanční problémy, nedostatek posluchačů, ale také zápal a nadšení pro rozvoj, bez čehož by Radiojournal asi prvotní potíže neustál.

Pravidelné vysílání probíhalo z provizorního skautského stanu při kbelské telegrafní stanici. Podmínky pro vysílání ztěžovalo nejen špatné počasí, ale také komplikovaná přeprava vystupujících. Zpočátku se vysílalo každý den asi hodinu od 20:15 hodin. Postupně se čas vysílání prodlužoval a krom večerních uměleckých přenosů klasické hudby byly zařazeny přes den zprávy o finančních a hospodářských událostech či zprávy politické a sportovní. Samotná programová koncepce, kterou měl na starosti Miloš Čtrnáctý, nebyla však během prvního roku natolik důležitá. Na nové médium bylo nahlíženo z řad veřejnosti spíše jako na technickou záležitost, proto nebylo úplně podstatné, co přesně se vysílá.⁶⁷

V prvním roce měl Radiojournal pouze 47 předplatitelů. Na vině nízkého počtu se podílely jednak nemalé ceny přijímacích zařízení, na jejichž prodej měla výsadní licenci společnost Radiojournal, respektive Radioslavia, jednak vysoké částky předplatného.⁶⁸ První posluchači museli zaplatit 60 Kč ministerstvu pošt jako uznávací poplatek a 100 Kč měsíčního předplatného Radiojournalu.⁶⁹ Podle Evy Ješutové se pohybovala cena přijímače mezi v letech 1923 až 1924 od sedmi do devíti tisíc korun.⁷⁰ Dle kritiky čtenáře v

---

⁶⁵ Neznámá identita.

⁶⁶ PATZAKOVÁ, A., J., Prvních deset let Radiojournalu, Praha 1935.

⁶⁷ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

⁶⁸ V roce 1923 měla společnost Radiojournal výsadní licenci na prodej radioaparátů i na vysílání reklamy. O rok později jí byly tyto výhody odebrány.

⁶⁹ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

⁷⁰ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

časopisu Čas v roce 1924 pak cena za přijímací zařízení činila okolo 5000 Kč.⁷¹ S ohledem na výši platů ve 20. letech, kdy v roce 1929 vydělávali měsíčně dělníci v průměru 510 – 590 Kč, horníci kolem 940 Kč a úředníci okolo 1360 Kč,⁷² je jasné, že byl rozhlas zpočátku víceméně luxusní záležitostí pro bohaté. Také samotný proces získání koncese nebyl zrovna jednoduchý. Jak vtipně glosuje Jaroslav Pacovský, bylo to „stejně náročné, jako získat zbrojní pas.“⁷³

Za účelem informování veřejnosti o rozhlasu byly pořádány propagační akce. Pravidelný přenos vysílání pro větší okruh posluchačů se za drobné vstupné konal v kině Sanssouci. Na podzim roku 1923 se pak u příležitosti pražského veletrhu konal denně vždy od čtvrté hodiny odpolední přenos vysílání v pavilonu Prvního pražského měšťanského pivovaru a před budovou Průmyslového paláce. Přenášel nejen koncertní program ze Kbel, ale také podvečerní koncerty z pařížské Eiffelovy věže.⁷⁴

Ke zvýšení zájmu o rozhlas měl napomoci také měsíčník Radiojournal, vycházející pod vedením Miloše Čtrnáctého od září 1923. První půlrok se časopis zaměřoval spíše na informace technického rázu. Od počátku roku 1924 pak vycházel jako týdeník obsahující mimo jiné i program vysílání Radiojournalu na daný týden či program vybraných zahraničních stanic.

Stanice na kbelském letišti byla vystavěna primárně pro telegrafní vysílání meteorologických zpráv letadlům a nebyla tudíž technicky vhodná pro rozhlasové vysílání. Přenos zvuku proto nebyl během prvního roku příliš kvalitní. V prosinci 1923 začal jednatelský sbor z iniciativy Eduarda Svobody uvažovat o nové rozhlasové stanici ve Strašnicích, s jejíž výstavbou se započalo v září 1924, přičemž do provozu byla uvedena v únoru 1925. Během listopadu 1924 byla upravena pro potřeby Radiojournalu také samotná kbelská stanice, díky čemuž byla zlepšena kvalita přenosu.⁷⁵

V provizorních prostorách kbelského stanu setrval Radiojournal do prvního prosince 1924. Posléze se vysílací studio přesunulo do nově dostavěné Poštovní nákupny

---

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Ptejte se knihovny; Průměrné ceny 1918 – 1929. Zdroj [online]: Centrum informačních a knihovnických služeb Vysoké školy ekonomické v Praze, 2009, [cit.2018-25-1]. Dostupné z: <http://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/prumerne-ceny-1918-1938>.

⁷³ PACOVSKÝ, Jaroslav. Na vlnách rozhlasu: /1923-1993/. Praha: Český rozhlas, 1993, s. 15.

⁷⁴ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

⁷⁵ Od listopadu 1924 byla stanice ve Kbelích určena výhradně pro radiotelefonní vysílání.

na dnešní Vinohradské třídě, kam se krom vysílacího studia přestěhovaly i kanceláře, laboratoře a prodejní místnosti. Nové studio bylo moderněji vybaveno a především Radiojournalu odpadlo nákladné a časově náročné dopravování umělců z Prahy do Kbel a zpět.⁷⁶

Peníze od malého počtu koncesionářů jako hlavní zdroj příjmů nestačily pokrývat veškeré výdaje společnosti - jenom pronájem kbelské stanice stál 10 000 Kč měsíčně. Z tohoto důvodu získala společnost od ministerstva obchodu na první rok licenci k výhradnímu prodeji rozhlasového přijímacího zařízení a povolení k vysílání placené reklamy, bez čehož by patrně jen stěží první rok přečkala. Přesto se příjem společnosti pohyboval mezi 1500 až 5000 Kč měsíčně, a tak hospodaření za rok 1923 skončilo nemalým deficitem 83 181 Kč.⁷⁷

Během roku 1924 stoupl počet koncesionářů z původních 47 na 1564, přesto však finanční problémy Radiojournalu pokračovaly a už v dubnu 1924 dosahoval deficit závratných 235 000 Kč, což činilo téměř polovinu základního jmění společnosti.⁷⁸ Rozvoji rozhlasu nenapomohlo ani nejisté stanovisko zákonodárství, které řešilo otázku, „má-li být povolena jen jedna rozhlasová společnost, nebo má-li být povoleno vysílání každému, kdo si oň zažádá.“⁷⁹ Kritická hospodářská situace, jako jeden z hlavních důvodů, nakonec vedla k reorganizaci v roce 1925, tedy ke vstoupení státu do většinového podílu společnosti.

2.4.3. Reorganizace v roce 1925

Jak uvádí Miloš Čtrnáctý ve svých pamětech, ještě v roce 1924 se vláda Antonína Švehly stavěla vůči zapojení státu do fungování rozhlasu odmítavě. Skrze osobní kontakty se však spojil s ministrem veřejných věcí Antonínem Srbou,⁸⁰ který mu v této věci přislíbil pomoc. Nicméně i přes apel A. Srby či Spolku českých žurnalistů zůstával přístup vlády

---

⁷⁶ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

⁷⁹ Miloš Čtrnáctý (nedat.) cit. dle: ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

⁸⁰ Antonín Srba (3.6.1879 – 13.8.1943) – československý politik, ministr a poslanec Národního shromáždění za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou. Ve funkci ministra veřejných věcí byl v letech 1922 až 1925. zdroj [online]: Wikipedie, Antonín Srba. [edit.2016-27-10], [cit.2018-18-1]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_Srba.

dlouho liknavý. Teprve po návrhu MPT v lednu 1925 schválila vláda reorganizaci Radiojournalu v březnu téhož roku.⁸¹ Kapitál navýšený na jeden milion korun byl rozdělen následovně – 51% vlastnil stát, 15% Radioslavie, 14% radioprůmysl, 12% tzv. žurnalisté a 8% tzv. zemědělci. Tato podoba zastoupení byla veskrze zachována po celé meziválečné období.⁸²

Kompetence byly rozděleny tak, že MPT zajišťovalo výstavbu a údržbu budov a vůbec technický provoz studií a linek; Radiojournal se naopak staral o provoz studií, o program a záležitosti týkající se vysílání.

Již od roku 1924 panovala dohoda mezi Radiojournalem a Českou tiskovou kanceláří (dále jen ČTK) o spolupráci při tvorbě zpravodajských relací. Po vstupu státu do rozhlasu a mnoha sporech s MPT získala ČTK v roce 1925 výsadní právo na dodávání zpravodajství do rozhlasového vysílání. Vstupem státu byla Radiojournalu rovněž odebrána licence na prodej přijímacích zařízení a patrně i licence na provoz placené reklamy.

Všimněme si nyní více zapojení tzv. zemědělců do finančního podílu společnosti v roce 1925. Jak poukazuje Lenka Čábelová, účast skupiny zemědělců, kteří v rámci programu budovali vlastní vysílání, tzv. zemědělský rozhlas, je dodnes vcelku podivuhodná. Oficiální argumenty odkazovaly na potřebu zemědělců sledovat skrze rozhlas nejaktuálnější meteorologické a hospodářské zprávy. Na základě tohoto mínění se odhadovalo, že největší skupinou koncesionářů budou právě zemědělci, k čemuž ovšem nikdy nedošlo. Eva Ješutová ve své monografii předpokládá, že skupina zemědělců a jimi řízený zemědělský rozhlas byly iniciativou vládnoucí agrární strany, která chtěla mít na chod rozhlasové společnosti přímý vliv. Dle slov Miloše Čtrnáctého při vzniku Radiojournalu měl být rozhlas médiem naprosto apolitickým, veskrze vzdělávacím. Od provedení reorganizace společnosti je ovšem patrné, že se politické záležitosti dostávaly do vysílání čím dál častěji, především skrze zapojení velkých politických stran.

Nedlouho po vzniku zemědělského rozhlasu počaly vznikat další odborné rozhlasy, které rovněž odpovídaly zaměření velkých politických stran. Pod dohledem

---

⁸¹JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

⁸²ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

Československé sociálně demokratické strany vznikl dělnický rozhlas a pod vedením Československé živnostensko-obchodnické strany zase rozhlas pro obchod a průmysl. Na rozdíl od skupiny zemědělců a jejich zemědělského rozhlasu ovšem nebyly tyto odborné rozhlasové společnosti finančními podílňíky společnosti a nedisponovaly tudíž přímým vlivem na chod rozhlasu. Dle vládního usnesení bylo několik vysílacích hodin v týdnu přiděleno také Ministerstvu školství a národní osvěty, které mělo vytvářet speciální program pro děti a mládež, tzv. školský rozhlas.⁸³ S ohledem na vysoký podíl německé menšiny ve státě bylo zahájeno v říjnu 1925 také pravidelné vysílání německého rozhlasu. Zpočátku probíhalo vysílání v němčině třikrát do týdne, od roku 1926 pak každý den.⁸⁴

2.4.4. Spor o rozhlas

Od reorganizace v roce 1925 probíhaly mezi jednotlivými ministerstvy ožehavé debaty o působnosti v rozhlasové společnosti. Ministerstvo pošt a telegrafů se snažilo podpořit svoji silnou pozici zastupovatele státu a rozhlas si chtělo postupně monopolizovat. Zákon o telegrafech z roku 1923 navíc stanovil zodpovědnost MPT za technickou stránku vysílání. A právě MPT iniciovalo svým dopisem zasláným v roce 1926 Předsednictvu ministerské rady (dále jen PMR) počátek sporu o vliv v Radiojournalu. V dopisu se MPT domáhalo nové reorganizace, kdy žádalo odchod soukromých podílňíků – skupiny žurnalistů, Radioslavie i zemědělců. Odmítlo také zájem ministerstva zahraničí o účast v rozhlase a nakonec zpochybnilo i zapojení samotného tiskového odboru PMR, pod jehož vedením spravovala ČTK rozhlasové zpravodajství. Stručně řečeno - ministerstvo pošt žádalo, aby pošta mohla vložit do Radiojournalu celé tři čtvrtiny kapitálu, čímž by se zvýšily její rozhodovací pravomoci, a aby nepoštovními účastníky byli pouze výrobci a prodejci radioaparátů.⁸⁵

Proti dopisu se ihned ohradilo s odmítavým stanoviskem Ministerstvo zahraničních věcí, v zápětí i další „poškozená“ ministerstva a nakonec samotný tiskový odbor PMR.⁸⁶

---

⁸³ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

⁸⁴ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

⁸⁵ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

⁸⁶ Tamtéž.

Z dopisu tiskového odboru pochází rovněž úvodní charakteristika, která odráží vnímání rozhlasového média v druhé polovině 20. let.

Spor pokračoval i v dalších letech, ale k žádným změnám, ať už ze strany MPT či ze strany ostatních ministerstev, nedošlo. Nicméně velký vliv MPT, podložený zákonem o telegrafech z roku 1923, je zpětně vnímán spíše jako negativní. Oproti ostatním podílníkům vnímalo MPT rozhlasové médium spíše jako technickou záležitost a v mnoha případech bránilo jeho rozvoji.⁸⁷

2.5. Zlatý věk rozhlasu

Léta 1926 až 1929 byla pro Československo dobou hospodářské konjunktury a všeobecného rozvoje. Vstupem státu do podílu Radiojournalu v roce 1925 byla také v rozhlasu odstartována stabilizační a rozvojová éra, která bývá někdy paralelně ke zlatým létům Československa nazývána zlatým věkem rozhlasu.⁸⁸ Veřejnost i tisk přestaly pohlížet na rozhlas pouze jako na technickou hříčku, ale začaly jej vnímat jako médium s významnou kulturní, společenskou, vzdělávací a zpravodajskou funkcí.

Rok 1926 byl pro Radiojournal přelomový, co se posluchačstva týče - z původních 14 542 posluchačů v roce 1925 vzrostl počet na celých 174 741. V následujících letech se sice takto prudký nárůst posluchačstva neopakoval, ale ke ztrátám nedocházelo. Velká hospodářská krize paradoxně do vývoje Radiojournalu příliš negativně nezasáhla.⁸⁹

Krom všeobecného rozšíření povědomí o rozhlasu mezi veřejností dopomohlo vysokému nárůstu koncesí v roce 1926 také technické zdokonalování stanic, výstavba stanic nových a tím zlepšení samotného přenosu. Také programová skladba prošla výraznou změnou (viz kapitola 2.8. Vývoj programové skladby). Jako faktor nárůstu posluchačů jde ruku v ruce se zkvalitněním vysílání rovněž snížení ceny radiopřijímačů a snížení poplatků za koncese. Podle vládního ustanovení z dubna 1925 platili koncesionáři pouze jeden poplatek ve výši 20 Kč měsíčně a od dubna 1926 se cena ustálila na 10 Kč měsíčně. Sjednocením poplatků se usnadnil také celý proces udělování koncesí.

---

⁸⁷ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

⁸⁸ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

⁸⁹ Ročenka Československého rozhlasu 1937.

Přestože došlo k výraznému snížení rozhlasových poplatků, docházelo samozřejmě i k tzv. poslechu na černo. Bez placení poslouchali zejména lidé, kteří si doma sestrojili vlastní radiopřijímač. Pokud se na tyto „černé“ posluchače přišlo, mohli být potrestáni pokutou od 200 do 50 000 Kč, nebo dokonce vězením od šesti měsíců do jednoho roku.⁹⁰

Výrazným faktorem nárůstu posluchačů byla samozřejmě široká výstavba nových stanic po celém území Československa, díky čemuž mohli chytat rozhlasový signál i lidé ze zapadlejších oblastí země. K první kbelské stanici se v únoru 1925 přidala stanice ve Strašnicích, obě pak byly časem technicky zdokonalovány. Od roku 1924 vysílala stanice Brno-Komárov a téhož roku bylo zahájeno i vysílání v Bratislavě.⁹¹ Horší situace panovala na Slovensku, jehož hornatý povrch si žádal daleko vyšší počet stanic, které by byly dostatečně silné.⁹² Postupně do konce 20. let byly vybudovány na Slovensku další dvě stanice (Košice a Moravská Ostrava) a jedna na Podkarpatské Rusi. Co nejrychlejší zbudování silné sítě na Slovensku bylo v zájmu samotného Radiojournalu. Lidé z pohraničí vcelku snadno chytali signál silnějších rakouských či maďarských stanic,⁹³ což nebylo v mezinárodně zjištěné situaci po 1. světové válce žádoucí. Posluchači z pohraničí navíc za vysílání z ciziny většinou nemuseli platit - takové posluchačské návyky se posléze měnily jen těžko. Velkou technickou novinkou se stalo od prosince 1926 simultánní vysílání, kdy skrze meziměstské telefonní vedení byly spojeny všechny vysílací stanice. Díky tomu mohlo docházet k přenosu programu z jedné stanice do druhé. Obsahy politických, kulturních či sportovních přenosů z jednotlivých regionů mohly být tímto způsobem sdíleny v širokém mezinárodním okruhu posluchačů. Z hlediska programové tvorby se jednalo i o značnou úsporu.

Kvalitnější technika a lepší možnosti přenosu umožnily vznik nových rozhlasových metod. Čím dál častěji byly zařazovány do vysílání přímé přenosy, a to nejen koncertů a divadelních her, jak tomu bylo zpočátku, ale také sportovních utkání či politických událostí. Už v srpnu 1924 se uskutečnil jako experiment první přenos sportovního

---

⁹⁰ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nahladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

⁹¹ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935.

⁹² Na konci roku 1926 bylo na Slovensku pouze 6019 koncesionářů. Na vině byl slabý signál i fakt, že lidé v pohraničí mohli poslouchat zadarmo zahraniční rozhlas. Obdobná situace vládla v rámci českého pohraničí, kde však nebyla důvodem špatná síla signálu, ale spíše faktor ideový. In: JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

⁹³ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935.

boxerského utkání, který je dokonce označován jako první evropský pokus o sportovní reportáž. V té době bylo technické vybavení primitivní a nebylo jej možné přemístit, a tak se pomocí komentátora „telefonoval“ vývoj zápasu do vysílacího studia, kde jej pro posluchače reprodukoval rozhlasový hlasatel. V únoru 1925 se pak uskutečnil první přenos divadelního představení. Tento pokus nabyl celoevropského ohlasu, jelikož v té době ani mnohem vyspělejší britské stanice neprováděly přímé přenosy. Pomocí mikrofonu a telefonního spojení se zesilovačem ve studiu byl zprostředkován posluchačům přenos Smetanovy opery *Dvě vdovy* z Národního divadla.⁹⁴ Ohlasy posluchačů na přímé přenosy byly obrovské, živá atmosféra z místa konání upoutala jejich zájem daleko víc než studiové repliky. Od roku 1926 byly proto do programu zařazovány s daleko častější frekvencí. Přibývalo koncertních i sportovních přenosů, byly uzavřeny smlouvy s Národním divadlem v Praze a Brně a také smlouva s Českou filharmonií.⁹⁵

2.6. Rozhlas a jeho proměny ve třicátých letech

Radiojournal navázal ve třicátých letech na inovace započaté v desetiletí předchozím – i nadále byl obohacován program, vznikaly nové žánry, nové techniky a metody přenosu, začalo se využívat možnosti nahrávání. Rozhlas zakotvil ve společnosti již jako svébytné médium a posluchačská křivka i přes vleklou hospodářskou krizi exponenciálně vzrůstala. S rokem 1933 překročil počet koncesí půl milionovou křivku a s rokem 1937 celý milion.⁹⁶

Z dvacátých let se ovšem přeneslo také množství sporů, které nabývalo ve vyhrocující se mezinárodní i vnitropolitické situaci na síle. Kritická slova dopadala z řad veřejnosti i vládních stran především na nežádoucí působnost Ministerstva pošt a telegrafů, soukromé zájmy radiovýrobců a dále na privilegované postavení zemědělského rozhlasu (agrární strana) oproti jiným odborným rozhlasům pod záštitou různých vládních stran. Silné kritice čelilo také zpravodajství, které dodávala do rozhlasu ČTK. Nutno říci, že výtky směrem k těžkopádné formě zpravodajství byly vznášeny od samého počátku, avšak s postupujícím časem nabývaly na intenzitě.

V listech pro umění a kritiku v roce 1936 autor pod iniciály P. L. poznamenal: „Stát a zájmy veřejné jsou v rozhlase representovány převážně poštou, Ministerstvo školství a

---

⁹⁴ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž, s. 94 – 144.

národní osvěty, resort, který je pověřen správou kulturních věcí, má v jednatelském sboru rozhlasové společnosti, rozhodujícím to orgánu rozhlasovém, toliko poradní hlas. [...] Programová stránka vysílání je ponechána rozhlasové společnosti, v níž rozhodující slovo mají zástupci pošty a výrobců radiopřístrojů. [...] Výrobci radioaparátů jsou svými soukromohospodářskými zájmy v rozporu s kulturními intencemi rozhlasu.“⁹⁷ Čím dál častěji se volalo po reorganizaci média a celkové úpravě poměrů v něm.

V tomto ohledu byly zvýhodněny vedlejší stanice v Brně, Moravské Ostravě, Bratislavě, Košicích a od roku 1935 i v Banské Bystrici, které nebyly v porovnání s hlavním městem tolik zpolitizované. Praha spravovala centrálně finance a technické záležitosti, avšak v oblasti programové měly vedlejší stanice určitou míru volnosti, díky čemuž mohly experimentovat daleko více než zajatá stanice pražská. Zejména brněnská stanice neustále překvapovala tvůrčím potenciálem, když v průběhu 30. let udávala podněty ke vzniku nových útvarů a technik.⁹⁸

Proměňující se situace v republice vedla ke změně náhledu na hlavní funkce a možnosti rozhlasu. Od primárně vnímané kulturní a vzdělávací funkce a apolitičnosti média se částečně ustoupilo. Ve 30. letech se oproti tomu jevila politická zainteresovanost rozhlasu a účinná propagace státu v něm jako nesmírně důležitá. Tuto potřebu a nutnost si uvědomovala vláda také s ohledem na politické intence za hranicemi, neb cizí země v této době již značně využívaly masového působení skrze rozhlasové médium. Vedení Radiojournalu zastávalo stejný názor, protože jak prohlásil Ladislav Šourek na jaře 1935: „Neklidné mezinárodní poměry nabádají náš rozhlas k tomu, aby ve zvýšené míře pěstoval svým programem nejen myšlenku demokracie našeho státu, nýbrž i národní vědomí našich posluchačů.“⁹⁹

Nutno ovšem dodat, že apolitické vnímání rozhlasu ve 20. letech neznamenovalo ve skutečnosti naprostou apolitičnost média – ano, původně neměly být politické záležitosti součástí programu, nicméně postupně se sem čím dál více dostávaly právě skrze interes jednotlivých politických stran.¹⁰⁰

---

⁹⁷ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9. s. 96.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž. s. 94 – 144.

¹⁰⁰ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nahladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

S rostoucími zájmy státu v rozhlasu souvisí neodvratně cenzura, jejíž povinnost pro rozhlasové vysílání platila už od roku 1926, nicméně teprve od 30. let nabývala na intenzitě.¹⁰¹ Cenzurní záležitosti mělo v působnosti Ministerstvo vnitra, které jejich prováděním pověřilo policejní ředitelství. Roku 1932 byla sepsána smlouva mezi policejním ředitelstvím a vedoucími osobnostmi Radiojournalu o „způsobu předkládání částí vysílaných programů“.¹⁰² Výkon cenzury fungoval tak, že Radiojournal musel nejméně 48 hodin předem poslat podrobné programy vysílacích stanic, obsahující celé texty přednášek, policejnímu ředitelství. Jestliže došlo při vysílání k odchylce od zkontrolovaného textu, byl povinen rozhlas vysílání přerušit. Jak uvádělo policejní ředitelství ve svých hlášeních ministerstvu vnitra, výkon cenzury probíhal hladce a Radiojournal při něm vždy ochotně spolupracoval. Po podepsání Mnichovské dohody v říjnu 1938 se zásah cenzury ještě o něco zpřísnil, s čímž v dané situaci plně souhlasilo i vedení společnosti.¹⁰³

Na velké cenzurní zásahy si stěžovali mnozí přednášející či vystupující umělci, velký skandál se odehrál např. s přednáškou F. X. Šaldy, kterou zaměstnanci rozhlasu předem nahráli a následným přetáčením ji posléze sestříhali, jelikož „Šalda nemluvil k výročí Národního divadla dost oslavně, ale naopak kriticky“.¹⁰⁴ Cenzura poznamenala také vztah Jiřího Voskovce a Jana Wericha k rozhlasu. Pro Radiojournal přestali během 30. let postupně tvořit, jelikož kritický obsah jejich her nebyl žádoucí.¹⁰⁵

Program rozhlasového vysílání se s dalšími roky rozrůstal a různil, proto bylo nutné lépe jej rozdělit a zorganizovat. V polovině třicátých vznikly tři základní segmenty: hudební odbor, slovesné umění a reportáže a přednáškový odbor. Nezanedbatelný podíl programu tvořily také již zmíněné odborné rozhlasy, které ovšem vytvářely obsah svých příspěvků externě, nezávisle na Radiojournalu. Samotný rozvoj programové nabídky a nových žánrů souvisel nepochybně i s rozvojem technických možností. Pražskou centrálu značně ovlivnilo stěhování v roce 1933 do novostavby poštovní správy na Vinohradské

---

¹⁰¹ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9. s. 97 – 98.

¹⁰² Archiv ČRo HM 11/576. Cit. dle: ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0 s. 59.

¹⁰³ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0. s. 58.

¹⁰⁴ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9. s. 97.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 97 – 98.

třídě, kde vznikla nová prostorná studia a administrativní a redakční místnosti. Na této adrese, dá se říci, rozhlas zůstal až do dnešních dnů. Kvalitnější možnosti příjmu zajistilo na počátku 30. let efektivní zesilování vysílačů a výstavba stanic nových, díky čemuž lidem konečně postačily jen jednoduché typy přijímačů namísto nákladných a složitých přijímacích zařízení.

Rozhlasovou tvorbu na počátku 30. let značně ovlivnila technická inovace, konkrétně možnost vytvoření zvukového záznamu. Devátého října 1932 byl poprvé na voskovou fólii zaznamenán závěr fotbalového zápasu ČSR-Jugoslávie. Možnost pořízení zvukové nahrávky přinášela rozhlasovým tvůrcům do té doby nevídané možnosti, a tak se technika záznamu rychle rozvíjela. Jelikož byl vosk lehce opotřebovatelný, začala se ve spojení s ním užívat pryskyřice. Později se nahrávalo na hliníkové fólie potažené želatinou a od poloviny 30. let na ocelový pás. Od roku 1938 se pak téměř výhradně nahrávalo na celuloidový filmový pás, který poskytoval vysokou kvalitu záznamu a dal se stříhat,¹⁰⁶ což bylo jistě vítané ve spojitosti s větší potřebou cenzurních zásahů.

2.6.1. Reorganizace v roce 1938

Už od první reorganizace v roce 1925 byl vyvíjen tlak z různých stran, aby došlo k nové reorganizaci. Tyto podněty vycházely především od MPT, které chtělo omezit vliv soukromých podílníků a jiných ministerstev ve společnosti. Proti tomuto chování MPT protestovala ostatní zúčastněná ministerstva, přičemž spor přetrvával až do konce první republiky (viz kapitola 1.4.4. Spor o rozhlas).

Od počátku velké hospodářské krize v roce 1929 usilovalo o místo v jednacím sboru Ministerstvo národní obrany (dále jen MNO), které argumentovalo tím, že v jiných zemích je účast MNO v rozhlasu běžná a že ve zhoršené situaci politické, hospodářské a sociální je i více než potřebná. Kritika rozhlasu a požadavky na jeho reorganizaci přicházely také od vládních stran či široké veřejnosti. Dá se říci, že téměř všichni reorganizaci chtěli, ale každý si ji představoval jinak. Roku 1930 se dokonce schylovalo k tomu, že bude reorganizace rozhlasu provedena, ale nakonec k ní nedošlo.

K realizaci druhé reorganizace společnosti došlo teprve s vyhrocenou politickou situací v Československu po podpisu Mnichovské dohody na podzim 1938. O podobě

---

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 103 – 105.

reorganizace rozhodovala stejně jako poprvé ministerská rada, na jejímž stole se sešlo hned několik návrhů na její provedení – návrhy vycházely opět od MPT, dále od vládního komisaře rozhlasové společnosti a dalších ministerstev.

Hned 6. října po vzniku druhé republiky došlo k řešení otázky Slovenska, které žádalo v rámci rozhlasové společnosti větší autonomii. Na základě žilinské dohody opravdu došlo ke značnému osamostatnění práce slovenského rozhlasu, a to především po stránce programové.¹⁰⁷ Dále vznikl Poradní sbor slovenského rozhlasu a Slovensko získalo dvě místa v centrálním jednacím sboru.

28. prosince 1938 se sešla valná hromada společnosti, která podepsala novou společenskou smlouvu. Stát získal v rozhlasu hlavní podíl, avšak forma s.r.o. zůstala ponechána. Společnost byla přejmenována na Česko-slovenský rozhlas. Jednací sbor byl rozšířen na 10 členů, z nichž osm zastupovalo stát. Po jednom členu byli zastoupeni Předsednictvo ministerské rady, Ministerstvo národní obrany, Ministerstvo školství a národní osvěty, Ministerstvo zahraničních věcí, Ministerstvo dopravy (nahradilo zrušené MPT) a zástupce za Podkarpatskou Rus. Zastoupení po dvou členech získalo Slovensko a zástupci soukromníků Miloš Čtrnáctý a Ladislav Šourek. Ve funkci předsedy sboru nahradil Ladislava Šourka Jindřich Dobiáš.¹⁰⁸ Změny zakotvené v nové smlouvě včetně změny názvu ovšem nestihly přijít v platnost, jelikož již v březnu 1939 došlo k německé okupaci Čech a Moravy.¹⁰⁹

2.7. Rozhlas v době okupace

15. března 1939 vysílal Česko-slovenský rozhlas od brzkých ranních hodin zprávu, že německá vojska začnou postupně obsazovat Čechy a Moravu a připojil výzvu, aby české vojenské jednotky složily zbraně a nekladly odpor. Během dne obsadily německé jednotky stanice v Brně a Moravské Ostravě, přičemž došlo na další dva měsíce ke značnému omezení rozhlasového vysílání v češtině. Němci zabrali rovněž mělnickou stanici, z níž se stal hlavní Říšský vysílač Čechy.

---

¹⁰⁷ Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939, s. 10.

¹⁰⁸ Jindřich Dobiáš (datum narození a úmrtí nezjištěno) – ministerský rada, sekční šéf tiskového odboru předsednictva vlády, v letech 1938 až 1940 předseda jednatelského sboru rozhlasu. in: BĚHAL, R. Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1997. s. 60.

¹⁰⁹ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0. s. 53 – 63.

Následující den se vznikem Protektorátu Čechy a Morava byl zrušen čerstvě přijatý název Česko-slovenský rozhlas a byl mu opětovně přidělen název Radiojournal. Od června 1939 přijala společnost finální název Český rozhlas. S ustavením protektorátu započaly separátní akce Slovenského rozhlasu, který získal spolu se vznikem Slovenského státu autonomii. Jelikož už na podzim 1938 byla pro Slovenský rozhlas ustavena autonomie programová, nebyly tyto změny nijak překotné. Čekat na sebe nenechaly ani personální změny napříč celou rozhlasovou společností, přičemž propuštění byli zejména zaměstnanci židovského původu. O dva roky později proběhla druhá vlna propouštění v důsledku důkladného šetření, kteří zaměstnanci jsou židovští míšenci, anebo žijí v manželství s Židem.¹¹⁰

Od 1. května 1938 mohla stanice v Moravské Ostravě vysílat opět zcela v češtině a stanice brněnská ze 70%. Krátkovlnná stanice v Poděbradech směla tři hodiny v noci vysílat hudbu a zpravodajství ČTK do zahraničí. Všechny pořady musely být ohlášeny nejdříve německy a teprve poté česky.¹¹¹ Naplno samozřejmě fungovala ze stran německých okupantů cenzura, s níž pomáhali povětšinou čeští Němci, znající dobře český jazyk. Krom samotného textu sledovali podtext, ironii či tón hlasu. Mnozí hlasatelé byli z popudu cenzorů propuštění. Už 10. června 1939 se konala valná hromada, na níž byly přehodnoceny reformy z prosince 1938, počet členů jednatelešského sboru byl snížen na šest, přičemž čtyři místa připadly protektorátní vládě.¹¹²

V období 1939 – 1941 nicméně disponoval Český rozhlas ještě podstatnou mírou autonomie, což se po válce ukázalo jako záměrná taktika Německa vůči českým občanům i mínění v zahraničí, kam bylo z Poděbrad vysíláno. Tlak na rozhlas narůstal postupně. Jen o rok později v březnu 1940 byla zřízena programová intendatura spojená s úřadem říšského protektora, jež zavedla o něco přísnější cenzuru. Od října 1940 se stali jedinými společníky Českého rozhlasu Velkoněmecká říše a vláda protektorátu, pod něž přešly veškeré výdělký rozhlasu i zakládací podíl ve výšce jednoho miliónu korun. Období naprostého útlaku vyvrcholilo nástupem Reinharda Heydricha na pozici zastupujícího říšského protektora na podzim 1941. Program systematické germanizace Čechů neminul ani Český rozhlas, který se stal pobočkou Říšské rozhlasové společnosti a byl generálně

---

¹¹⁰JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9. s. 148 - 182.

¹¹¹Tamtéž, s. 153.

¹¹²Tamtéž, s. 148 - 182.

reorganizován dle berlínského vzoru. Na valné hromadě 14. března 1942 byli odvoláni všichni dosavadní jednatele a prokuristé. Přísně cenzurované a hlídané vysílání se od této doby neslo v duchu nenávistně namířených přednášek a komentářů proti Židům a Sovětskému svazu. Tvrdý tlak na rozhlas nepochybně posílil po květnovém atentátu na Heydricha.¹¹³ K částečnému uvolnění poměrů v rozhlase došlo až s rokem 1944 v důsledku změn nacistických metod.

Čeští občané neměli příliš možností, jak se dostat k aktuálním a především cenzurou nezkráceným informacím. Tuto možnost poskytovalo vysílání zahraničních rozhlasů, jejichž poslech se ovšem vyhlášením z 1. září 1939 trestal smrtí.¹¹⁴ Jak zmiňuje Eva Ješutová, podle archivních materiálů je zřejmé, že od ledna 1939 se česky vysílalo z Moskvy a Polska, od července 1939 se vysílalo pro Česko z amerického Bostnu a v říjnu 1939 se přidalo denní tříhodinové vysílání z Francie. Velmi důležitou roli mělo pravidelné vysílání z londýnské BBC pod názvem Volá Londýn, které zahájil 8. září 1939 svým projevem Jan Masaryk.¹¹⁵ Mimo obsah vytvářený českou sekcí promlouvaly na vlnách BBC významné osobnosti exilové vlády jako Edvard Beneš či již zmíněný Jan Masaryk.¹¹⁶ Zahraniční vysílání bylo samozřejmě nacisty mnohdy úspěšně rušeno.¹¹⁷

2.8. Vývoj programové skladby

„Rozhlasu bylo určeno, aby převzal úlohu výchovnou, aby seznámil i zapadlý venkov s dobrou hudbou, učinil mu přístupnou operu i koncertní síň.“¹¹⁸ Slovy Miloše Čtrnáctého bylo původní poslání rozhlasu spatřováno především v možnostech vzdělávání a povznášení lidu, což bylo přeci jen trochu idealistické. Celé předválečné období se náhled na rozhlas a jeho funkce měnil, s čímž se proměňovala samozřejmě i struktura programu. Ve 20. letech byl rozhlas primárně vnímán jako médium reproduktivní, které má pouze úlohu zprostředkovací, čemuž odpovídala i programová nabídka, která se v prvních letech zaměřovala především na klasickou vážnou hudbu a zpravodajství. Rozhlas se snažil svým posluchačů zprostředkovat ze studia hudbu, zprávy, četbu z knih nebo divadelní scénky,

---

¹¹³ Tamtéž, s. 154.

¹¹⁴ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. Praha: Grada, 2011, 439 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. s. 213.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ BĚLINA, Pavel. Dějiny zemí Koruny české. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, 328 s. ISBN 80-7185-606-1. s. 204 – 235.

¹¹⁷ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9. s. 172 – 175.

¹¹⁸ Tamtéž.

kteře sám nevytvářel ani nekomentoval. Se zlepšujícími se technickými podmínkami se ovšem rozšiřovalo i spektrum nových možností, např. přímý přenos znamenal velký průlom ve vysílání. Prvotně vysílaným přenosům koncertním, sportovním nebo divadelním ještě veskrze chybělo doprovodné slovní zhodnocení, nicméně během krátkého času přišli programoví tvůrci na to, že zvukové zachycení události mnohdy potřebuje doprovodný slovní komentář reportéra, díky němuž je posluchač lépe uveden do děje dané události. Reportér se tak skrze popis událostí stával „očima“ posluchače. První, v tomto duchu vedený, přímý přenos všesokolského sletu v roce 1926 se tak díky bystrosti a improvizací schopnosti reportéra stal posluchačskou kritikou velmi doceněným. K přechodu k produktivní funkci vybízela rozhlas také potřeba speciálně upravených rozhlasových her. Čtené scénáře divadelních her počítaly s vizuálním vjemem diváků, pro pouhý poslech bylo nezbytné tyto scénáře upravovat. Také herci si často nevěděli rady, jak vše vyjádřit pouze po zvukové stránce. Rozhlas proto už roku 1926 vypsal soutěž o původní rozhlasovou hru a samotná produkce her pak nabývala na kvantitě i kvalitě během 30. let.

Ve 30. letech se tak programová skladba a její nabídka kloní čím dál více k formě produktivní a více kreativní, což dokazují i slova Františka Kožíka,¹¹⁹ který se podílel na tvorbě slovesného programu: „Naučili jsme se rozlišovat mezi rozhlasem, který slouží jako dopravní prostředek umění, a rozhlasem, který může umění sám vytvářet. [...] Mne zajímala především ta funkce druhá.“¹²⁰

Po necelý první rok vysílal Radiojournal asi hodinu, od ledna 1924 bylo pak večerní vysílání již dvouhodinové, což vyžadovalo i lepší organizaci. Program byl dělen na útvar slovesný, v němž byly zastoupeny zprávy, recitace, pohádky či literární ukázky, a útvar hudební, který sestával z vážné hudby. Začaly se postupně tvořit také tzv. tematické hudební večery věnované určitému stylu, době či konkrétní osobnosti. Po vzoru těchto hudebních večerů vznikly časem také dramatické večery, kdy byly inscenovány výňatky z divadelních her.¹²¹

---

¹¹⁹ František Kožík (15.5.1909 – 5.4.1997) – český spisovatel, autor historických a biografických románů, od roku 1934 tajemník přednáškového oddělení s povinností hlasatelskou, reportérskou a právní. In: BĚHAL, R. Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1997. s. 137.

¹²⁰ KOŽÍK, F., Kapitoly z dějin Čs. rozhlasu, Praha 1964. Cit. dle: JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

¹²¹ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

Již během roku 1924 docházelo k různým pokusům o oživení programu formou přednášek, kurzů či živých přenosů. Avšak hlavní progres rozhlasového programu můžeme zaznamenat v letech 1925 až 1926, kdy do Radiojournalu vstoupil stát, díky jehož finanční „injekci“ mohla společnost uskutečnit tolik potřebu inovaci technického zařízení (velkou úlohu hrálo především zřízení nové vysílací stanice ve Strašnicích). Roku 1926 se denní vysílací čas zdvojnásobuje na dobu od 8:30 do 22:15 hodin.¹²²

Jelikož programová nabídka nabývala s postupem let na objemu, bylo nutné v polovině 30. let rozdělit obsah do tří samostatně řízených sekcí: hudební odbor, přednáškový odbor, slovesné umění a reportáže. V polovině 30. let došlo také k širšímu ustavení programové koncepce mezi jednotlivými stanicemi, což patrně souviselo se zájmem vlády o větší kontrolu nad vysíláním. Odbočky sestavovaly program na základě vedením vypracovaného rámcového programu, v němž byly předem vyznačeny pořady, které musí vedlejší stanice přejímat a odvysílat, a dále vlastní podíl pobočky na tzv. soudobém/simultánním programu, tzn. jaký program musí pobočka vytvořit a sdílet s ostatními stanicemi.¹²³

Podívejme se nyní podrobněji na vývoj jednotlivých sekcí programu, konkrétně zpravodajství, hudby, slovesného programu, přednáškového oddělení i vysílání odborných rozhlasů.

2.8.1. Zpravodajství

Zpočátku bylo zpravodajství obstaráváno tak, že hlasatel četl výběr z novin. Od jara 1924 se o dodávku aktuálního zpravodajství starala po dohodě s Radiojournalem Česká tisková kancelář, která třikrát denně telefonovala zprávy do rozhlasu. Po roce 1925 se stala ČTK jediným výsadním dodavatelem veškerého zpravodajství, za což jí Radiojournal vyplácel měsíční paušál.¹²⁴ Jelikož ČTK neupravovala obsah zpráv speciálně pro poslech, z řad veřejnosti byly obsah i forma zpravodajství hodnoceny jako šroubované, nepřirozené a těžko poslouchatelné. A rozpory spolu s kritikou nešly jen ze stran posluchačů, také samotný vztah mezi ČTK, která byla patrně platformou agrární strany, a vedením

---

¹²² PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935, s. 136.

¹²³ KLIMEŠOVÁ, ROUBAL, BARTOŇ. Stručná historie organizace Čs. rozhlasu. Prameny k dějinám československého rozhlasu. Praha 1970.

¹²⁴ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9. s. 42.

Radiojournalu, které bylo naopak přívržencem hradní politiky, nebyl Lenky Čábelové zrovna kladný.¹²⁵ Radiojournal si v průběhu 30. let vymezil vlastní pořady, jimiž se snažil nedostatky zpravodajství kompenzovat – jednalo se převážně o zprávy z oblasti kultury, které byly sice zkompileovány záživněji, avšak stále se jednalo pouze o kulturní oblast. Potřeba reformovat zpravodajství vyvstala s proměnou politické situace zvláště od poloviny 30. let. Radiojournal si čím dál více uvědomoval, že posluchači potřebují namísto „suchých“ zpráv raději širší komentář, který by jim pomohl zorientovat se v měnící se vnitropolitické i mezinárodní situaci. Ke větší změně došlo až s rokem 1938, kdy vznikl pod vedením Miloslava Dismana pořad Okénka, jenž se se svými komentáři k hospodářské, politické i sociální situaci a interakcí s posluchači stal nejoblíbenějším a nejposlouchanějším publicistickým pořadem.¹²⁶

2.8.2. Hudební program

Hudební složka byla zpočátku hodnocena jako nejdůležitější součást programu a v tomto ohledu jí byla věnována rovněž velká část pozornosti. Za účelem zkvalitnění hudebního programu byl v srpnu 1926 povolán do Radiojournalu Jaroslav Krupka,¹²⁷ mladý profesor konzervatoře a dirigent, který započal svoje angažmá v rozhlase v úzkém sepětí s Českou filharmonií, s níž uzavřel Radiojournal v témže roce smlouvu.¹²⁸ Díky tomu začala převažovat v rámci hudebního programu hudba symfonická, a to převážně pod vedením dirigentů České filharmonie. Dále měla zastoupení hudba komorní, vysílaná přímo ze studia, a operní přenosy. Protiváhu klasické vážné hudbě měla činit hudba zábavná, která zahrnovala roztržité spektrum stylů jako např. dechovou hudbu, koncertní tance, jazz nebo kabaretní hudbu.¹²⁹

---

¹²⁵ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939.

Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0. s. 113 – 116.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Jaroslav Krupka (30.3.1893 – 12.8.1929) – hudební historik a dirigent. V letech 1926 až 1929 působil jako první šéf hudebního oddělení. in: BĚHAL, R. Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1997. s. 142.

¹²⁸ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. s. 121.

¹²⁹ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

Ve 30. letech se stal vedoucím hudebního oddělení Karel Boleslav Jiráček,¹³⁰ který v této pozici setrval až do roku 1945. Za jeho působení byla hudba v rozhlase rozdělena do tří menších sekcí na hudbu vážnou, populární a lehkou. Kritika na přemíru vážné hudby v programu neustávala, a tak se pod Jiráčkovým vedením pokoušel rozhlas posluchače formovat pomocí výchovných doprovodných komentářů, skrze něž měl posluchač vážné hudbě lépe porozumět a najít si k ní cestu.

Pro své účely měl rozhlas ve 30. letech hned několik těles: v Praze se jednalo především o Pražský rozhlasový orchestr a malý rozhlasový orchestr; vedlejší stanice pak disponovaly menšími orchestry, které se orientovaly převážně na lehčí hudbu.¹³¹

2.8.3. Slovesný program

Zpočátku byl slovesný program tvořen recitacemi, předčítáním z knih a jednoduchými scénkami a dialogy slavných her v podání herců z Národního či Vinohradského divadla.¹³² Od roku 1924 se přidávají přímé přenosy z divadel. Nicméně dramaturgie děl byly v porovnání s hudbou zařazovány minimálně, a to kvůli specifickým požadavkům na text, který se musel pro akustické znění upravit.¹³³ Roku 1926 byla vypsaná soutěž na scénář hry upravené speciálně pro rozhlas, avšak Radiojournal nemohl dlouho vybrat toho správného adepta, a tak se reálné výsledky dostavily až s rokem 1928. Věstník Radiojournalu konstatoval že „přestože bylo do soutěže přihlášeno 174 prací, žádná z nich nedostála plně podmínkám soutěže.“¹³⁴

Mezitím ale v roce 1926 pod vedením literárního historika Miloše Kareše vznikly mimo soutěž první dvě rozhlasové činohry – Prásky, natočené s využitím hudby a různých zvukových efektů, a Staropražský večer, který měl u posluchačstva nevídaný ohlas a byl proto několikrát reprízován.¹³⁵

---

¹³⁰ Karel Boleslav Jiráček (28.11.1981 – 30.1.1972) – skladatel, dirigent a hudební pedagog. V letech 1930 až 1945 byl šéfem hudebního oddělení. in: BĚHAL, R. Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1997. s. 112.

¹³¹ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9. s. 139.

¹³² PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. s. 128 – 129.

¹³³ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9. s. 70

¹³⁴ Tamtéž, s. 128 – 129.

¹³⁵ Tamtéž, s. 71.

S postupem 30. let se nabídka a možnosti provedení rozhlasových her neuvěřitelně rozšířily, na čemž nesla zásluhy především brněnská odbočka. Ta i přes horší technické vybavení a menší finanční rozpočet objevila nespočet inovativních možností při práci se slovy a zvukem, čímž inspirovala produkci dramatizací i v ostatních pobočkách.¹³⁶

2.8.4. Přednáškové oddělení

Významnou součástí programu tvořily přednášky, jejichž produkci zajišťovaly až do počátku 30. let zejména tzv. odborné rozhlasové redakce a po uzavření smlouvy s Radiojournalem také Masarykův lidovýchovný ústav.¹³⁷ Témata příspěvků byla volena s ohledem na roční období, konkrétní události či zájem posluchačů. Přednášky byly zařazovány do vysílání buď jednotlivě, anebo formou přednáškového cyklu, jenž přinášel v určitém časovém rozmezí větší soubor přednášek na dané téma od různých odborníků. Přednáškové cykly si brzy získaly náklonnost posluchačů právě jako protipól nudného zpravodajství.¹³⁸ Prostřednictvím korespondence mohli posluchači navíc ovlivňovat výběr témat či dotazů směřujících k jednotlivým přednášejícím.¹³⁹ Rozšíření přednáškové činnosti vedlo okolo roku 1936 ke vzniku samostatného přednáškového a vzdělávacího oddělení, které se tímto vydělilo z dosavadního slovesného odboru. O kvality a systémovost přednáškového oddělení se staral Otakar Matoušek,¹⁴⁰ pod jehož vedením přešla veškerá produkce pod dohled přednáškové redakce rozhlasu. Plánování programu, tzn. výběr jednotlivých témat, nyní probíhal dostatečně dopředu tak, aby se zabránilo jejich opakování, k čemuž předtím vcelku často docházelo. Na přednášející byly kladeny rovněž daleko větší požadavky, co se jejich odbornosti týče. Ve své vedoucí pozici se Matoušek snažil rovněž o zapojení inovativních možností vyjádření do obsahu příspěvků za účelem ztraktivnění jejich formy. Jako velmi úspěšná se ukázala metoda přednáškové montáže, kterou Matoušek uplatnil mimo jiné ve svém cyklu diskuzí Svět v přerodu. Přednášková montáž pracovala s využitím vícehlasu, kdy text obsahoval mnohé citace a byl rozepsán mezi více řečníků.¹⁴¹

---

¹³⁶ Tamtéž, s. 133.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Ročenka posluchače rozhlasu 1934.

¹³⁹ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

¹⁴⁰ Otakar Matoušek (14.1.1899 – 4.1.1994) – univerzitní profesor, v letech 1931 až 1940 ředitel přednáškového a vzdělávacího odboru. in: BĚHAL, R. Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1997. s. 167.

¹⁴¹ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9. s. 126 – 135.

V druhé polovině 30. let se staly velmi oblíbenými rovněž rozhlasové scénky, nazývané někdy jako krátké rozhlasové hry, které prostřednictvím dialogu nepřímou vzdělávaly posluchače. Tato forma byla využívána mimo jiné i v rozhlasu pro ženy.

Zpřísnující se cenzura během 30. let postihla zejména přednáškovou oblast, kvůli čemuž někteří autoři přestali pro rozhlas přednášet – stávalo se, že jim byla z písemné předlohy vyškrtána i polovina textu. Cenzuru se snažili samozřejmě někteří rozhlasoví hlasatelé obejít. Za tímto účelem vznikl pořad tzv. Beseda, kde nemohla cenzura přímo zasáhnout, jelikož se jednalo o rozhovory moderátorů s pozvanými hosty naživo.¹⁴²

2.8.5. Vysílání odborných rozhlasů

Podívejme se nyní blíže na činnost tzv. odborných rozhlasů, fungujících jak platforma politických stran, které zajišťovaly notnou část vysílání, zejména přednášky, ale i jiný slovesný či hudební program. Dodnes vcelku překvapuje především vysoká míra autonomie zemědělského rozhlasu pod dohledem agrární strany (Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu), jehož existence je mnohdy označována za samostatný rozhlas v rozhlase. Kromě zmíněného zemědělského rozhlasu, který zahájil vysílání v prosinci 1925, vznikly během roku 1926 také rozhlas dělnický pod Československou sociálně-demokratickou stranou a rozhlas pro průmysl, obchod a živnosti pod vedením Československé živnostensko-obchodnické strany. Každý z těchto rozhlasů měl své vlastní kuratorium, které řídilo jeho produkci, přičemž Radiojournal do tvorby odborných rozhlasů až do počátku 30. let téměř nezasahoval.¹⁴³

Ač rozhlasová společnost označovala sebe sama za apolitické médium, bylo nepřehlédnutelné, jak produkce jednotlivých odborných rozhlasů podporovala potřeby své zastupitelské politické strany a názory jejích členů. Zpolitizování obsahu odborných rozhlasů se setkávalo ke konci 20. let se silnou kritikou posluchačů.¹⁴⁴ Nejvíce extrémním dokladem byl v tomto ohledu zemědělský rozhlas, který měl k dispozici více než jednu vysílací hodinu denně v nejposlouchanějším čase.¹⁴⁵ Přestože byly během 30. let vyvíjeny snahy o změnu těchto poměrů, politické tendence byly v rozhlasu již natolik zakořeněné,

---

¹⁴² PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935.

¹⁴³ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9. s. 62 – 64.

¹⁴⁴ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939.

Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 112 – 115.

že se je nepodařilo zcela zvrátit. K jisté reformě došlo až v roce 1936 po vydělení přednáškového oddělení ze slovesného odboru, kdy byla zároveň oslabena pravomoc odborných rozhlasů a jejich produkce byla omezena.¹⁴⁶

Mezi odborné rozhlasy můžeme zařadit i tzv. školský rozhlas, který na rozdíl od výše jmenovaných nebyl doménou žádné politické strany, ale byl řízen pod záštitou Ministerstva školství a národní osvěty. Výsledný program školského rozhlasu mohl ovlivňovat samozřejmě fakt, která vládní strana zrovna ministerstvo školství spravovala. Jelikož bylo vzdělávání společnosti hodnoceno jako hlavní funkce rozhlasu, stalo se školské vysílání jednou z hlavních priorit programu,¹⁴⁷ a to nemluvíme pouze o Československu. Podobný názor panoval v celé Evropě, a tak školský rozhlas vysílal téměř ve všech zemích.

Podobně jako vysílání odborných rozhlasů fungovalo autonomně i vysílání pro německou menšinu, jež zajišťovala pražská německá osvětová instituce Urania. Situace se výrazně změnila v březnu 1939, kdy byla pro německý rozhlas zřízena speciální stanice u Mělníka a vedení rozhlasu převzala protektorátní vláda.¹⁴⁸

---

¹⁴⁶ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9. s. 62 – 64.

¹⁴⁷ Vznik školského rozhlasu byl podporován shora - roku 1930 vydal ministr školství a národní osvěty Ivan Dérer rozhodnutí o jeho založení. Státem byl podporován také nákup radioaparátů do škol, do konce roku 1932 bylo více než 3000 škol v Česku a 1000 škol v německých oblastech vybaveno přijímacím zařízením. In: ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0. s. 112 – 113.

¹⁴⁸ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0. s. 112 – 115.

3. Žena v kontextu meziválečného období

Než se dostaneme k stěžejní části této práce zabývající se vývojem a obsahem rozhlasového vysílání pro ženy, pohlédneme prvně na samotné postavení žen uvnitř československého státu.

Po první světové válce zápas žen o svá práva naoko úspěšně končí – v ústavě je zakotvena rovnoprávnost obojího pohlaví, ženy získávají v roce 1919 aktivní i pasivní volební právo, brány všech fakult, vyjma teologické, jsou jim bez omezení otevřeny a ženské sebevědomí je díky zvyšující se ekonomické aktivitě na trhu práce posíleno. Předválečné úsilí aktivistek ženského hnutí je tímto vesměs naplněno. Na pořad dne se dostávají aktuální potřeby nově vzniklého státu, válkou značně zbídačeného. Přes veškeré změny ovšem nepřináší doba po první světové válce nic obzvlášť nového – je patrné, že demokratizace společenského života jen pozvolna ovlivňuje názor na ženu a její poslání v rámci společnosti.¹⁴⁹ Žena už má svá práva, může studovat i pracovat, může mít práci i rodinu zároveň, ale její reálné možnosti jsou o dost komplikovanější.

3.1. Kdo je žena?

Myšlenky formující postavení ženy v meziválečném období

Biologická rozdílnost, pohlaví jako základ, z něhož se vychází. Mateřství jako hlavní biologický znak, který odděluje ženu od muže. Žena jako matka. Mateřství jako hlavní poslání ženy. Pokud vycházíme z biologické charakteristiky, velice snadno docházíme k zjednodušení, kdy je žena především matkou.

Ženské hnutí od druhé poloviny 19. století dosáhlo v českých zemích určitých mezníků na poli vzdělání, profesního zařazení i politických práv žen. Vnímání mateřství se ovšem v porovnání s tímto vývojem proměnilo jen pozvolna – je stále oslavováno, je vlastním kultem a hlavním posláním života ženy. Snaha o emancipaci ženy, její zrovnoprávnění s mužem v oblasti právní i faktické, její veřejné působení je tudíž neustále zpochybňováno a vyvraceno ve vztahu s její rolí matky, a to jak po stránce biologické, tak společenské. Poukazuje se na mravní důsledky ve společnosti a neblahé důsledky pro rodinu a děti.¹⁵⁰

---

¹⁴⁹ BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století. České Budějovice: Veduta, 2011, 282 s. ISBN 978-80-86829-79-1. s. 170.

¹⁵⁰ Tamtéž.

Od přelomu 19. a 20. století významně formovaly smýšlení o ženě v českém prostředí myšlenky Tomáše G. Masaryka, které můžeme do určité míry vnímat právě jako protiváhu esencialistického pojetí ženy. Masaryk vycházel z neromantického postoje realismu a vztah mezi mužem a ženou vnímal jako čistě liberální. Dosavadní pojetí ženství bylo dle jeho názoru zdrojem asymetrické morálky a rozkládalo tak „přirozenou mravnost“.¹⁵¹ Ženu viděl jako rovnocenného partnera a požadoval po ní tedy stejně přísné dodržování morálních pravidel jako po muži. Zdroj potlačování ženy viděl v církvi, politice i umění; soudobé vědecké závěry, potvrzující na poli biologickém, psychologickém i sociologickém inferioritu ženy, tvrdě odmítal jako chybné závěry vystavené na historicky ustavených stereotypech.¹⁵² „Nerovnost mezi mužem a ženou není přirozená, není od přírody, ale vyvinula se historicky; a jak v historii dělalo se mnoho chyb a chyb často osudných, tak stala se také chyba a chyba veliká potlačením ženy.“¹⁵³ Hlavní úkol jak ženy, tak muže spatřuje v oblasti sociální, která už nemá být jen filantropickým zpestřením, ale uvědomělou veřejnou prací vedoucí k zajištění sociální spravedlnosti. Na populační otázku nepohlížel Masaryk pouze jako na biologickou záležitost, ale především jako věc mravní. Manželství jako mravní svazek a askeze měly být jejím dostatečným řešením, přičemž s regulacemi porodnosti pomocí antikoncepce nesouhlasil.¹⁵⁴

V novém státě byly názory prvního prezidenta o postavení žen bezesporu součástí všeobecného diskurzu, těžko ale říci, nakolik byly jeho sdílenou realitou. Ženské hnutí první republiky, toliko heterogenní v návaznosti na své politické určení, mělo o ženě a jejím postavení a působení ve společnosti samozřejmě velice různorodé představy. Nelze tedy hledat nějaký společností všeobecně uznávaný model ženy, tzn. jednotný názor, jaká by žena měla i neměla být; v tomto ohledu můžeme sledovat pouze určité tendence, ať už uchovávané setrvačností času z dob minulých, nebo tendence reagující na aktuální dění časové a místní. Je ale nutné chápat, že každá snaha o redefinici ženy a jejího vztahu k muži procházela vždy skrze kritické síto stereotypů, které se jako zažité zdají toliko přirozené a nevyvratitelné.

---

¹⁵¹ MASARYK, T., G. Moderní názor na ženu. 1910. zdroj [online]: [cit.2018-3-3]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2009/SPP457/um/8146081/Masaryk_Moderni_nazor_na_zenu.pdf; s. 61 – 76.

¹⁵² BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století. České Budějovice: Veduta, 2011, 282 s. ISBN 978-80-86829-79-1.

¹⁵³ MASARYK, T., G. Moderní názor na ženu. 1910. zdroj [online]: [cit.2018-3-3]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2009/SPP457/um/8146081/Masaryk_Moderni_nazor_na_zenu.pdf; s. 63.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 61 – 76.

I přes roztržičnost ženského hnutí, či právě proto, byla snaha vytvořit nepolitickou organizaci s všeobjímajícím zájmem o práva moderní ženy a jejich hájení v každodenním životě. V roce 1923 se tento záměr podařilo splnit senátorce Františce Plamínkové, když založila Ženskou národní radu (dále jen ŽNR). Organizace sdružovala ženské spolky z území Československa s cílem zajistit jejich rámcovou koordinaci a sjednotit tak jejich jednání v zásadních bodech. Jako největší ženská organizace své doby přijímala ŽNR myšlenky Masaryka a plně je ve svém konání následovala. Jak podotýkají autorky monografie *Iluze spásy*, toto přímočaré následování Masarykovy filozofie nebylo vždy výhodné, ale naopak mnohdy omezovalo manévrovací prostor organizace.¹⁵⁵ Ač v průvodním svolání ŽNR předsedkyně Františka Plamínková přislíbila, že pokud bude zapotřebí, sáhnou členky organizace i k radikálnějším formám prosazování ženských zájmů, nikdy se tak nestalo (např. v porovnání s ženským hnutím v Anglii). Organizace tak navázala na „umírněnou“ formu předválečného ženského hnutí v českých zemích, jež stavěla na spolupráci s muži a prosazování svých zájmů skrze petice.¹⁵⁶

Závěrem nutno podotknout, že přes veškerý progres, kterým prošlo postavení ženy ve společnosti meziválečných let, ještě v polovině 20. století Simone de Beauvoir¹⁵⁷ vnímá vymezení mezi pohlavím muže a ženy jako nesymetrické, silně ovlivněné biologickou podstatu: „Žena se jeví jako zápor, takže každé další určení znamená jenom omezení, aniž je na druhé straně reciprocita. [...] máme nyní absolutní lidský typ, a to je typ mužský. Žena má vaječníky, dělohu; to jsou zvláštní podmínky, které ji uzavírají do její subjektivity.“¹⁵⁸

3.2.(Ne)možná cesta ke studiu i profesi

Před válkou tolik probíraná problematika ženského vzdělávání svou důležitostí ustoupila do pozadí. V parlamentu v letech 1918 – 1920 rezonují dílčí záležitosti jako

---

¹⁵⁵BAHENSÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, 282 s. ISBN 978-80-86829-79-1.

¹⁵⁶BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, 506 s. ISBN 80-244-0248-3.

¹⁵⁷ Simone de Beauvoir (9.1.1908 – 14.4.1986) – francouzská spisovatelka, filozofka a významná představitelka existencialismu. Významně přispěla k emancipačním snahám, když své postřehy k roli žen ve společnosti zpracovala v knize *Druhé pohlaví*. Zdroj [online]: Wikipedie, Simone de Beauvoir. [cit.2018-27-5]. dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Simone_de_Beauvoir.

¹⁵⁸BEAUVOIR, Simone de. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis, 1966, 412 s. Malá moderní encyklopedie. s. 6 - 7.

zrušení celibátu učitelek,¹⁵⁹ zestátnění dívčího školství, změna forem vzdělávání a omezení vlivu církve. Počet dívek na středních i vysokých školách exponenciálně vzrůstá, možnosti jsou obrovské, ale většinový názor veřejnosti zůstává ještě dlouhou dobu stereotypní. Dívčí vzdělání je vnímáno spíše jako doplňková záležitost, která by měla přinejlepším podpořit „ženské vlastnosti“, v horším případě zaopatřit existenci neprovdaných žen.¹⁶⁰ I když se stereotypy ve vnímání ženského studia jako doplňkového měnily jen pozvolna, je přeci jen nutné zmínit jeho zvyšující se hodnotu uvnitř kulturního kapitálu společnosti, kdy se stává součástí dívčina věna a tím i určitou uznávanou hodnotou.¹⁶¹

Na aktuálnosti nabývá v prostředí první republiky naopak otázka placené práce žen - názory z počátku 20. století, kdy bylo spojení placené profese a domácnosti (mimo dělnické prostřední) považováno za nemožné, nabourala zkušenost z první světové války, neb ženy při pracovním nasazení dokázaly, že jsou schopny prakticky jakékoliv práce. Práci nabyté sebevědomí ženských schopností bylo do určité míry uzemněno návratem mužů z války a morálním požadavkem společnosti, aby ženy uvolnily místa živitelům rodiny a samy se vrátily do domácnosti. Nicméně předválečná představa ženy jako slabé a na muži závislé bytosti byla zbořena, odkaz mateřství jako hlavního úkolu života ženy však nadále přetrvával.¹⁶²

Na trh placené práce pronikalo stále více žen, avšak tendence k omezování jejich působení trvaly po celé meziválečné období. V roce 1918 byl přijat zákon č. 91/1918 Sb., „o osmihodinové době pracovní,“¹⁶³ jenž obsahoval několik genderově vyhraněných ustanovení potvrzujících ženu jako specifickou bytost, kterou je s ohledem na mateřství potřeba více chránit. Ženě bylo zakázáno pracovat v noci, v nebezpečném provozu, šest

---

¹⁵⁹ V pravém slova smyslu se o celibát jako takový nejednalo. Šlo o nařízení zemských zákonů, které se tímto mělo vypořádat s dvojím sociálním zajištěním, neboť manželství bylo vnímáno jako sociální zabezpečení ženy. Druhým argumentem byla vytíženost učitelské praxe, která by byla nezvladatelná společně s prací v domácnosti. Zdroj: BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci. České Budějovice: Nakladatelství a vydavatelství Veduta, [2017], 299 s. ISBN 978-80-88030-21-8.

¹⁶⁰ BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století. České Budějovice: Veduta, 2011, 282 s. ISBN 978-80-86829-79-1.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 171.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Zákon č. 91/1918 Sb. o osmihodinové době pracovní - plné znění. zdroj [online]: [cit.2018-24-3]. dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=878&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.

týdnů před porodem a v šestinedělí.¹⁶⁴ Tato omezení/ochrana vyvolala v ženském hnutí diskuzi – zatímco sociálně orientované ženské hnutí přijímalo zákon s nadšením, některé liberálně vyhraněné ženy ho odmítaly s tím, že ženu na trhu práce diskvalifikuje a že si každý může sám vybrat dle svého uvážení, jak a kde bude pracovat.¹⁶⁵ K hlavním restrikcím vůči ekonomicky aktivním ženám ovšem docházelo v oblasti veřejné správy, kde stát mohl bez větších potíží sáhnout k regulačním opatřením mezi zaměstnanci. Již v roce 1924 byl přijat zákon č. 286/1924 Sb., díky kterému bylo možné propustit zaměstnance, kteří byli hospodářsky zajištěni a kteří nebyli živiteli rodiny, jednalo se tedy především o provdané ženy. Při tomto snižování počtu vdaných zaměstnankyň se stát mohl vcelku pohodlně opřít o veřejné mínění, které dosud nebylo přímo nakloněné zaměstnávání vdaných žen. Tyto restrikce samozřejmě nabývaly na intenzitě ruku v ruce s hospodářskou situací země. K dalším regulacím ve veřejné správě tudíž došlo v kritických letech hospodářské krize, kdy nezaměstnanost dosáhla masových rozměrů. Koncem roku 1932 byl přijat zákon č. 204/1932 Sb., o úsporných opatřeních personálních, který omezoval platové podmínky zaměstnanců bez ohledu na pohlaví. Následně v roce 1933 bylo přijato vládní nařízení č. 252/1933 Sb., které už bylo silně genderově vymezeno a zhoršovalo platové podmínky především provdaných zaměstnankyň tak, aby přinejlepším ze zaměstnání dobrovolně odešly. Proti rozhodnutí Národního shromáždění se postavily zejména organizace učitelek, jichž se omezení nejvíce dotýkala. Daleko radikálněji vyzněla regulační opatření o několik let později, kdy bylo v souvislosti s odsunem lidí z pohraničí po Mnichovské dohodě tvrdě požadováno, aby ženy svá místa ve veřejné správě opustily. Vládní nařízení č. 370 a č. 380/1938 Sb., umožňovala propustit všechny zaměstnankyně, jež nebyly závislé na vlastním příjmu.¹⁶⁶ Tento stav ale netrval dlouho, neboť s počátkem druhé světové války nabyla ženská práce opět na významu. Do roku 1943 byly od pracovní povinnosti osvobozeny provdané ženy a matky, od roku 1943 již byly zapojeny prakticky všechny.

I přes prováděné státní regulace, které navíc mohly postihnout jen zmíněnou veřejnou správu, žen na trhu práce přibývalo, a to nejen žen svobodných, ale také těch provdaných s dětmi. Na aktuálnosti proto nabývala témata dvojího zatížení žen a jeho dopadu na

---

¹⁶⁴ BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci*. České Budějovice: Nakladatelství a vydavatelství Veduta, 2017, 299 s. ISBN 978-80-88030-21-8.; s. 72.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci*. České Budějovice: Nakladatelství a vydavatelství Veduta, 2017, 299 s. ISBN 978-80-88030-21-8. s. 74.

rodinný život a děti. Tématem se zabíraly v počátku první republiky zejména socialisticky a komunisticky orientované aktivistky, které po vzoru Sovětského svazu viděly řešení ve státní podpoře mateřství a především pak státem budovaných kolektivních zařízeních. Zákonem č. 221/1924 Sb., byly stanoveny mateřské dávky 6 týdnů před porodem a 6 týdnů po porodu. Dále byl vyplácen příspěvek na kojení 12 týdnů po porodu.¹⁶⁷ S postupným růstem počtu vzdělaných a zaměstnaných žen se dvojitým zatížením začal zabývat i liberálně orientovaný ženský tisk. Ten se na rozdíl od toho levicového nezajímal toliko praktickým chodem domácnosti, jelikož střední vrstvy si mohly bez problémů dovolit pomocnici v domácnosti, ale spíše dopadem na rodinný život a výchovu dětí.¹⁶⁸

Ačkoli byla ústavou ustavena rovnoprávnost mezi mužem a ženou, vzdělané ženy měly v realitě první republiky mnoho problémů svoje vzděláním nabyté dovednosti v praxi uplatnit. S pravděpodobně největšími problémy se setkávaly absolventky právnických fakult, kterým se až do roku 1925 nepodařilo získat místo v právnickém povolání, ve větší míře se zde začaly objevovat až s postupem 30. let. Setkávaly se s podobnou mírou misogynních projevů jako první lékařky o pár desítek let před nimi. Ženská práce byla navíc všeobecně hodnocena níže než práce mužská. Feministky i aktivistky z odborových hnutí se celé meziválečné snažily tyto problémy vyřešit. Jmenovat můžeme zejména Ženskou národní radu (dále jen ŽNR) založenou v roce 1923 Františkou Plamínkovou za účelem hájení ženských práv v každodenním životě. Pracovní podmínky žen se dále zhoršily s velkou hospodářskou krizí, která Československo zasáhla nejvíce v letech 1932 – 1934. Vyústění v podobě již zmíněného vládního nařízení č. 252/1934 Sb. a všeobecný názor, že žena má být opět vrácena rodině, tvrdě kritizovala senátorka Františka Plamínková, která propouštění vdaných žen označila za „naprostý výsměch demokracii.“¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ Temlíková, Lucie. Zvláštní pracovní podmínky žen a mladistvých zaměstnanců; Diplomová práce; Olomouc 2013.

¹⁶⁸ BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století. České Budějovice: Veduta, 2011, 282 s. ISBN 978-80-86829-79-1.; s. 173.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 170 – 177.

¹⁶⁹ MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9.

3.3. Žena v právním systému první republiky

Paragrafem 106 v ústavě z roku 1920 byla zakotvena rovnoprávnost pohlaví, což představovalo pro ženské aktivistky částečné vítězství na cestě za zrovnoprávněním postavení muže a ženy ve společnosti. Znění občanského zákoníku bylo převzato z rakouského občanského zákoníku z roku 1811, přičemž se počítalo s jeho brzkou reformou v duchu demokratického charakteru ústavy. Dá se říci, že právě změna obsahu manželského a rodinného práva byla hlavním cílem ženského hnutí meziválečného období. O to více zamrzí, že přes všechno vynaložené úsilí mnoha let nedošlo k jeho větší revizi.

Ač byla ústavou deklarována rovnoprávnost, zastaralé pojetí paragrafů 44 – 186 manželského a rodinného práva stavělo ženu opět do faktické role podřízeného. Veškerá moc v manželství náležela muži jako hlavě rodiny – žena ho byla povinna následovat, pomáhat mu v hospodářství a v obydlí a plnit jeho příkazy. Muž byl povinen ji zaopatřit výživu a oděv. Děti v rodině byly zákonem podrobeny otci, o výchově tudíž formálně rozhodoval on a spravoval rovněž jejich majetek. Postavení nemanželských dětí bylo i nadále nerovnoprávné oproti dětem manželským.¹⁷⁰

Uvedená ustanovení kritizovaly liberální a sociálně demokratické ženské spolky i politické strany již před válkou. Poukazovaly zejména na proměnu společenského systému, v němž už nemohla takováto ustanovení nadále platit. Konzervativní křídlo křesťanských stran a křesťanských ženských spolků naopak silně vystupovalo proti jakýmkoli změnám.¹⁷¹

Už v roce 1919 vyšla první iniciativa na změnu manželského práva, když Václav Bouček¹⁷² předložil návrh na zavedení obligatorního občanského sňatku a možnosti rozloučit manželství. Vláda nakonec podlehla tlaku lidovců a katolické církve a zákonem č. 320/1919 Sb., zavedla sňatek fakultativní a možnost rozluky manželství. Fakultativní sňatek byl zaveden i na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde do této doby platil podle uherského zákona obligatorní sňatek občanský.

---

¹⁷⁰ MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9. s. 69 – 75.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Václav Bouček (5.9.1869 – 10.4.1940) – advokát a československý politik, spoluzakladatel realistické strany a České strany pokrokové. zdroj [online]: Wikipedie, Václav Bouček. [cit.2018-24-3]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Bou%C4%8Dek.

S uzákoněním možnosti rozluky manželství vzápětí vznikl nový sociální problém postihující rozloučené ženy bez vlastního příjmu, které se tímto staly nezaopatřené. Zranitelnými se staly především nepracující ženy ze středních vrstev, kde i nadále platilo, že se žena po sňatku věnuje výhradně domácnosti a dětem. Rozvod a rozluka nepředstavovaly za první republiky zcela běžný jev, nicméně když už k nim docházelo, bylo to především z popudu mužů, kteří se nemuseli obávat o svou budoucnost. Oproti tomu ženy, jež byly v manželství nešťastné, navzdory všem problémům v manželství raději setrvaly, než by se rozvedly a musily tak čelit nejisté budoucnosti. Za změnu tohoto zákona s ohledem na problematiku rozloučených a rozvedených žen po celé období bojovala Ženská národní rada v čele s Františkou Plamínkovou.¹⁷³ Nepodařilo se sice prosadit alimentární povinnost rozloučeného manžela vůči nezaopatřené manželce, ale pokud se muž podruhé oženil, musel požitky dělit mezi první a druhou ženu.¹⁷⁴

Přes zmíněné potíže byla úprava rozluky důležitým průlomem do oblasti manželského práva a očekávalo se, že nastartované změny povedou k větší reformě občanského zákoníku. Právní experti ovšem zastávali stanovisko, že je občanský zákoník kvalitní a nadčasový, a tak se původní návrhy na reformu sesunuly k formě pouhé revize zákoníku, tzn. malé či větší úpravy. Pro účely revize byly založeny v roce 1920 subkomitety, jež se zabývaly jednotlivými oblastmi a jež měly ve spolupráci s odborníky vypracovat první návrhy revize. Pozadu nestála ani Ženská národní rada, která založila Výbor pro reformu rodinného práva, v jehož režii vznikl v roce 1925 první ucelený materiál vycházející z výsledků anket mezi ženskými spolky. Návrh obsahoval požadavek obligatorního občanského sňatku, rovná práva a povinnosti manželů, alimentární povinnost v případě zrušení manželství, práva a povinnosti rodičů a zrovnoprávnění nemanželských dětí s manželskými.

V roce 1924 vznikla superrevizní komise v čele s odborníkem na občanské právo, profesorem Janem Krčmářem. V komisi bohužel nebyla zastoupena žádná žena. V roce 1931 předložila komise osnovu zákona k oponentnímu řízení, které se trváním protáhlo až

---

¹⁷³ Františka Plamínková (5.2.1875 – 30.6.1942) – česká politička, novinářka a aktivistka ženského hnutí. V letech 1925 až 1939 byla senátorkou Národního shromáždění za Československou stranu národně socialistickou. V roce 1923 založila Ženskou národní radu, jejíž předsedkyní byla až do roku 1942. Za heydrichiády byla popravena. Zdroj [online]: Wikipedie, Františka Plamínková, [edit.2018-30-3], [cit.2018-18-5]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ka_Plam%C3%ADnkov%C3%A1.

¹⁷⁴ MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9. s. 71.

do roku 1935. V oponentním řízení se angažovala i ŽNR, když v roce 1933 Milada Horáková-Králová¹⁷⁵ shrnula námitky ženských organizací k navrhované úpravě. Přestože byly posléze některé námitky ŽNR do návrhu zapracovány, sama ŽNR nebyla s výslednou podobou osnovy občanského zákoníku spokojena, jelikož v ní i nadále chybělo zrovnoprávnění muže a ženy v manželství i rodičovství.¹⁷⁶ I přes další intervence ŽNR a ženských odborů politických stran návrh výrazně změněn nebyl. Největší porážku nakonec ovšem představovalo rozhodnutí vlády o vyčlenění rodinného práva z projednávání o revizi. Pod hrozbou rozpadu vlády se vlastně opakovala situace z roku 1919, kdy pod nátlakem lidovců a katolické církve nedošlo k zavedení obligatorního občanského sňatku – i nyní přetrvávaly v tomto ohledu spory, a tak vláda raději „pohodlně“ odstoupila v jednání o rodinném právu. Během roku 1937 ještě vydala ŽNR k rozhodnutí vlády rezoluci a v květnu 1937 podaly poslankyně a senátorky vládní koalice společné prohlášení vyjadřující nesouhlas s vyjmutím rodinného práva z připravované revize. Praktický dopad tyto projevy nesouhlasu ovšem nepřinesly. Jednání parlamentu o revizi občanského zákoníku se nakonec protáhlo do roku 1938, až bylo posléze vlivem válečných okolností odsunuto nadobro. Stávající úprava rodinného práva platila do roku 1949, kdy byl přijat nový zákon o rodinném právu vycházející z návrhů ŽNR pod vedením Milady Horákové-Králové.¹⁷⁷

3.4. Právo žen na vlastní tělo

Velkým tématem a zdrojem mnoha sporů meziválečného období se stal požadavek žen na právo na vlastní tělo a s ním i možnost regulace mateřství, tzn. antikoncepce a především pak ožehavá otázka umělého přerušování těhotenství.¹⁷⁸ Tuto oblast upravoval převzatý rakouský trestní zákoník v paragrafech 144 – 148 z roku 1852, který přerušování těhotenství trestal vězením od pěti do deseti let, avšak v některých případech mohlo být přihlédnuto k fyzickému a psychickému stavu ženy. V názoru na nově projednávanou legalizaci interrupce se odborníci, politici i veřejnost rozcházel. Odpůrci návrh na změnu

---

¹⁷⁵ Milada Horáková-Králová (25.12.1901 – 27.6.1950) - byla česká právnička, politička, bojovnice za práva žen a členka Ženské národní rady. zdroj [online]: Wikipedie, Milada Horáková, [cit.2018-5-4]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Milada_Hor%C3%A1kov%C3%A1.

¹⁷⁶ MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9. s. 72 - 73.

¹⁷⁷ MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9. str. 76.

¹⁷⁸ BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století. České Budějovice: Veduta, 2011, 282 s. ISBN 978-80-86829-79-1.

trestního zákona v této věci tvrdě odmítali z hlediska morálního, a to s poukazem na pokřivení hodnot mateřství, sexuálních vztahů mezi mužem a ženou a populačních důsledků pro stát. Zastánci legalizace naopak argumentovali sociální indikací dané problematiky a požadovali právo žen na rozhodnutí o svém těle, jelikož jen ony samotné jsou zodpovědné za průběh těhotenství a posléze narozené dítě. Dále upozorňovali, že i přes svou trestnost jsou potraty běžně vykonávány, což znevýhodňuje hlavně ženy z nižších vrstev společnosti, jimž kvůli nuzným poměrům provádějí neodborné a nebezpečné zákroky pokoutní lékaři. O změnu zákona, rozšíření možností antikoncepce ve společnosti a zavedení sexuální výchovy ve školách se zasazovaly zejména poslankyně české a německé sociální demokracie Irene Kripal,¹⁷⁹ Franziska Blatny,¹⁸⁰ Betty Karpíšková¹⁸¹ nebo Louisa Landová-Štychová.^{182 183}

V rovině právní přišla první iniciativa v roce 1920 od poslankyně Louisy Landové-Štychové za Československou stranu socialistickou. Klíčový byl paragraf 4, který povoloval beztrestné vykonávání interrupce do třetího měsíce těhotenství. Argumenty předkladatelů odkazovaly jednak na aktuální bídu a sociální nouzi řady rodin, jednak na riziko neodborně prováděných potratů pro zdraví žen. Návrh zákona nebyl nikdy projednáván, nicméně roku 1922 byl s lehkými změnami podán znovu. Argumentační stanoviska byla obohacena o indikace eugenické, kdy se autoři návrhu odvolávají na článek lékaře Wassermanna,¹⁸⁴ který mimo jiné uvádí, že ročně se v Československu

---

¹⁷⁹ Irene Kripal (1.1.1886 – 17.12.1977) - československá politička německé národnosti a meziválečná poslankyně Národního shromáždění za Německou sociálně demokratickou stranu dělnickou v ČSR. zdroj [online]: Wikipedie, Irene Kripal, [cit.2018-6-3]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Irene_Kirpal.

¹⁸⁰ Fanni, též Franziska Blatny (22.3.1873 – 22.12.1949) - československá politička německé národnosti, poslankyně Národního shromáždění za Německou sociálně demokratickou stranu dělnickou v meziválečné Československé republice. zdroj [online]: Wikipedie, Fanni Blatny, [cit.2018-6-3]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Fanni_Blatny.

¹⁸¹ Betty Karpíšková (14.6.1881 – 31.10.1942) - poslankyně a senátorka Národního shromáždění za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou v meziválečném Československu. zdroj [online]: Wikipedie, Betty Karpíšková, [cit.2018-6-3]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Betty_Karp%C3%AD%C5%A1kov%C3%A1.

¹⁸² Louisa Landová-Štychová (31.1.1885 – 31.8.1969) – česká novinářka, feministická aktivistka a politička. V Národním shromáždění zasedala jako poslankyně za Československou stranu národně socialistickou, později za Socialistické sjednocení a Komunistickou stranu Československa. zdroj [online]: Wikipedie, Louisa Landová-Štychová, [cit.2018-6-3]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Luisa_Landov%C3%A1-%C5%A0tychov%C3%A1.

¹⁸³ MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9. str. 76 – 83.

¹⁸⁴ Wassermann (datum narození a úmrtí je neznámé) – lékař z Františkových lázní, autor brožury O indikacích eugenických a sociálních k zavedení potratů, která se stala součástí argumentů v návrhu na novelisaci paragrafů 144 – 148 trestního zákona z roku 1852. zdroj [online]: Poslanecká sněmovna

provádí asi 65 000 nelegálních přerušení těhotenství, při nichž je odhadem asi 50 000 žen poškozeno na zdraví a asi 2 600 umírá.¹⁸⁵ Těžko říci, nakolik tato fakta odpovídala realitě, jisté je, že ke schválení zákona jejich uvedení nevedlo. Další návrh na legalizaci interrupcí vyšel roku 1925 z pera poslankyň německé sociální demokracie. Pracoval s ideou zavedení tříčlenných komisí, které by oprávnění pro potrat vyhodnocovaly individuálně. Propracovaná argumentační rovina jmenovala krom důvodů zmíněných v předchozích návrzích také fakt, že potraty nejsou lidmi považovány za něco příliš špatného a přes svou nelegálnost se provádějí velmi často, což posléze snižuje všeobecnou vážnost zákonů. Návrh byl v září 1925 poslán do zdravotního výboru Národního shromáždění, ale k jeho dalšímu projednávání nedošlo.¹⁸⁶ Paragrafy 144 – 148 řešila také odborná komise pro novelizaci trestního zákoníku, která v roce 1926 předložila vládě návrh, podle něž měla být interrupce umožněna nemajetným ženám, které již porodily nejméně tři děti.¹⁸⁷

O rozvíření problematiky interrupcí ve veřejné diskusi se nejvíce zasadila politička Betty Karpíšková, která zvažovala otázku regulace porodnosti v širších souvislostech. Upozorňovala na nesnadné okolnosti zvyšujícího se podílu ekonomicky aktivních žen a jejich dvojího zatížení, a to zejména s odkazem na nižší vrstvy, které si nemohly z finančních důvodů najmout služebnou na zaopatření dětí. Karpíšková viděla východisko v zapojení státu a jím zřizovaných jeslí a mateřských škol.¹⁸⁸

V roce 1931 vzešla nezávisle na trestním zákoníku předloha sociálně demokratického ministra spravedlnosti Alfréda Meissnera,¹⁸⁹ která se snažila řešit výkon interrupcí tím, že je kategorizovala jako přečin a vymezovala případy, kdy by byly proveditelné bez právních důsledků. Návrh připouštěl sociální indikaci a umožňoval bezplatné provedení interrupce nemajetným ženám. Tato tzv. Meissnerova předloha vyvolala v následujících letech

---

parlamentu České republiky, digitální česko-slovenská knihovna. [cit.2018-28-3]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0535_01.htm.

¹⁸⁵ Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, digitální česko-slovenská knihovna. [cit.2018-28-3]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0535_01.htm.

¹⁸⁶ Cigánek, R. Legalizace umělých potratů v Československu v roce 1957; diplomová práce; Karlova univerzita, Praha: 2010, s. 46 – 53.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9. s. 80.

¹⁸⁹ Alfréd Meissner (19.4.1871 – 29.9.1950) - poslanec Národního shromáždění za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou. V letech 1929 až 1934 zastával funkci ministra spravedlnosti a v mezi lety 1934 až 1935 ministra sociální péče. zdroj [online]: Wikipedie, Alfréd Meissner, [cit.2018-6-3]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Alfr%C3%A9d_Meissner.

rozsáhlou veřejnou diskuzi, jíž se účastnili příznivci i odpůrci z řad politiků, lékařů, právníků, vědců a ženských spolků.¹⁹⁰

Silně proti se vymezil svými brožurami *Proti tak zvané sociální indikaci* (1932) a *O ženském hnutí* (1933) Emanuel Rádl.¹⁹¹ Ženské hnutí obvinil z genderového konfliktu pramenícího z trvání aktivistek na rovnosti pohlaví, nikoli na spolupráci žen a mužů (ve skutečnosti to bylo spíše naopak). Ve svých polemikách potvrzuje biologickou determinaci ženy a opět ji primárně staví do role matky, konstruuje ji pouze v polaritách rodu a rodiny. Veřejné působení Rádl ženě explicitně nezakazuje, ale upřednostnění veřejného před soukromým odsuzuje. „Je zvrácené hledat smysl života ve veřejném zájmu odloučením od intimního života rodinného. [...] Je šílené vzdávat se domácího štěstí, intimního, teplého, přirozeného, kvůli nějaké abstraktní činnosti veřejné.“¹⁹² Potrat jako takový je v tomto pojetí tím pádem nemožný. Rádl chtěl svojí polemikou zvrátit vývoj českého feminismu, nestabilitu pohlaví a vůči němu nejasné postoje biologické i psychologické, které považoval za mravně nebezpečné. Ženu chce ve svém konzervativním pojetí především ochraňovat, vést a zároveň adorat. Proti Rádlovým názorům vystoupily vzápětí s mnoha nesouhlasnými stanovisky časopis *Ženská rada* či poslankyně Betty Karpíšková. K veřejné diskusi vyzvaly v roce 1934 Emanuela Rádla na vlnách rozhlasu zástupkyně Ženské národní rady Františka Plamínková a Milada Horáková-Králová.¹⁹³

Ač se vedoucí představitelky Ženské národní rady vymezovaly proti stanoviskům Emanuela Rádla, postoj samotné ŽNR nebyl v problematice umělého přerušování těhotenství jednoznačný. Na schůzi komise ŽNR zvažovaly zúčastněné hlediska zdravotní, sociální i morální a interrupci samotnou shledávaly jako morálně nepřijatelný jev. Východiska hledaly především v dostupné, pro chudé nejlépe bezplatné, antikoncepci.¹⁹⁴

---

¹⁹⁰ MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9. s. 80.

¹⁹¹ Emanuel Rádl (21.12.1873 – 12.5.1942) – významný český biolog, filosof a zastávce Masarykova kritického realismu. Zdroj [online]: Wikipedie, Emanuel Rádl, [cit.2018-10-3]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Emanuel_R%C3%A1dl.

¹⁹² BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, 282 s. ISBN 978-80-86829-79-1. s. 88 – 96.

¹⁹³ BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, 282 s. ISBN 978-80-86829-79-1. s. 217 – 219.

¹⁹⁴ MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9. s. 81.

4. Rozhlasové vysílání pro ženy

Dá se říci, že téměř od samotného počátku rozhlasového vysílání zde byly tendence vedoucí k vymezení určitého celku či pořadu pro ženské posluchačstvo. Ač se tušilo po vzoru zahraničí, že je pořad určený pouze ženám v rámci rozhlasového vysílání velmi důležitý, jeho jasná a stálá koncepce se dlouhou dobu jen odhadovala a teprve s ubíhajícími roky se zvolna ustavovala.

Nutno podotknout že od prvotního, dosti úzkého okruhu témat, který sledoval ženu spíše v klasickém světle esencionalistické podoby matky, vychovatelky dětí a hospodyně, se již od konce 20. let tvořila koncepce ženy činné nejen na poli domácím, ale aktivní rovněž ve sféře veřejné.¹⁹⁵ Počátkem 30. let pětkrát týdně vysílanou ženskou hlídku produkčně zajišťovaly jednak odborné rozhlasové společnosti, jednak Masarykův lidový ústav. Díky vymezení jednotlivých odborných rozhlasů měla být respektována různorodost zájmů sociálních či lépe řečeno profesních skupin žen, a tak se program ženské hlídky mnohdy tříštil, neb se jeden den vysílalo pro „ženu dělnickou“, druhý den naopak pro „ženu zemědělskou“ apod. Skrze odborné rozhlasové společnosti se do vysílání pro ženy dostávaly záležitosti hospodářsko-sociální, politické, ekonomické i kulturní. Na důležitosti nabývala rovněž potřeba řešení dvojího zatížení žen. Tuto proměnu témat ženského vysílání lze ohraničit roky 1927 až 1933.¹⁹⁶

V polovině 30. let došlo v rámci reorganizace přednáškového oddělení k vykrystalizování finální podoby ženského vysílání pod názvem rozhlas pro ženy. Pořad se přesunul z odpoledních hodin na dopoledne a produkci jeho obsahu zajišťovala nově samostatná redakce.¹⁹⁷ Vliv odborných rozhlasů, tzn. politických stran, na ženské vysílání byl nadobro přerušeno. V porovnání s lety předchozími již nebyl program členěn dle zájmů socio-profesních skupin žen, ale cílil na jednu nejširší skupinu posluchaček, a to ženy v domácnosti ze střední vrstvy společnosti, čemuž odpovídá mimo jiné i zvolený vysílací čas kolem jedenácté hodiny. Vysílání pro ženy si nicméně i nadále zachovalo široké tematické rozpětí sahající od domácnosti až po politiku.

---

¹⁹⁵ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935.

¹⁹⁶ Kalendář Radiojournalu na rok 1928.; dále Kalendář Radiojournalu na rok 1929; dále Ročenka posluchače rozhlasu 1934.

¹⁹⁷ Ročenka posluchače 1937; dále Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939. Praha 1939.

4.1. Zaostřeno na druhé pohlaví aneb cesta k pravidelnému vysílání pro ženy

Od založení Radiojournalu na jaře roku 1923 trvalo téměř deset let, než se forma vysílání pro ženy stala stabilní a pravidelnou, avšak již téměř od počátku můžeme pozorovat snahy o vymezení speciálního celku věnovaného ženskému pohlaví.

V prvních dvou letech vysílání Radiojournalu byla spíše objevována a obdivována technická stránka věci, přenosy se zaměřovaly výhradně na hudbu, popř. různé typy meteorologických či burzovních zpráv a o velké kvalitě se nedalo příliš mluvit. Vzhledem k vysoké ceně přijímacích zařízení a měsíčních koncesí byl počet koncesionářů zoufale nízký, jednalo se zejména o lidi z vyšších společenských vrstev. Situace se obrátila s rokem 1925, kdy se i po vzoru zahraničí dospělo k názoru, že bez finanční podpory státu není existence společnosti možná, jelikož koncesionářské poplatky nemohly ani z mála provoz rozhlasu zajistit. Po vstoupení státu do Radiojournalu se výrazně snížily poplatky, došlo k ohromnému nárůstu posluchačů a započala se více tvořit moderní koncepce programu. Nicméně až do konce 30. let byl rozhlas vnímán veskrze jako osvětové médium, které má sloužit ke vzdělávání a povznášení široké veřejnosti. Politické záležitosti naopak jeho součástí být neměly, z čehož vyplývá i prvotní diference mezi původním masovým médiem - tiskem a rozhlasem. V rámci programu byl apel kladen zejména na klasickou vážnou hudbu, zpravodajství hospodářské, burzovní a meteorologické, slovesné umění a osvětovou činnost formou přednášek.

Ze statistických šetření rozhlasové společnosti v roce 1928 vycházela najevo problematika mnohvrstevnatosti posluchačstva, tzn. posluchači byli natolik heterogenní ať už sociální vrstvou, statusem, profesí, věkem či pohlavím, že bylo velmi obtížné nalézt nějakou univerzální formu programového schématu vyhovující všem.¹⁹⁸ S tímto problémem se snažil Radiojournal vypořádat již od roku 1925, respektive 1926, kdy zahájily své vysílání tzv. odborné rozhlasové společnosti, jejichž program měl respektovat zájmy různých skupin posluchačů. Veškerou dramaturgii a produkci přednášek odborných rozhlasů řídily jejich vlastní kuratoria, spadající pod záštitu politických stran. Vedení Radiojournalu se tedy na jejich tvorbě nepodílelo a výsledný obsah přednášek pouze schvalovalo. Částečný dohled nad tvorbou odborných rozhlasů byl zaveden teprve s příchodem Otakara Matouška v roce 1931. Fakt, že odborné rozhlasové společnosti byly, co se týče

---

¹⁹⁸ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935.

produkce, částečně autonomní, je důležitý s ohledem na to, že zhruba do poloviny 30. let se z velké části podílely na vytváření programu pro ženy.

Spolu se vznikem odborných rozhlasů v polovině 20. let vygradoval rovněž požadavek speciálního vysílání pro ženy. Ještě dlouhou dobu se však vedla diskuse o tom, jak pořad pro ženy přesně vymezit, co má být jeho obsahem a kdo ho má tvořit. Podle zmínek v rozhlasových ročenkách či monografiích A. J. Patzakové lze usuzovat, že byly pořady pro ženy přibližně od roku 1926 vedeny pod názvem ženská hlídka.¹⁹⁹ Její první referentkou byla Růžena Podhorská.²⁰⁰ Ke konci 20. let, pravděpodobně roku 1928, byla produkce programu ženské hlídky rozdělena mezi odborné rozhlasy, zejména zemědělský a dělnický. Přednášky pro ženy dále zajišťoval po smlouvě s Radiojournalem Masarykův lidovýchovný ústav (dále jen MLÚ). Rozparcelování ženské hlídky mezi různé produktory mělo zajistit diferencovanost jejího obsahu s ohledem na různé socio-profesní skupiny posluchaček – rozhlas cílil především na dvě základní skupiny, a to zemědělskou a dělnickou ženu. Ve výsledku ovšem tvořil formát ženské hlídky velice nesourodý celek témat, přednášejících i úrovně kvality. Do programu byla ženská hlídka zařazena většinou ve všední dny kolem čtvrté hodiny odpolední, přičemž přednáška trvala běžně kolem deseti minut. Až do roku 1931 nebylo její vysílání pravidelné.²⁰¹

A. J. Patzaková ve své souhrnné publikaci velice výstižně (a trochu ironicky) komentuje fungování ženské hlídky: „Do roku 1931 měly přednášky určené ženám velmi rozličný charakter v závislosti na tom, kdo je produkoval. Pod označení ženské hlídky se schovala i taková témata jako ‚Když srdce bolí‘, ‚Domovy kouzla zbavené‘, ‚Pod zorným úhlem smrti‘ nebo ‚Úsměvy‘.“²⁰²

Podívejme se nyní blíže na tvorbu jednotlivých produktorů ženské hlídky, z nichž byl nejčastěji zastoupen zemědělský rozhlas.

Zemědělský rozhlas tvořil zejména pro ženu v roli „hospodyně v zemědělské práci“,²⁰³ čemuž odpovídal i výběr témat přednášek. Přednášející ponejvíce hovořili o oborech zahradnictví a drůbežnictví, které byly téměř výhradní působností žen. Ke konci 20. let byl

---

¹⁹⁹ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935.

²⁰⁰ Neznámá identita.

²⁰¹ Kalendář Radiojournalu na rok 1928.

²⁰² PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. s. 446 – 448.

²⁰³ Tamtéž.

odvysílán také cyklus, který se zabýval hospodářskou situací země a v souvislosti s tím i zájmem hospodyň na moderních tržištích. Přednášejícími zemědělského rozhlasu byly vesměs známé osobnosti jako např. Anna Horynová²⁰⁴ nebo Marie Tumlířová.²⁰⁵²⁰⁶ Obsah zemědělského rozhlasu byl simultánně vysílán do Brna a Bratislavy, příležitostně také do Košic. Vedlejší stanice tedy pravděpodobně přejímaly i obsah ženské hlídky. Dle dostupných informací ale vycházela na Slovensku ženská hlídka samostatně a nezávisle na Čechách.²⁰⁷

Pokud vezmeme v potaz statistiky posluchačů, je trochu s podivem, že vysílání pro ženy zpočátku cílilo v takové míře na posluchačky z venkova. Tento fakt pravděpodobně souvisí se silnou pozicí zemědělského rozhlasu, který od roku 1925 tvrdil, že se zemědělci stanou nejpočetnější skupinou posluchačů. K tomu ovšem nikdy nedošlo. Podívejme se pro zajímavost na výsledky statistického šetření z roku 1928. Počet koncesí činil 238 341, přičemž nejvíce koncesí se soustřeďovalo kolem velkých a středních měst a posluchačstva výrazně ubývalo směrem na východ. Nejvíce koncesionářů se soustředilo v Čechách, poté na Moravě a ve Slezsku, poslechovost na Slovensku a Podkarpatské Rusi byla až na velká města opravdu nízká. Přestože se podrobnější statistická šetření ankety zabývají hlavně zemědělským rozhlasem a jeho dosahem na venkovský lid, z celkového statistického přehledu je patrné, že venkov byl oproti středním a velkým městům svým podílem mezi koncesionáři zhruba čtvrtinový až třetinový. V roce 1931 připadalo na 100 domácností ve větších městech (nad 25 tisíc) cca 24,6 koncesí, na venkově to bylo cca 6,3 koncesí; o dva roky později představoval podíl 34 koncesí na 100 domácností ve městech a 10,5 koncesí na venkově.²⁰⁸ Počáteční odhad, že zemědělci budou díky aktuálnosti a rychlosti zpráv rozhlasu tou nejpočetnější vrstvou posluchačů, se tedy nikdy opravdu nenaplnil.

Dělnický rozhlas nedisponoval tak velkou denní časovou dotací jako rozhlas zemědělský a přednášky pro ženskou hlídku vytvářel rovněž méně často. Avšak co se týče

---

²⁰⁴ Anna Horynová (12.1.1898 - 3.12.1976) – inženýrka agronomie, sepsala několik prací z oboru zahradnictví a gastronomie. zdroj [online]: Databáze knih, Anna Horynová. [cit.2018-28-3]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/anna-horynova-64811>.

²⁰⁵ Marie Tumlířová (9.6.1888 – 8.8.1973) - československá agronomka a politička, meziválečná poslankyně Národního shromáždění za Republikánskou stranu zemědělského a maloroľnického lidu. zdroj [online]: Wikipedie, Marie Tumlířová, [cit.2018-6-3]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Tuml%C3%AD%C5%99ov%C3%A1.

²⁰⁶ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. s. 430.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 227.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 668 – 669.

výběru témat, byl zřejmě ze všech produktorů ženské hlídky nejvíc průkopnický – přednášky pojednávaly o politice, právech, ženské otázce aj. s vysokou mírou odbornosti. Sám dělnický rozhlas prezentoval své vysílání pro ženy takto: „Ženy mají tu aktivní poměr ke všem otázkám veřejně právním a sociálním, všímají si sociální ochrany žen, žen na trhu práce, výdělečné jejich činnosti, nových ženských povolání, otázky mládeže a výchovy dětí a domácích prací.“²⁰⁹ Známa jména přednášejících, aktivistek ženského hnutí, vyhraněných zejména levicově, i seznam témat značí, že dělnický rozhlas sledoval aktuální požadavky ženského hnutí a podporoval požadované reformy. Mezi přednášejícími vystupovaly zejména senátorka Františka Plamínková (ochranné zákonodárství dělnické ženy), dále Růžena Špátová²¹⁰ (ženy na trhu práce a nezaměstnanost), senátorka Betty Karpíšková (Mezinárodní výbor žen) nebo učitelka Marie Gregorová²¹¹ (péče o dítě).²¹² Dle strohého výčtu témat, jelikož se přednášky až na proslov Františky Plamínkové z roku 1927 nezachovaly, lze pouze usuzovat, že pozdější programová koncepce rozhlasu pro ženy pravděpodobně v mnohém následovala témata nastíněná dělnickým rozhlasem, avšak se zaměřením na ženu ze středních vrstev společnosti. Nutno dodat, že ve 20. letech mnohokrát zmiňovaná apolitičnost rozhlasu v praxi dělnického rozhlasu vcelku narážela a byla porušována, neb hlavní náplní jeho přednášek byly aktuální záležitosti veřejnoprávní.

Bližší informace o přednáškách pro ženy vytvářených Masarykovým lidovýchovným ústavem ve 20. letech nejsou téměř známy. Nejspíš ale představovaly protipól ženských hlídek v odborných rozhlasech, zacílených na určitou sociální vrstvu, a přinášely naopak informace obecného charakteru osvětového. S největší pravděpodobností se jednalo o témata z okruhů zdraví, hygieny, výchovy dětí a mládeže, zdravého stravování, vaření apod. Ještě v roce 1929 ovšem přednášky pro ženy od MLÚ stejně jako od odborných rozhlasů netvořily pravidelnou součást programu: „Ženské přednášky vyskytují se ojedinele, k organizaci jich dochází až z programové iniciativy přednáškového oddělení rozhlasového.“²¹³

---

²⁰⁹ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. s. 436.

²¹⁰ Neznámá identita.

²¹¹ Neznámá identita.

²¹² PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. s. 436.

²¹³ Tamtéž, s. 441.

Z programových schémat od roku 1925 lze vysledovat ještě jiný typ pořadu pro ženy, a sice pětiminutové ranní vysílání pro ženy v domácnosti. Pořad cílil na ženy hospodyně, kterým kolem osmé hodiny ráno nabízel nápady na denní menu. „Při zavedení ranního vysílání bylo pamatováno také na hospodyně a jejich starosti se sestavováním jídelního lístku. Bylo pro ně zařadeno pět minut jídelníčku a kuchařských receptů.“²¹⁴ Autorka A. J. Patzková ovšem o kus dále podotýká, že se tento ranní jídelníček setkal s velmi různorodým míněním a oceňováním. Dočteme se zde také, že po některých zkušenostech byla zařazována hlavně jídla levnější, výživná a často opomíjená. Lze si tedy domyslet, na co dobová kritika posluchaček nejspíše narážela.

4.2.Reorganizace přednáškového oboru

Praxe 20. let, kdy byly přednášky produkovány hned několika činiteli, se neosvědčila. Programový plán byl nesystematický, postrádal pravidelnosti a velmi se různila i kvalita. Vždyť podíl přednášek pro ženy zajištěných výhradně Radiojournalem nedosahoval ani jedné třetiny – a to je beztak vytvářela jiná instituce. Posluchači prostřednictvím bohaté korespondence dávali najevo svou nespokojenost s celkovou nabídkou přednášek a jejich tématy, jejich nenávazností a taktéž nezájímavostí.²¹⁵ Vedení Radiojournalu si uvědomovalo, že pokud chce koncesionářskou obec nadále rozšiřovat a zaujmout tak ve státě důležité místo, musí se dosavadní organizace rozhlasu výrazně změnit. Postupně se ustupovalo také od glorifikované osvětové, lidovýchovné funkce a apolitického postavení rozhlasu a médium se naopak stávalo silně politickým. Od počátku 30. let se s důsledky hospodářské krize se výrazně zpříšňoval cenzurní systém, jenž nyní zasahoval zejména přednáškovou oblast.²¹⁶

Za účelem reorganizace a osamostatnění přednáškového oddělení v rámci slovesného odboru byl do funkce přednáškového referenta jmenován Otakar Matušek, teprve třicetiletý přírodovědec, který se do reformy pustil s opravdovou vervou. Odborné rozhlasové byly postupně zařazeny pod působení a vedení Radiojournalu jako jeho jednotlivé úseky. Jasná hierarchizace a nová organizace přednáškového oboru měla program sjednotit a především aktualizovat. Důraz byl rovněž kladen na větší informovanost posluchače, jenž měl přesně vědět který den a kdy se bude co vysílat. Týdně vydávaný časopis

---

²¹⁴ Tamtéž, s. 588.

²¹⁵ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935.

²¹⁶ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

Radiojournalu obsahoval hlavně podrobný program jednotlivých dní. Došlo také k jeho zlevnění, aby se stal pro všechny finančně dostupným – počátkem 30. let už rozhlas nebyl výsadou středních vrstev, ale byl i součástí rodin z nižších vrstev společnosti (ač nutno dodat, že posluchačů ze středních vrstev byla stále většina). Podstatně novým se stal zájem o kvalitu mluveného slova a jeho formu – tvůrci programu se snažili, aby přednášejícím bylo rozumět a aby nebyl jejich projev po mluvní stránce příliš fádňí, jak tomu často bylo doposud. Také se v oboru přednášek začalo pracovat s formou dialogu, která byla pro posluchače srozumitelnější a záživnější než odborné přednášky vědců.²¹⁷

Ze záznamů A. J. Patzakové je patrné, nakolik bylo vysílání pro ženy pro vedení rozhlasu důležité. Podotýká, že Otakar Matoušek nastoupil do své funkce 1. března roku 1931, nicméně ještě do počátku prázdnin se mu podařilo provést zásadní sjednocovací zásahy, které se týkaly „nejproblematičtějšího oboru“ - tzv. ženských hlídek: „Zde našel první východiště, odkud mohl začít se slučováním různých oborů ve vyšší celek.“²¹⁸ Přestože tedy přednášky pro ženy netvořily pravidelnou součást programu, byly evidentně vnímány jako důležité a volalo se po jejich sjednocení.

Jak je vidno, Otakar Matoušek chtěl skoncovat se stereotypy, a tak brzy po svém nástupu obsadil místa referentek²¹⁹ ženské hlídky úplně novými osobami. Dobu vysílání kolem šestnácté hodiny přesunul na čas kolem poledne, později na druhou odpolední. Délka deset minut byla zachována. I nadále byla pocíťována potřeba diferencovat program pro zájmy žen dvou nejvíce skloňovaných sociálních skupin – žen dělnických a žen venkovských/zemědělských, a tak byla tvorba přednášek rozřazena následovně; v pondělí a sobotu zajišťoval přednášky nově sám rozhlas pod vedením svých referentek, v úterý obstarával ženskou hlídku MLÚ, ve středu zemědělský rozhlas a ve čtvrtek rozhlas dělnický. Tímto byli tři dosavadní produktoři ženské hlídky zahrnuti, avšak zároveň podléhali vrchnímu vedení, které se nyní snažilo vytvářet vždy s předstihem redakční plán,

---

²¹⁷ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. s. 444 – 448.

²¹⁸ Tamtéž, s. 446.

²¹⁹ Na jiném místě se mluví pouze o jedné referentce, ale nejspíše jich pro ženskou hlídku během konce 20. let bylo přijato víc.

aby byl tematický rozsah přednášek smysluplný. Nově se také začalo pracovat s cykly na pokračování, které se staly u posluchaček oblíbené.²²⁰

Zemědělský rozhlas navázal na své dosavadní okruhy témat, které cílily na ženu na venkově – ženu hospodyni. „Přinášel ženám odborná poučení o másle, mléce, o věcech týkajících se hospodaření, nevyhýbaje se úvahám hospodářským a sociálním.“²²¹ Velkou změnu představovala posledně jmenovaná témata hospodářská a sociální, která se začala uplatňovat více než doposud. V přehledu jsou jmenovány např. přednášky Marie Tumlířové o významu domácnosti ve státě, senátorky Anny Chlebounové²²² o rozvodech na venkově, dále cyklus Karly Vojtové²²³ „Rodina, domácnost a její vedení“ nebo přednášky doktora práv Novotného²²⁴ o sociálním postavení venkovské ženy. Popis A. J. Patzakové vcelku vtipně glosuje, že přednášejícími byly výhradně odbornice z oboru, „a kde se nevystačilo se ženami, dávalo se mluvit mužům.“²²⁵ Jak je vidno, dával zemědělský rozhlas a vlastně celé vedení ženské hlídky ve výběru přednášejících přednost ženám před muži. Tento přístup se ovšem s postupem 30. let proměňoval, např. v roce 1938 byl poměr přednášejících žen a mužů přeci je vyrovnanější.

Dělnický rozhlas, který měl koncem 20. let asi nejpestřejší škálu témat pro ženy a zabýval se hojně i veřejnoprávní a politickou problematikou, jakoby s novým uspořádáním ženské hlídky ztratil na hlase. Těžko odhadnout, do jaké míry byl k tomuto nucen vedením shora a zda se za touto změnou neskrývaly některé politické intence, např. zájmy agrární strany, která měla uvnitř rozhlasu silnější pozici. Témata nabízená dělnickým rozhlasem se nyní suše omezovala na přednášky o šití, přešívání a šetření obleků a prádla, které opatrovala Marie Zanášková,²²⁶ o hospodyňských snahách žen (těžko ovšem říci, jaký obsah se skrýval pod tímto názvem) mluvila Marie Nečásková²²⁷ a jak si ulehčit práci

---

²²⁰ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. s. 444 – 448.

²²¹ Tamtéž, s. 447.

²²² Anna Chlebounová (8.12.1875 – 14.3.1946) - byla československá politička, meziválečná poslankyně a senátorka Národního shromáždění. zdroj [online]: Wikipedie, Anna Chlebounová, [cit.2018-24-3]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Anna_Chlebounov%C3%A1.

²²³ Neznámá identita.

²²⁴ Neznámá identita.

²²⁵ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. s. 447.

²²⁶ Neznámá identita.

²²⁷ Neznámá identita.

v domácnosti nabídla Božena Ljubská.²²⁸ Od roku 1932 dělnický rozhlas navíc přednášky pro ženskou hlídku téměř nevytvářel. Dle ročenky z roku 1934 se tak dělo nařízením shora.²²⁹

Masarykův lidovýchovný ústav necítil své přednášky na konkrétní sociální či profesní vrstvu, výběr témat naopak následoval všeobecné zájmy a starosti ženského pohlaví. Jelikož v čase kolem poledne nebo druhé hodiny odpolední mohla jen těžko poslouchat rozhlas žena zaměstnaná, MLÚ pracoval podle všeho již v této době s prototypem ženy, která je v domácnosti – vysílání pro ženy se navíc postupem 30. let čím dál více soustředilo na cílovou skupinu ženy v domácnosti, od poloviny 30. let v souvislosti s tím přestávaly ženský program vytvářet odborné rozhlasové přednášky. Ústřední spojovací motiv přednášek MLÚ představovala tzv. ženská témata jako mateřství, péče o děti, jejich výchova, dále vaření, výživa, zdraví apod. Praktické výklady o nákupu, abecedě vaření, jídelním lístku, o výživě dětí, lidí chorých a starých hovořila odborná učitelka Emilie Křepinská,²³⁰ o odborných záležitostech pedagogických přednášela odborná učitelka Marie Gregorová a otázky ohledně stravování a potravy zodpovídala Marie Schneidrová.²³¹ Tato jména byla často zastoupena i v rozhlasu pro ženy koncem 30. let.

Rozhlas sám chtěl patrně své dvě přednášky týdně pojmout trochu jinak. Otakar Matoušek získal pro svůj záměr mnoho významných literátek a žurnalistek, hovořily zde např. etnografka Amalie Kožmínová,²³² ředitelka YWCA Marie Balejová,²³³ lékařka J. Zahálková,²³⁴ doktorka práv B. Lausmannová,²³⁵ redaktorka Zdena Foustková-

---

²²⁸ Neznámá identita.

²²⁹ Ročenka posluchače rozhlasu 1934.

²³⁰ Emilie Křepinská (datum narození a úmrtí je neznámé) – odborná učitelka a referentka ženské hlídky, později rozhlasu pro ženy. in: PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. s. 448.

²³¹ Neznámá identita.

²³² Amalie Kožmínová (11.7.1876 – 24.4.1951) – československá etnografka, ale také autorka hospodyňských knih (např. Zlatá kniha českých hospodyněk nebo Praktická kniha domácnosti) a i řady knih beletristických, které byly uveřejněny pod pseudonymem Jiří V. Prokop. zdroj [online]: Wikipedie, Amalie Kožmínová, [cit.2018-28-3]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Amalie_Ko%C5%BEm%C3%ADnov%C3%A1

²³³ Marie Balejová (datum narození a úmrtí neznámé) – ústřední ředitelka YWCA od roku 1922. in: Blažková, R. Brněnská YWCA v letech 1936-1938 a 1946-1948. Bakalářská práce, Masarykova univerzita: Brno 2017.

²³⁴ Neznámá identita.

²³⁵ Neznámá identita.

Watersonová,²³⁶ novinářka Milena Jesenská²³⁷ aj.²³⁸ Obsah přednášek ani okruh témat ovšem není znám.

Vývoj formátu ženská hlídka kolem poloviny 30. let není zcela podrobně znám. V ročenkách Radiojournalu jsou zmíněny jen dílčí informace, z nichž lze ovšem tušit velké změny v organizační struktuře i ve výsledné podobě pořadů. V ročence z roku 1934 je např. uvedeno, že od roku 1932 už dělnický rozhlas ženskou hlídku neobstarává – k tomu dochází ani ne po roce, kdy byla ženská hlídka Otakarem Matouškem reorganizována. Suše se zde konstatuje, že dělnický rozhlas pro rok 1932 již nedostal pověření, aby nadále přednášky pro ženskou hlídku jednou do týdne obstarával.²³⁹ Tento fakt by mohl souviset s výše zmíněnou proměnou kvality přednášek pro ženy v režii dělnického rozhlasu, kdy se z do té doby nejprůlomovějšího producenta ženské hlídky stal po reorganizaci ten nejnudnější.

Přednáškové oddělení se i nadále rozvíjelo a počet lidí v něm pracujících vzrůstal, brzy tak nestačil pro jeho organizaci samostatný vedoucí referent. Roku 1934 došlo ke zřízení jednotné redakce pro přednášky, pod níž náležely veškeré odborné rozhlasové a další úseky.²⁴⁰ S ohledem na zvyšující se politické angažmá rozhlasu a stále vzrůstající nároky na cenzurní činnost ze strany státu to byl vcelku logický krok.

V čím dál složitější mezinárodně-politické situaci se rozhlas podobně jako v jiných zemích stával součástí státní propagandy. Aby byl program přesně naplánován, přesně vymezen pro své účely, docházelo k čím dál větší disciplinaci zaměstnanců a zpřísnění dohledu nad nimi.²⁴¹ Tomuto odpovídají také postupné změny organizace v procesu plánování programu. Od roku 1934 se navýšil počet celorepublikových konferencí ze dvou na tři ročně, kde se setkávali vedoucí činitelé všech stanic a projednávali koncepci

---

²³⁶ Zdena Wattersonová-Foustková (17.2.1890 – 19.12.1980) - československá novinářka, překladatelka, publicistka, filmová referentka v Prager Presse a v revue Prospekt v letech 1930 až 1931. Své články a kritiky podepisovala šiframi z.w. nebo Z.W. Jako redaktorka pracovala pro Národní listy, Eva, Tribuna a Pestrý týden. Zdroj [online]: Wikipedie, Zdena Wattersonová, [cit.2018-28-3]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Zdena_Wattersonov%C3%A1.

²³⁷ Milena Jesenská (10.8.1896 – 17.5.1944) - česká novinářka, spisovatelka a překladatelka. Zdroj [online]: Wikipedie, Milena Jesenská, [cit.2018-28-3]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Milena_Jesensk%C3%A1.

²³⁸ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. s. 448.

²³⁹ Ročenka posluchače rozhlasu 1934, s. 148.

²⁴⁰ Ročenka Československého rozhlasu 1937.

²⁴¹ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

programu na další období. Po konferenci následovala jednání programových sekcí, dále pracovní schůze programového oddělení a nakonec každé dva měsíce redakční schůze. Na redakční schůzi přednáškového oddělení se řešil a navrhoval dopodrobna program vymezený na předešlých schůzích, který posléze zaměstnanci dopodrobna zpracovali a který musel být ve výsledku schválen.²⁴² V těchto letech ubylo rozhlasu nemálo dobrých přednášejících a vystupujících umělců, kteří se s tvrdými zásahy cenzury nemohli smířit.²⁴³

Mezi lety 1934 až 1936 se pravděpodobně změnila i struktura relace pro ženy, jež tímto ztratila svůj dosavadní název ženská hlídka, přesunula se z odpoledního vysílacího času na dopoledne a místo dosavadních deseti minut pro ni bylo uvolněno celých dvacet minut vysílacího času. V ročence z roku 1937 se doslovně píše: „Nově zařazený dopolední pořad přednášky pro ženy se od poloviny 30. let těší velké odezvě.“ V půlce 30. let se tedy patrně zformovala výsledná podoba pořadu rozhlas pro ženy, z něž tato práce vychází.²⁴⁴

4.3. Rozhlas pro ženy

Od poloviny 30. let se postupně vyhradila výsledná forma rozhlasového pořadu pro ženy, který byl nyní vysílán pravidelně ve všední dny kolem jedenácté hodiny, občasně v pátek od osmi hodin ráno. Délka vysílacího času byla od téhož roku vymezena dvaceti minutami denně. V programových týdenících se pořad nacházel zpočátku pod názvem „přednášky pro ženy“ nebo „vysílání pro ženy“, posléze od roku 1937 byl s nejvyšší pravděpodobností přejmenován na „rozhlas pro ženy“.²⁴⁵ Nová koncepce pořadu vznikla na základě inspirace zahraničním ženským vysíláním. V ročence za rok 1938 a počátek roku 1939 se doslovně zmiňuje, že: „Rozhlas pro ženy je vysílán téměř ve všech zemích. A téměř všude se po zkušenostech došlo k poznatku, že jeho nejvhodnější časové umístění je dopoledne, kdy se většina žen zdržuje doma při práci“.²⁴⁶ S postupem 30. let byl na vysílání pro ženy kladen čím dál větší důraz, o čemž svědčí i uvedená ročenka, která podává o pořadu na celých čtyřech stranách nečekaně mnoho informací – do roku 1938 byly zmínky o ženském vysílání v ročenkách spíše nahodilé a okrajové povahy. Díky jasnému rozvržení programu vždy týden předem a zaseté pravidelnosti získával rozhlas pro

---

²⁴² Ročenka posluchače 1937, s. 25.

²⁴³ ČÁBELOVÁ, L. Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

²⁴⁴ Ročenka Československého rozhlasu 1937, s. 61.

²⁴⁵ Ročenka Československého rozhlasu 1937, Praha 1937.

²⁴⁶ Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939, s. 124 – 128.

ženy od roku 1935 také na objemu posluchaček. Jejich zájem byl krom různých anket a statistických šetření²⁴⁷ doložen i bohatou písemnou korespondencí, kterou komentuje i zmíněná ročenka z let 1938/1939: „Zájem, s nímž se setkává vysílání pro ženy, potvrzuje četná korespondence, která svým počtem je hned za korespondencí přednášek večerního nejposlouchanějšího programu.“²⁴⁸ Tento fakt dokazuje, jak nečekané dosahovosti se pořad těšil. Ženy se osvědčily jako velmi zapálené a iniciativní posluchačky, které nechtěly přednášky pouze poslouchat, ale také na ně reagovat nebo výběr témat prostřednictvím korespondence ovlivňovat.²⁴⁹

Už jen změna názvu odkazuje k jisté proměně názoru přednáškového oddělení Radiojournalu na důležitost vysílání pro ženy. Oproti předchozímu „ženská hlídka“ nebo „přednášky pro ženy“ jakoby se „rozhlas pro ženy“ dával ženskému pohlaví v celé své mediální celistvosti – už to nejsou pouhé přednášky, ale celé médium. Názvem se pořad dostal i na roveň odborným rozhlasům a došlo tím pádem k jakémusi zrovnoprávnění - viz názvy dělnický rozhlas, zemědělský rozhlas, školský rozhlas atd. U odborných rozhlasů to byla specializace na určitou sociální skupinu, jež určovala vybraný okruh témat. Školský rozhlas byl vymezen věkem dětí a mládeže a cílil především na jejich vzdělávání, jelikož se během 30. let stal součástí školní výuky. Rozhlas pro ženy byl oproti tomu velmi specifický, jelikož se orientoval na velmi širokou a neurčitou skupinu, jejímž jediným společným prvkem bylo pohlaví. Výběr témat, který by uspokojil roztržité spektrum žen, byl v tomto ohledu velmi těžký – důkazem budiž i rané řešení této problematiky, kdy byly v roce 1931 přednášky ženské hlídky rozděleny mezi odborné rozhlasy, MLÚ a redakci samotného Radiojournalu. Od roku 1934 se pod jednotným vedením redakce pro přednášky začalo usilovat o jednotnou koncepci ženského vysílání, jež by svým obsahem zaujalo, a tím pádem i formovalo co nejširší okruh posluchaček. Pokud se zamyslíme nad veškerými okolnostmi, vyjde nám na povrch přeci jen konkrétnější obraz ženy, na níž rozhlas od druhé poloviny 30. let cílil. Přednášky probíhaly pravidelně od pondělí do pátku v dopoledních hodinách v porovnání s první polovinou 30. let, kdy byl upřednostněn čas kolem čtvrté, později druhé hodiny odpolední. Posluchačkami musely být logicky ženy v domácnosti, ženy, které se staraly o děti, ženy, které nebyly profesně aktivní. Jen těžko lze očekávat, že by v této době mohly zaměstnankyně poslouchat rozhlas v práci. Této

---

²⁴⁷ O provádění pravidelných statistických šetření a anket mezi posluchači se píše v ročenkách Radiojournalu. např. Ročenka posluchače 1937.

²⁴⁸ Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939, s. 125.

²⁴⁹ Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939, s. 124 – 128.

úvaze odpovídá rovněž konstatování ročenky: „A téměř všude se po zkušenostech došlo k poznatku, že jeho nejvhodnější časové umístění je dopoledne, kdy se většina žen zdržuje doma při práci. Jejich práce jest ovšem různě rozložena, a proto byla v dopoledním úseku vybírána taková doba, kdy většina posluchaček má před sebou práci klidnější a může se soustřediti na poslech vysílání. Náš rozhlas po několika několika zkouškách a přemístování a po četné korespondenci s posluchačkami rozhodl se pro dobu kolem jedenácté hodiny dopolední.“²⁵⁰ Jak je vidno, ještě v roce 1938 předpokládal rozhlas, že se většina žen v dopoledních hodinách zdržuje doma a má tudíž čas poslouchat rozhlasové přednášky. Do cílové skupiny tedy asi jen těžko mohly spadat ženy z dělnického prostředí či z venkova, které byly v tuto dobu obtěžkány namáhavou prací – to byla velká změna oproti původnímu zaměření ženské hlídky. Rozhlas cílil na ženu v domácnosti ze střední vrstvy společnosti, neboť se stále předpokládalo, že tato žena bude pracovat jen do té doby, dokud se nevdá. Zaměření na měšťanskou ženu by logicky odpovídalo i statistikám koncesionářů, z nichž vyplývalo, že nejvíce posluchačů je ze středních až velkých měst.²⁵¹ Výběr témat přednášek potvrzuje výše zmíněné: „Velkou pozornost věnuje ovšem rozhlas pro ženy otázkám rodinným, výchově dětí, otázkám zdravotnickým apod., protože především na ženách záleží, jak se utváří rodinný, společenský a veřejný život.“²⁵²

Určená cílová skupina „žena v domácnosti“ a výběr témat může navozovat dojem konzervativnosti rozhlasu pro ženy. Ano, velmi častá byla témata zaměřená na privátní sféru života žen, tedy výchovu dětí, řízení domácnosti, vaření, kde figurovala žena zejména v roli matky, manželky a hospodyně. Nutno ovšem dodat, že neméně často se objevovala témata zabývající se záležitostmi veřejné povahy. A přestože většina posluchaček byla opravdu v domácnosti, hovořilo se zde o ženském vzdělávání, dvojím zatížení žen, politice, o ženském hnutí, o hospodářských záležitostech, o slavných vzdělaných ženách aj. Ze souboru přednášek překvapivě nevycházel najevo jednotně strukturovaný obraz ženy - ideální feminity, ale naopak mnoho různorodých názorů a pohledů na ni. V některých přednáškách byla profesní aktivita vdané ženy odsuzována, jinde pro ni měla přednášející velké pochopení. Celkově byl výběr témat, přednášejících i jejich názorů velmi pestrý, a tak je vlastně sympatické, že přes silnou dobovou cenzuru, přísný dohled a organizaci rozhlasu nebyla nabídnuta cílové skupině – ženě v domácnosti – jednotná a zcela vyhraněná ideologie, ale že si mohla z různých témat a názorů vybrat dle svého rozmyslu.

²⁵⁰ Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939, str. 124.

²⁵¹ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935.

²⁵² Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939, s. 124 – 128.

Na druhou stranu nelze i přes široké spektrum témat a názorů přehlédnout projevy dobových tendencí – např. v přednáškách, jež se týkaly výchovy dětí, mateřství a rodičovství, byl od roku 1937 silně propagován ideál ženy-matky, která se věnuje výhradně dětem, manželovi a domácnosti.

Široké tematické rozpětí ženského vysílání komentuje i ročenka z let 1938/1939: „A tak rozhlas pro ženy [...] má své zvláštní úkoly: pomáhat našim ženám radami a výklady v jejich práci, sledovat a informovat je o všech časových otázkách hospodyňských, hospodářských nebo ze ženského hnutí, seznamovat je s otázkami právníckými, které se jich zejména týkají, povzbuzovat je k vzdělání všeobecnému i odbornému, upozorňovat je na veřejné otázky, které mají znát.“²⁵³

Vraťme se ještě na chvíli k specifickému vyhranění rozhlasu pro ženy skrze určující znak pohlaví a rozeberme jej více. Pokud je příslušnost k určitému pohlaví tím, co vymezuje zájmy dané skupiny, položme si otázku, proč nikdy nevznikl podobný pořad zaměřený výhradně na muže? Muž – člověk a občan byl nahlížen primárně jako činitel sféry veřejné, teprve sekundárně jako manžel nebo otec. Biologické pohlaví muže nenabízelo nějaký zásadní, určující znak, který by produkoval sjednocující maskulinní téma. Působení muže ve veřejné sféře jako společný znak vymezovalo zase příliš široký prostor na to, aby v něm bylo možné najít některého společného jmenovatele, pod nímž by ve dvaceti minutách fungoval „rozhlas pro muže“. Dalo by se namítnout, že i muž je téměř vždy manželem a otcem, avšak přednášky týkající se např. tématu otcovství, vztahu s dětmi nebo vztahu s manželkou určené explicitně mužům nenajdeme. Problematika sféry privátní nebyla patrně vnímána jako cosi, čemu by se měl muž učit, v čem by se měl dál vzdělávat na rozdíl od ženy. Pro muže byla jednoduše vyhrazena sféra veřejná, a tak si z denního souhrnu přednášek v rozhlase vybíral podle své příslušnosti k socio-profesní skupině nebo dle svých zájmů. Dalo by se velmi přehnaně říci, že krom rozhlasu pro ženy a školského rozhlasu byly ostatní přednášky určené primárně mužům. Samozřejmě nikde nebylo řečeno, že ženy nemají běžný program poslouchat (a také že ho poslouchaly), ale nepřímá linie rozdělení tudy vedla. Oproti tomu žena byla stále výrazně determinována svým pohlavím a jeho určující charakteristikou – mateřstvím. Žena už byla veřejnou činitelkou, občankou, voličkou, pracovala, studovala, ústavou byla zrovnoprávněna s mužem, ale s ohledem na určující znak mateřství jí byla i nadále vymezena primárně sféra privátní. A naopak ze sféry privátní a údělu mateřství se od ní vycházelo k otázkám v

---

²⁵³Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939, s. 124 – 128.

oblasti veřejné – díky tomu mohla být v přednáškách sféra veřejná pro ženský účel postížitelná na rozdíl od široce pojaté veřejné sféry mužské. A tak i přednášky pro ženy vycházely z jejich specifických úkolů a zaměřovaly se tedy buď na sféru privátní (výchovu dětí, starost o domácnost, vztahy s manželem apod.), anebo reflektovaly sféru veřejnou, a to většinou ve vztahu k oněm specifickým úkolům ženy (vzdělávání děvčat, domácnost i povolání, politická situace v zemi a její dopady na domácnost, ochrana potravin při válce, sociální péče apod.). Tento fakt dokládají opět slova z ročenky 1938/1939: „Tím, že je vysílán rozhlas pro ženy, není řečeno, že by naše ženy nezajímal program všeobecný. Jsou však určité problémy a starosti, kterým se věnují především ženy, jak vzhledem k své povaze, tak vzhledem k své práci a zaměstnání.“²⁵⁴

Jak potvrzují ročenky Radiojournalu, od poloviny 30. let byl programový plán vždy několik měsíců dopředu stanoven a muselo se podle něj bezpodmínečně postupovat: „Rozhlas pro ženy měl i v roce 1938 pevně stanovený plán, který zahrnoval všechny tematické okruhy [...]“.²⁵⁵ Tematicky se přihlíželo k ročnímu období, svátkům a významným událostem. Pokud došlo k nějaké aktuálně důležité situaci, jejíž obsah byl hodnocen jako důležitý pro ženy, dalo se samozřejmě od naplánovaného programu odstoupit – např. v době úmrtí T. G. Masaryka se během tří týdnů v rozhlasu pro ženy vyskytlo mnoho přednášek na téma „prezident – osvoboditel“ nebo „prezident a ženy“.

Přednášky nebyly zpracované pouze jednotvárnou formou monologu, i když se nepochybně jednalo o nejčastější variantu, ale uplatňovaly se i další formáty jako přednášková pásma, montáže, reportáže, scénky nebo dialogy.

Podívejme se nyní na určité tendence ve výběru přednášejících, jelikož právě s nimi se proměňovala rok od roku i koncepce rozhlasu pro ženy. Do roku 1936 byly přednášky pro ženy svěřovány patrně především do rukou žen – ze zachovaných deseti přednášek byla pouze jedna přednesena mužem, a to nejspíše proto, že se jednalo o téma politické. I když jde o malý vzorek, lze najít určité tendence, neboť od roku 1937 se počet mužů angažovaných v rozhlasu pro ženy začíná zvyšovat - ze zachovaných 21 přednášek jich 11 bylo proneseno ženami, 8 muži a autoři dvou příspěvků jsou neznámí. Podobně v tomto duchu pokračuje rok 1938, z něhož se zachoval nejvyšší počet přednášek v písemné podobě. Z počtu 80 příspěvků jsou v 55 případech autorkami ženy, zbylých 25 přednesli muži. Roku 1939 se poměr vyrovnává – sedm příspěvků připadá ženám a stejný počet i

---

²⁵⁴Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939, s. 124 – 128.

²⁵⁵Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939, s. 126.

mužům. V roce 1941 jsou z malého vzorku pěti přednášek opět ve čtyřech případech autorkami ženy a pouze jedenkrát muž. Od roku 1942 se situace proměňuje, a tak v součtu s rokem 1943 je z deseti přednášek celých osm proneseno muži a pouze dvě ženami. Ač není možné dělat na základě nižší pramenné základny v období do roku 1936 a posléze od roku 1941 nějaké konkrétní závěry, můžeme alespoň odhadovat určité změny. Do roku 1936 se v přednáškách pro ženy zapojovali muži zcela ojediněle. V letech 1937 a 1938 tvořili muži odhadem jednu třetinu přednášejících a následně roku 1939 to byla už polovina. Rok 1941 je poměrem nakloněn opět ženám, avšak v letech 1942 a 1943 jsou přednášejícími výhradně muži. Témata přednášek vedených pány byla povětšinou z oblastí právnické, lékařské, vědecké nebo politické, tzn. že k tématům „složitější“ povahy byly přizváni většinou muži. Mnoho se jich ovšem angažovalo i v tématech o výchově dětí, kde propagovali zmíněný ideál ženy-matky.

Podobným způsobem se nyní podíváme také na strukturu témat přednášek, které si pomyslně dle zaměření a obsahu rozdělíme na dva velké okruhy – sféru privátní a sféru veřejnou. Nejdříve stručně shrňme, co se pod tímto rozdělením myslí. Sféra privátní odkazuje k domácímu prostředí a působení ženy v něm. Týká se takových záležitostí, které jsou soukromé a které žena může sama řídit a nějak ovlivňovat. Přednášky zařazené do sféry veřejné se naopak zabývají působením ženy nebo její rodiny na veřejnosti, které je ovlivněno zákony, politickou situací nebo některými institucemi. Dále jsou do okruhu sféry veřejné zařazeny přednášky, které mají ženu vzdělávat, povznášet či angažovat. Rozhraní mezi oběma okruhy není striktně odděleno, jelikož obsah jednotlivých příspěvků mnohdy plynule přecházel z jednoho okruhu do druhého. V takovém případě bude přihlédnuto k tomu, která ze sfér je v té které přednášce dominantní.

Z let 1927 až 1936 se zachovalo pouze devět přednášek určených ženám, jejichž autorkami, jak už víme, byly až na jeden případ ženy. Tematické rozpoložení je v tomto ohledu neméně zajímavé, jelikož odpovídalo téměř výhradně, opět až na jednu výjimku, sféře veřejné. S ohledem na rozdělení ženské hlídky mezi odborné rozhlasové se jednalo často o téma dělnické ženy, politiky v domácnosti, ženské otázky a povolání žen. Z rozhlasových ročenek je ovšem patrné, že přednášky spadající do sféry privátní určitě nechyběly (viz podkapitola 4.2. Reorganizace přednáškového oboru). Jistý vliv mohlo mít také ranní vysílání pravidelného pěti až desetiminutového pořadu, který se věnoval čistě vaření a domácnosti – proto tato témata již nemusela být v ženské hlídce zastoupena. Od roku 1937 se spolu s poměrem mužů a žen jako přednášejících proměnila i tematická

struktura - z dvaceti jedna přednášek se celých jedenáct zaobírá problematikou sféry privátní a zbytek sférou veřejnou. Nejvíce vypovídajícím je bezpochyby rok 1938, z něhož se zachovalo nejvíce příspěvků. Z osmdesáti přednášek jich třicet spadá do sféry privátní a padesát do sféry veřejné. V roce 1939 se spolu s poměrem mužů a žen vyrovnává i zařazení přednášek – sedm spadá pod sféru privátní, sedm pod sféru veřejnou. V letech 1941 až 1943 převládla v jedenácti případech opět témata spadající do sféry veřejné, pouze čtyři se týkaly sféry privátní. Z pramenné základny tedy na první pohled vychází převaha témat sféry veřejné. Do roku 1936 je vzhledem k malému počtu pramenů tento poměr diskutabilní, neboť ze zmínek v ročenkách se jeví témata sféry privátní jako velmi častá (alespoň v přibližném polovičním poměru). Je možné, že stávající výběr přednášek z těchto let byl dodnes zachován pouze díky tomu, že autory zachovaných příspěvků byly významné osobnosti veřejného života (např. Františka Plamínková), čímž může docházet ke zkreslení. V roce 1937 je poměr témat vyrovnaný, avšak s následujícím rokem 1938, který je zároveň s ohledem na počet zachovaných přednášek nejrepresentativnější, opět převažuje ve prospěch sféry veřejné. S počátkem 40. let nejsou témata privátní sféry zastoupena téměř vůbec, nicméně jde opět o sporný fakt s ohledem na nízký počet příspěvků. Z poskládané mozaiky lze usuzovat, že témata spadající pod sféru veřejnou byla přeci jen častější, což je vcelku zajímavé zjištění, pokud vezmeme v potaz cílovou skupinu. Namísto přílišného opakování klasických témat měl rozhlas pro ženy zájem na tom, aby ženy v domácnosti vzdělával a informoval je o záležitostech veřejnoprávních, které se jich nějakým způsobem dotýkaly. Zejména v době od roku 1937 je ovšem nepřehlédnutelná i funkce propagační, když je skrze přednášky vzýván národní ideál a posluchačky jsou podněcovány k podpoře státu, např. v sociální oblasti.

Nyní se podíváme zvláště na oba široce vymezené okruhy a budeme podrobněji sledovat v rámci nich vymezené tematické celky a obsahy konkrétních přednášek.

5. Přednášky rozhlasu pro ženy

5.1. Privátní sféra

Privátní, soukromé nebo taky domácí jako opozita veřejného. V tomto smyslu je soubor pramenů, přednášek rozhlasu pro ženy, rozdělen. Privátní sféru na tomto základě vymezují a reprezentují přednášky týkající bezprostředně domácího prostředí, kde cílová skupina, „žena v domácnosti ze střední vrstvy společnosti“, působí. Jedná se o záležitosti, které se dějí uvnitř domácnosti mezi členy rodiny a které může žena většinou ovlivnit nebo jejich chod přímo určovat. To je zásadní rozdíl oproti sféře veřejné, kde je jedinec součástí celku a na případné změně se „pouze“ podílí.

Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že dělení privátní versus veřejné nelze považovat v kontextu meziválečné doby za konstantní. Oproti 19. století, kdy bylo oddělení veřejné a domácí sféry víceméně striktní, podobně jako role muže a ženy v nich působící, od počátku 20. století začala být hranice sféry veřejné a privátní čím dál více prostupná. Soukromé se stávalo pojednou záležitostí veřejného, kolektivního charakteru, a naopak věci veřejné byly nedílnou součástí domácího prostředí.²⁵⁶ Na první pohled banální, soukromé věci, jako např. strava a domácí jídelníček, nabývaly z kolektivního hlediska na důležitosti.²⁵⁷

Pro lepší orientaci budou přednášky týkající se sféry soukromé rozděleny do tří základních tematických celků „mateřství, rodičovství a výchova dětí“, „manželství a partnerské vztahy“ a „domácnost a hospodaření“. Přednášky, jež se zabývají více vzděláváním dětí než jejich výchovou, především pak časté téma „výběr správné školy“, budou včleněny pod sféru veřejnou, neboť ve většině případů přinášejí informace o vzdělávacích institucích a finálním uplatnění na trhu práce. Nejen oblast vzdělávání, ale i další témata jsou na hraně jasného zařazení privátní versus veřejné. Proto je nutno zopakovat, že dělicí linie není v žádném případě neprostupnou hranicí. Vždy bude přihlédnuto k celkovému záměru a vyznění dané přednášky, na základě čehož bude zařazena pod tu či onu sféru. Pokud bude vyznění nejednoznačné, může být přednáška zmíněna v obou okruzích.

---

²⁵⁶ LENDEROVÁ, Milena. K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.

²⁵⁷ Například přednáška: Šíma. Výživa městského dítěte, 11/1937.

Mohlo by se zdát, že v rozhlasu pro ženy bude podíl přednášek sféry privátní ve většinovém zastoupení. Opak je pravdou. Podle nejrepresentativnějšího roku 1938, z něž se zachovalo 80 přednášek,²⁵⁸ je sféra privátní ku veřejné v poměru 25:55, tzn. že tvoří zhruba jednu třetinu. Z této třetiny se nejvíce přednášek zabývalo právě tématem mateřství, rodičovství a výchovy dětí, které bylo vůbec nejaktuálnější v letech 1937 – 1939. V porovnání s tím se o práci v domácnosti nebo manželských vztazích tak často nehovořilo.

5.1.1. Mateřství, rodičovství a výchova dětí

Věčné a vděčné téma mateřství. Je nutné si uvědomit, že tato problematika netvořila pouze vydělený tematický celek přednášek, kde byla explicitně vyjádřenou hlavní náplní, ale fungovala i jako základní fakt, z něhož rozhlas pro ženy čerpal. Žena zde byla především matkou. Většina přednášek, a to jak ze sféry privátní, tak veřejné, z takto esencialisticky pojatého ženství vycházela a skrze něj na vše okolní pohlížela. V praktickém slova smyslu tedy i přednášky zabývající se politikou, zákonodárstvím nebo hospodářstvím v rozhlasu pro ženy vycházely z „ženských vlastností a zájmů“²⁵⁹ a hovořily o těchto záležitostech v souvislosti s mateřstvím a rolí ženy-matky.

Samotné vnímání mateřství nebylo v rozhlasu pro ženy nijak konstantní, ale proměňovalo se v závislosti na aktuální společenské situaci a politickém směřování státu. V porovnání s 19. stoletím, kdy byly sféry soukromá a veřejná striktně odděleny, je v přednáškách rozhlasu pro ženy z konce 30. let zřejmá jejich vzájemná prostupnost. Tato skutečnost souvisí nepochybně s dobovým postavením ženy. Oproti 19. století jí byly brány veřejné sféry otevřeny, ale hlavní úděl stále představovalo ověřené „Kinder, Küche, Kirche“.²⁶⁰

Jelikož většina zachovaných přednášek pochází z předválečných let 1938 až 1939, politické intence některých příspěvků jsou nepřehlédnutelné. Mateřství jako takové je agitováno, oslavováno i tvrdě požadováno jako „ženský úděl“ pro státní/národní blaho. V tomto duchu hovořili zejména muži, kteří tvořili rovněž většinu přednášejících

²⁵⁸ Během jednoho roku bylo v rámci rozhlasu pro ženy odvysíláno celkem 240 přednášek. Z roku 1938 se zachovala tedy přesně jedna třetina všech příspěvků.

²⁵⁹ Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939, s. 124 – 128.

²⁶⁰ LENDEROVÁ, Milena. K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.

odborníků na téma výchova dětí, rodičovství a mateřství. Pokud zde vystoupily ženské autorky, zabývaly se spíše zdravím dětí nebo výchovou dívek.

Během druhé půli roku 1937 vyšlo hned několik příspěvků na téma zdraví a výživa dítěte. Jedním z nich je i velmi obsírný příspěvek dětské lékařky Zelenkové-Jankovské²⁶¹ s názvem „Výživa dítěte po prvním roce života“.²⁶² Lékařka hovoří k ženám poněkud nezvykle v první osobě množného čísla – ono „my“ výrazně přispívá k přátelštějšímu vyznění ve smyslu žena radí ženám. „Při tom nesmíme zapomínati, že potřebuje dítě určitých látek ku stavbě těla a růstu, a ty že mu musíme dodati v potravě.“²⁶³ Krom výčtu potravin a v nich obsažených látek a vitamínů lékařka varuje před častým podáváním masa, mléka a vajec, což rovněž považuje za nejčastější chybu zdejších matek. Podrobně rozepisuje váhu porcí masa v závislosti na věku dítěte. V závěru přednášky přidává tři příklady správného jídelníčku pro děti ve věku 1-2 roku, 2-3 roku a 3-4 roku. Snídaní představoval ideálně hrnek mléka a houska s máslem, k svačině bylo doporučeno ovoce nebo znovu houska s máslem, k obědu hustá polévka a zelenina s bramborovou kaší, druhá svačina opět mléko, houska a ovoce, a k večeři krupičná nebo ovesná kaše. Podle věku dítěte se pouze proměňovalo doporučené množství nebo váha potravin.²⁶⁴ Výraznou část jídelníčku dítěte tvořilo tedy pečivo, hlavně housky a rohlíky. Chléb byl podle lékařky vhodný až od čtyř let.

Jen o pár měsíců později v listopadu 1937 vystoupil s tématem „Výživa městského dítěte“²⁶⁵ lékař Šíma.²⁶⁶ Dle názvu by se mohlo zdát, že bude příspěvek obdobou prvně jmenovaného, dokonce je tu rovněž užito onoho oslovení „my“, avšak vyznění je diametrálně odlišné. Autor zde nepodává konkrétní informace ohledně výživy jako prvně jmenovaná přednáška, ale sleduje spíše mravní stránku a osobní odpovědnost jedince vůči státu. Je zajímavé pozorovat promyšlenou argumentaci autora, pomocí níž převádí soukromou záležitost, jako je např. jídlo, na záležitost vysoce kolektivního, národního charakteru:

„[...] tato naše zdánlivě soukromá věc dotýká se společenského celku. Jíme-li špatně [...],

---

²⁶¹ Neznámá identita .

²⁶² Zelenková-Jankovská. Výživa dítěte po prvním roce života, 1937.

²⁶³ Tamtéž, s. 1.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 4-5.

²⁶⁵ Šíma. Výživa městského dítěte, 11/1937.

²⁶⁶ Neznámá identita.

přispíváme méně k společnému tvoření potřebných hospodářských výrobků.²⁶⁷ Rovina individuální, soukromé záležitosti je tedy převedena z privátní sféry do sféry veřejného zájmu, a nabývá tak rozsahu vlastní odpovědnosti vůči národu. „A konečně tím, že vyžadujeme výživu luxusní [sic!], ale málo vydatnou, plýtváme nejen svými soukromými penězi, ale i celkovým národním důchodem. Je mylný názor, že každým vydáním peněz přispíváme k hospodářskému oživení. Snad na chvíli a jen obchodníkovi, u něhož kupujeme, ale celku tím škodíme. Vyhazování peněz za předměty zbytečné, v ohledu výživy za pokrmy málo vydatné, znamená mrhání národních důchodů [...].“²⁶⁸ I když není autorem definováno, co oním „luxusní“ přesně myslí (např. jaké potraviny nebo jakou cenovou výši), funguje zde jako synonymum něčeho zbytečného, nevýhodného a marnotratného. Význam výživy jako záležitosti soukromé a zároveň národní/státní je v průběhu textu neustál připomínán.

Teprve v druhé půli přednášky se autor dostává k tématu, jež naznačuje název, když přináší výsledky vlastního výzkumu²⁶⁹ zaměřeného na denní jídelníček dětí v Praze. Vychází ze vzorku zhruba 100 rodin ze čtvrti na rozhraní mezi vnitřním městem a periferií, „takže jsme tu zachytili děti z rodin úřednických, živnostenských, dělnických, ale i z rodin nezaměstnaných.“²⁷⁰ Výsledky jsou dle mínění lékaře kritické. Ze zjištění vyšlo, že čtvrtina obědů je bez polévek, tři čtvrtiny hlavních jídel jsou masité, polovinu příloh obědů tvoří knedlíky, zelenina jako samostatný pokrm bez masa se objevila jen v šesti případech a luštěniny jako samostatný pokrm byly nalezeny jen ve dvou případech. Doktor konstatuje, že dochází často k situaci, kdy mnoho chudých rodin celý týden živoří jen proto, „aby si jednou za týden mohly dovolit hodně drahý, ale nevydatný oběd.“²⁷¹ Mnohokrát zmiňované „luxusní“ potraviny jsou v promluvě doktora pokaždé spojeny s vlastnostmi jako „nevýživné“ a „nevydatné“. V závěru autor upozorňuje na spojitost mezi špatnou stravou a pokleslou aktivitou dětí ve škole, a tím i s jejich celou budoucností: „[...] a tím oslabujeme dítě i pro konkurenční boj v životě, který musí každý z nás podstoupit. I ve výživě je podmínka úspěchu nebo prohry.“²⁷²

---

²⁶⁷ Šíma. Výživa městského dítěte, 11/1937, s. 1.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 1.

²⁶⁹ Podobně jako identitu lékaře Šímy se nepodařilo dohledat ani výzkum, z něhož vycházel.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 2-4.

²⁷¹ Tamtéž, s. 2-4.

²⁷² Tamtéž, s. 5.

Krom zjištění, že naši prarodiče jedli rádi maso a knedlíky a v oblibě neměli příliš zeleninu, je pozoruhodné sledovat, jak byla v přednáškách od podzimu 1937 častěji uplatňována ideologie, která rekvalifikovala záležitosti sféry soukromé na záležitosti národního zájmu. Do popředí se dostává kritika nákupu „luxusních věcí“, které dle autora svou zbytečností poškozují ve výsledku celý národ. Ne nadarmo mířil lékař tyto své připomínky na posluchačky rozhlasu pro ženy reprezentující střední vrstvu společnosti, jež si dražší jídelníček běžně mohla dovolit. Zajímavě je vykresleno ovšem i chování vrstvy nižší, která si přes omezený rozpočet chtěla alespoň jednou týdně dopřát dražší jídlo.

S čím dál více vyostřenou mezinárodní situací vzrůstala potřeba dávat ženám rady, jak vychovávat děti - budoucí generaci -, aby byly fyzicky i psychicky silné a měly dobrý charakter. Nejvíce požadované vlastnosti tvořily mravnost, čistota a poctivost, jež byly mnohdy uvedené do souvislosti s významnými osobnostmi, nejčastěji s T. G. Masarykem a Amosem Komenským.

Ještě v listopadu 1937 přispěla v tomto duchu Františka Stahlová²⁷³ přednáškou „Odkaz Komenského ve výchově dětí a mládeže“,²⁷⁴ kde se domáhá mravních hodnot a pro „novou dobu“ požaduje „nového člověka“.²⁷⁵ „Dnešní doba však jasně ukazuje, že lidstvo sledovalo dosud jen polovinu výchovného příkazu Komenského. Vypěstovalo bytost rozumovou, která mu dopomohla k úžasnému pokroku civilizace – zatím co bytost mravní zůstala daleko pozadu. – Jak vznikl tento povážlivý nesoulad?“²⁷⁶ Důvod shledává v nesprávném fungování rodiny: „Úkolem rodiny je vychovat povahu člověka – to znamená: jaký je na rozdíl od toho, co umí. Rodina však dosud neplnila svůj úkol dostatečně, jinak bychom těch nových, pěkných lidí měli většinu, zatím co jsou stále výjimkami“.²⁷⁷ Výchova dětí a (ne)funkčnost rodiny byly ve většině příspěvků chápány jako zodpovědnost ženy. Znamená to, že žena byla odpovědná i za mravní nedostatečnost nových generací, která byla neustále připomínána? O něco dále autorka rozvádí dvanáct bodů z Komenského díla Informatorium školy mateřské, které mají být praktickým vodítkem pro matky.

---

²⁷³ Neznámá identita.

²⁷⁴ Stahlová, Fr. Odkaz Komenského ve výchově dětí a mládeže. 16.11.1937.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 1-3.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 1.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 1.

Od podzimu 1937 bylo v přednáškách patrné zklamání z mravního stavu společnosti, jak lze ostatně pozorovat i v uvedené přednášce Františky Stahlové. Naději a změnu měla přinést nová generace, jejíž výchova spočívala na bedrech matky – ta se měla stát přísnější, než tomu bylo dosud, aby děti nebyly rozmazlené. Funkce matky byla v přednáškách často agitována a patetizována. Slovy hned několika autorů/autorek to měla být ona, která zajistí státu psychicky i fyzicky zdatné občany.²⁷⁸ V některých přednáškách se autoři/autorky domáhali, aby žena v souladu s tímto svým „velkým posláním“ působila výhradně v domácnosti. Je ale nutné dodat, že tento názor redakce rozhlasu pro ženy jednohlasně neschvalovala, neboť se ve stejné době vysílaly i přednášky, které podporovaly profesně aktivní ženy a zabývaly se jejich dvojitým zatížením.²⁷⁹ Téma výchovy dětí a mládeže bylo ovšem velmi aktuální - v roce 1938 činil počet přednášek zabývajících se touto problematikou nezanedbatelný podíl. Z osmdesáti zachovaných příspěvků se jich patnáct přímo výchovou zabývá, nepřímo je pak téma součástí přibližně dalších deset přednášek.

Více vyhraněnou ideologii v rámci tematiky o výchově dětí dokládá mimo jiné i přednáška zemského školního inspektora Bohumila Pluhaře.²⁸⁰ Uvozující řečnickou otázkou „Stačí jen láska?“, která je zároveň názvem, autor naznačuje, že „jen láska“ ke správné výchově stačit nebude.²⁸¹ Výběr názvu je zajímavý i z jiného hlediska. Pokud vezmeme v potaz, že v programovém týdeníku byl zmíněn pouze název přednášky, mohlo si mnoho posluchaček mylně myslet, že půjde např. o přednášku, která se bude věnovat vztahu mezi partnery. To ale ponechme stranou. V první části vychází autor dle svých slov z pravdivé události, která je zachycena v knize „Du und Dein Kind“²⁸² vídeňského pedagoga Antona Tessarka.²⁸³ Rozvádí příběh z jakési továrny, kde fungovala opatrovna pro děti zaměstnaných matek. Dětem se zde dostávalo výborné péče a podmínek, „a přece děti trpěly nespavostí, měly různé zažívací potíže, chřadly a umíraly mnohem více, než druhé, které v útulku nebyly. Bylo to tak nápadné, že lékaři kroutili hlavou. [...] Ale potom

---

²⁷⁸ Například přednáška: Pluhař, B. Stačí jen láska? 23.2.1938.; nebo Stejskal, C. Vychovávejte dobře své děti! 22.10.1938.

²⁷⁹ Například přednáška: Nováková, H. Domácnost i povolání vdané ženy? 11.3.1937.

²⁸⁰ Pluhař Bohumil (11.10.1884 – 15.7.1969) - školní inspektor působící zejména v Praze a Bratislavě, autor odborných publikací; zdroj: Městská knihovna Boženy Němcové v Domažlicích, Roční kalendárium 2014 – soupisy osobností Domažlicka in:

http://www.mekbn.cz/documents/kalendarium/kalendarium_rocni_2014.pdf

²⁸¹ Pluhař, B. Stačí jen láska? 23.2.1938, s. 2.

²⁸² Publikaci se nepodařilo dohledat.

²⁸³ Neznámá identita.

přišli na to, že dítě není stroj, ani kotel a že nestačí jen, aby dostalo jíst a ošetření po tělesné stránce, ale že potřebuje krom toho všeho i maminčiny péče a úsměvu a její něžnosti.²⁸⁴ Sebelepší zajištění opatroven pro děti je postaveno do kontrastu s péčí a něžností „maminky“.²⁸⁵ Výběr slov autora koresponduje s onou něžnou funkcí ženy-matky. Hojně užívá zdobnělin a citově zabarvených slov. „Když se mazlíte se svým broučkem, když máte pro něho úsměv a laskavou tvář, nehřešíte, maminko. Vaše dítě to potřebuje jako soli. Ale všechno má své meze.“²⁸⁶

V druhé části textu autor využívá bohatých metafor. Vývoj dítěte je zde připodobněn k růstu rostliny: „Zeptejte se zahradníka, co musí s bylinkou udělat, aby dobře vyrostla a aby potom přinesla také užitek. [...] Každá potřebuje určitou míru tepla, vláhy, vzduchu i určitých látek, aby mohla býti živa. [...] Ale kdyby jí dal více, než by to potřebovala, škodilo by jí to také. Vybujele by se a zvrhla se [...]. Dítě je jako květina, a proto se při jeho výchově musí počínat také tak.“²⁸⁷ Mateřská láska a péče tedy představují pro dítě nepostradatelné hodnoty, avšak musí mít své meze, aby se dítě nestalo rozmazleným a podobně jako rostlina při nadměrné péči se „nezvrhlo“.

Ve třetí části práce se autor rozepisuje nad tímto bodem a nabádá „maminky“, aby učily děti samostatnosti a aby byly ve jménu své lásky přísnější. „Chcete-li, a to jistě každá chcete, aby vaše dítě jednou nebylo nešťastné, musíte se chránit zhýčkání a rozmazlování. Do takového věčného mazlíčka nic není.“²⁸⁸ Dále Pluhař varuje, že je těchto rozmazlených dětí čím dál více a vinu shledává v nízkém počtu dětí v rodinách. Východisko spatřuje v navýšení porodnosti, anebo alespoň v přísnějším dohledu matek. „Dnes se láska rodičů soustřeďuje jen na jedno dvě děti. Není potom divu, že je mnohem více příležitostí k rozmazlování a zhýčkávání mladého pokolení. Naše babičky byly v pokušení mnohem menším, každá kolem sebe měla houf potomků, celé hejno, a měla proto co se ohánět. [...] Dnes jsou maminky v takovém pokušení mnohem více. Ale právě proto nesmíte, vážené posluchačky, podlehnout!“²⁸⁹ Mimo toto závěrečné zvolání není většina úvah a názorů autora v textu ženám explicitně nařízena, ale jen nepřímou doporučenou pomocí příběhů a přirovnání. Celá přednáška pak vyznívá díky častému užití zdobnělin a metafor velmi

---

²⁸⁴ Pluhař, B. Stačí jen láska? 23.2.1938, s. 2.

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ Tamtéž.

eufemisticky. Během roku 1938 promluvil školní inspektor Bohumil Pluhař o výchově ještě několikrát ve vícedílném cyklu „Autorita ve výchově“.²⁹⁰ Přepis přednášek se až na několik zlomků nezachoval, a tak bohužel nemůžeme porovnat, zda se přístup přednášejícího v čase proměnil (např. po podpisu Mnichovské dohody).

Káravá slova přednášejících vůči matkám a jejich špatné výchově rozmazlováním dětí nebyla nijak výjimečná, právě naopak. S výtkou tohoto typu se setkáme ve více příspěvcích, autoři však nikdy přesně nespecifikují, čím matky své děti rozmazlují. Je tedy otázkou, nakolik byla premisa rozmazleného dítěte pravdivá. Ano, 20. století bylo stoletím dítěte - ženy ze středních vrstev v domácnosti měly na své děti pravděpodobně více času než jejich babičky. Těžko ovšem říci, zda v doznívajících důsledcích hospodářské krize mohly své děti vyloženě rozmazlovat.

Nižší počet dětí v rodině a s ním spojená problematika populační otázky zaznívaly v přednáškách roku 1938 se stále větší mírou naléhavosti. Imperativem „Vychovávejte dobře své děti!“ uvedl Cyril Stejskal²⁹¹ v říjnu 1938 svoji přednášku, která reagovala na události a důsledky Mnichovské dohody. Pocity rozhořčení umocňuje častým užitím metaforických forem: „Tak i my horečným okem chvatně přehlízíme, co nám urváno vichřicí doby. To není jenom půda a zdroje živobytí na ní a v ní, tam jsou české duše a naše děti, útlá větev uťatá od živého těla národa.“²⁹² Autor se v přednášce zabývá hlavně populační krizí: „Kdežto v roce 1911 se narodilo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku českých a německých dětí 288.000 a koncem války pouhých 119.000, náš nejúrodnější ročník 1921 dal státu v historických zemích 254.000, ale loni, 1937, pouze 156.000.“²⁹³ Východiskem je mu zasazení se národa, především pak žen-matek, o vyšší porodnost a lepší výchovu narozených dětí. Vyšší počet dětí jako národní úkol je zde jmenovitě dán ženám, jakoby se mužů přímo netýkal. V pojetí Stejskala je na roli ženy-matky osud národa fatálně závislý: „A tak po smutné přehlídce národních ztrát padá náš první pohled pomoc hledající na vás, české matky. Vy, chováte a opatrujete naději a příští sílu národa. Vy, řídíte první kroky svých dětí do světa, dáváte jim směr a sílu na celý život.“

---

²⁹⁰ Pluhař, B. Autorita ve výchově – cyklus přednášek. 1938.

²⁹¹ Stejskal Cyril (31. 12. 1890 – 10. 10. 1969) – doktor pedagogiky a psychologie, autor odborných publikací, vysokoškolských skript a historických statí o pedagogice. Po roce 1948 byl vyhozen ze školy a persekuován. Zdroj [online]: Databáze knih [cit.2018-9-5]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/cyril-stejskal-95073>.

²⁹² Stejskal, C. Vychovávejte dobře své děti!, 22.10.1938, s. 1.

²⁹³ Tamtéž.

Vy, protože jste první a nejbližší, nejpronikavěji formujete povahy příštích občanů. Tím osud národa leží ve vašich rukou!²⁹⁴ V pojetí autora je tedy privátní sféra a působení matky tím, co ovlivňuje následně povahu občana a celkový charakter národa. Soukromé a veřejné je zde opět nezadržitelně propojeno, anebo lépe řečeno na funkčnosti soukromého (rodiny) závisí výsledné fungování veřejného. Dítě a jeho směřování v tomto pojetí formuje výhradně matka, o roli otce ve výchově nikde řeč není. Mateřský vliv je v hierarchii hodnot dokonce postaven nad instituci vzdělání: „Kdyby v těchto osudových dnech neměl národ své matky a rodiny na jejich místech, nepomohla by mu na dlouho ani všecka školská vzdělanost!“²⁹⁵

Již od antiky, a nejinak tomu bylo v krátkém období první republiky, nebyla výchova dětí pojata jako jednotná záležitost, ale dělila se v závislosti na pohlaví. O výchově synů v rozhlasu pro ženy hovořili výhradně muži, kteří zdůrazňovali zejména nový požadavek branné výchovy. Nabádali matky, aby stály za svým národem a branné výchově nebránily.²⁹⁶ O výchově děvčat se hovořilo v souvislosti s národním ideálem ženy-matky. „Dobrá matka“ byla pro svůj národ nadějí, záchranou i útočištěm. V souvislosti s tímto specifickým údělem ženy vyšlo během října až prosince 1938 několik přednášek, které se věnovaly samostatně výchově děvčat (o výchově děvčat naopak referovaly pouze ženy).

Jednou z nich je i emotivní přednáška autorky Josefy Hrdinové²⁹⁷ s titulem „Výchova žen a dívek k úkolům nové doby“.²⁹⁸ Autorka nešetří slovy plnými pobouření a pocity rozhořčení z nastalé situace. Jak je vidno, cenzura zde svými zásahy příliš nešetřila, jelikož je téměř polovina původního textu poškrťána – většinou se jedná o ty nejradikálnější pasáže. „Nynější temné dni, jejichž konce nedohlédneme, zrušily těžce českého člověka. Vedle hrůzy z národního neštěstí tíží nás také hoře jiného druhu: ztráta víry v platnost mnohých hodnot!“²⁹⁹ Poté dodává: „Jaký div, že slabší lidé poklesají.

---

²⁹⁴ Stejskal, C. Vychovávejte dobře své děti!, 22.10.1938, s. 2.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Marek, F., M. Praktické náměty rodičům, 30.3.1938.

²⁹⁷ Hrdinová Josefa (13.6.1888 – 15.7.1949) – učitelka němčiny a francouzštiny, od roku 1928 byla ředitelkou odborné dívčí školy v Praze na Starém městě. Je autorkou několika učebnic němčiny. Působila také jako překladatelka z francouzštiny a němčiny. Jako redaktorka přispívala do časopisu Škola a rodina v letech 1928 – 1936, kde se zabývala otázkami ženské vzdělanosti a česko-francouzských kulturních styků. Zdroj: [online] Hrdinová Josefa. in: Obec překladatelů, osobnosti. ©2016 – 2018 [cit. 2018-25-5]. Dostupné z: <http://databaze.obecprekladatelu.cz/databaze/H/HrdinovaJosefa.html>.

²⁹⁸ Hrdinová. Výchova žen a dívek k úkolům nové doby. 11.10.1938, s. 1.

²⁹⁹ Tamtéž.

Zoufalství se zmocňuje i některých mužů, ale zejména žen citovějších a tím zranitelnějších.“³⁰⁰ Obrovskou míru zoufalství žen stvrzuje autorka příběhem o nejmenované ženě, která se modlí, „aby si mě už pán Bůh vzal!“.³⁰¹ Celý tento úvodní odstavec je ovšem vyškrtnut (nejspíš nebylo v zájmu rozhlasu uvést své posluchače do ještě většího zoufalství), a tak zbývá jen autorčino: „Proti malomyslnosti dnes obracím svá slova!“³⁰²

S malomyslností se Hrdinová vypořádává přímo bojovně. Po ženách žádá, aby odhodily své individuální zájmy a potřeby a pracovaly výhradně pro „celek“. „Nikdo z nás nepatří dnes sobě, svému soukromí. Patříme všichni svému národu a státu! Na ty musíme myslet, ne na sebe!“³⁰³ Na matky se obrací s požadavkem, aby vychovávaly k národnímu cítění své děti: „Musíme však naučit mladou generaci v dějinnou spravedlnost věřit a doufat. [...] To je především úkol vychovatelský. A tu se obracím ke všem rodičům, zejména k matkám.“³⁰⁴ Slova „vychovatelský“ a „matkám“ jsou zde několikrát podtrženy.

V druhé části se Hrdinová dostává k výchově dívek ke statečnosti: „U hochů se to rozumí samo sebou. O jejich statečnost nemám obav. [...] Ale statečnost nutno vychovávat i v dívkách, aby nám v nich rostly nebojácné ženy a matky, jež by odvahou i láskou podpíraly své muže a zažíhaly v srdcích dětí nehynoucí obětavost ve věcech národních!“³⁰⁵ Ideál ženy-matky v tomto duchu prostupuje celým textem. Jeho naplnění není u žen vyprošováno, ale je jim přímo nakázáno. Ve výchově dívek Hrdinová zdůrazňuje: „Učte děti, zejména dívky, ceně peněz. Každá domácnost mějž svůj rozpočet a ten budiž úzkostlivě dodržován. Přesvědčujte dcery, to že jest základ šťastného manželství! Žena musí stačit s tím, co muž vydělá.“³⁰⁶ Muž vydělává, žena s penězi hospodaří – to ona je zodpovědná za správný chod domácnosti. Šťastné manželství se přímo odvíjí od jejich schopností.

Ve zbytku přednášky se zabírá autorka více než výchovou dětí samotným chování dospělých „zámožnějších“ žen, kterým nařizuje: „Šetřme nejen penězi, ale i časem. Ty tam jsou doby, kdy směla žena proseděti půldne v kavárně za žvatlání s přítelkyní nebo nad

---

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² Tamtéž.

³⁰³ Tamtéž.

³⁰⁴ Hrdinová. *Výchova žen a dívek k úkolům nové doby*. 11.10.1938, str. 1.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 2.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 2-3.

partii bridge. [...] Dnes máme jiné starosti. I zámožná žena dnes nesmí se oddávat zahálčivosti! [...] Heslem dne budiž: každá zámožnější žena se starej aspoň o jedno cizí dítě, nebo o jednoho člověka mimo svou rodinu!“³⁰⁷ Přednáška Hrdinové potvrzuje, že rozhlas pro ženy cílil na bohatší měšťanky, kterých bylo mezi posluchačkami nejvíce. Dosavadní pohodlný život žen z této sociální vrstvy byl komentován kritickým tónem, jelikož se neshodoval s novým ideálem ženy. Mnoho přednášejících apelovalo, aby se posluchačky zasnazily o změnu svého stylu života a aktivně se zapojily do různých organizací nebo pomáhaly uprchlíkům z pohraničí.

Vášnivá a emotivní provolání, která propagovala národní ideál ženy-matky, tvořila nedílnou součást vysílání do března 1939. Je tedy otázkou, proč se vznikem protektorátu z programu rozhlasu pro ženy najednou vymizela, když nacistická ideologie mateřství a ideál ženy-matky rovněž podporovala. Prameny na tuto otázku samozřejmě jednoznačnou odpověď neposkytují, a proto lze jen spekulovat. Po vzniku protektorátu byla rozhlasová společnost, nově Rozhlas Čechy-Morava, sloučena s německým protektorátním vysíláním do skupiny Sendegruppe Böhmen und Mähren a došlo k rozsáhlým personálním změnám.³⁰⁸ Český rozhlas se stal součástí německé propagandy, i když Eva Ješutová ve své rozsáhlé monografii připomíná, že ještě do roku 1941 disponoval český rozhlas alespoň částečnou mírou autonomie.³⁰⁹ Vraťme se ale k otázce – změna programu rozhlasu pro ženy mohla nastat vlivem zásahu německých inspektorů, proměnou personálu, anebo obojího zároveň.

Vraťme se ale k roku 1938, jelikož ani tehdy v rámci rozhlasu pro ženy zcela neplatil vytyčený ideál ženy-matky. Naprosto odlišné pojetí výchovy prosazoval ve svých přednáškách F. M. Marek.³¹⁰ Na rozdíl od výše uvedených autorů nepracoval s ideálem ženy-matky a zdržoval se rovněž jakékoliv glorifikace mateřství. Vyhýbal se patetickým provoláním a téma výchovy pojímal vesměs prakticky. Kládl důraz na fungování vztahu otce a matky a jejich vzájemného zapojení do výchovy dětí – primární role matky jako vychovatelky u něj není příznačná. Ve svých textech se prvotně zaměřoval na výchovu

---

³⁰⁷ Tamtéž, s. 4.

³⁰⁸ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

³⁰⁹ Tamtéž.

³¹⁰ Neznámá identita.

chlapců. O děvčatech příliš nemluvil, a pokud ano, je patrné, že byla do textu dodatečně připsána.

V přednášce z března 1938 „Praktické náměty rodičům“ uvádí: „Vycházím stále z předpokladu, že základem veškeré výchovy je rodina. Myslím tím poměr otce a matky k dětem.“³¹¹ Podotýká, že krom samotné rodiny do výchovy zasahují i škola či organizace typu Sokol, YMCA apod., které ovšem mají na rozdíl od rodiny účel vzdělávací. V období první republiky byly vzdělávací instituce už samozřejmou součástí života společnosti. Jak je vidno, rodiče spoléhali na výchovné vedení učitelů možná až přespříliš – důrazný apel na rodiče, aby při výchově dítěte nespoléhal na školu, ale snažili se sami o pevnou výchovu v rodině, nalezneme krom přednášky F. M. Marka i v několika dalších příspěvcích: „Teprve po rodině přichází škola, která spíše učí, než vychovává. Dovolte mě [!], abych v prvé řadě apeloval na tatínky a maminky, neboť v jejich rukou spočívá výchova dítěte.“³¹²

Jak slibuje název, autor o něco dále přináší rodičům několik praktických rad a zásad, jak vychovávat děti, nebo lépe řečeno syny. „Slovo dané dítěti musí být dodrženo. Jinak se opravdu naučí jen slovo dávat a ne držet. Slovo dělá muže! Na tomto hesle bych rád stavěl poměr syna k otci a matce.“³¹³ Po děvčatech nejspíše autor dodržování slova nevyžadoval. V odstavci o zásadách slušného chování jsou dcery dodatečně dopsány, ale jinak se o jejich výchově ve zbytku čtyř stran nemluví. V rámci podaných praktických rad se autor rozsáhle zabývá brannou výchovou. Poté, co byl v roce 1937 schválen zákon č. 45/37 Sb. „O branné výchově“,³¹⁴ se zajisté jednalo o velmi aktuální téma a F. M. Marek jej nerozebíral v rozhlasu pro ženy bezdůvodně. Autor ostatně pojednává o této výchově pouze v souvislosti s rodiči. Těm nakazuje, aby se do branné výchovy nepletli, aby se proti ní nestavěli, ale naopak potřeby státu podporovali a u dětí rozvíjeli národní cítění. „V poslední době se silně mluví o branné výchově. [...] Neklad'te této výchově odporu, nedá se nic jiného dělat, jen se postavit za potřeby státu.“³¹⁵ A na jiném místě: „Nemluvte nám do tělesného výcviku, to přenechte těm, kteří vaše děti povedou. Ale podpořte nás v mravní výchově, v občanské a státní loyaltě, v hrdosti, že jsme občany demokratického

---

³¹¹ Marek, F., M. Praktické náměty rodičům, 30.3.1938, s. 1.

³¹² Marek, F., M. Praktické náměty rodičům, 30.3.1938, s. 1.

³¹³ Marek, F., M. Praktické náměty rodičům, 30.3.1938, s. 1.

³¹⁴ Němcová, I. Historie branné výchovy, Univerzita Palackého v Olomouci: 2014. s. 14.

³¹⁵ Marek, F., M. Praktické náměty rodičům, 30.3. 1938, s. 3.

státu.³¹⁶ Branná výchova a hrozba válka byly do určité míry vnímány pozitivně. Podobně jako před první světovou válkou se věřilo, že mužská mládež potvrdí hodnoty svého mužství: „Věřím, že to [branná výchova] bude na prospěch – tělesný i mravní prospěch – našeho dorostu.“³¹⁷

K tematickému celku „Výchova dětí, rodičovství a mateřství“ připojme i záležitost s tímto úzce související, a to těhotenství. Přestože od 19. století došlo ke značnému rozvoji gynekologie, byl porod v meziválečném období i nadále ženskou záležitostí, již měly na starosti porodní babičky, s vydáním zákona č. 200/1928 Sb. nově nazývané „porodními asistentkami.“³¹⁸ Jen pro představu – tyto asistentky ještě v roce 1938 provedly dle statistiky 67% všech porodů.³¹⁹ Lékařská péče tedy nebyla nic obvyklého, avšak od roku 1939 se kvůli vysoké úmrtnosti narozených dětí stát snažil zřizovat alespoň více poraden pro matky s dětmi, jež měly zajistit kontrolu ženy během těhotenství a posléze i narozeného dítěte. Následující příspěvek měl v tomto ohledu nejen vzdělávací, ale také propagační charakter, neb ženám doporučoval právě zmíněné poradny.

Oproti tématu výchovy dětí, jež tvořilo v letech 1937 – 1938 notnou část programu, byly přednášky zabývající se těhotenstvím nebo porodem naprostou výjimkou. V lednu 1939 vyšly od Dr. Josefa Saidla³²⁰ dva příspěvky o ženách v těhotenství, které jsou jediným dokladem svého druhu (z příspěvků se navíc zachoval text pouze první z nich). V celé pramenné základně od roku 1927 do roku 1942 téma těhotenství až na tyto dva příklady nenalezneme. S ohledem na tuto skutečnost překvapí o to víc přímočaré vystupování gynekologa Josefa Saidla, který zde bez velkých rozpaků hovoří o intimních záležitostech, jako je např. zácpa, nadýmání či hemoroidy.

Úvod promluvy doktora Saidla je motivován aktuální otázkou populační, kterou považuje doktor za mimořádně důležitou pro budoucnost státu, a ženy tak vyzývá k aktivní snaze o naplnění „svého údělu“. „Ve změněných našich poměrech musí proto nejvyšším příkazem pro všechny, jímž leží blaho a budoucnost národa i státu na srdci, soustřediti všechny síly a organizovati nutné prostředky k zabezpečení dostatečně početného, tělesně a

---

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ LENDEROVÁ, M. Od porodní báby k porodní asistenci. in: *Theatrum historiae*, No 1 2006. str. 136-138

³¹⁹ Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek. *Statistika porodních asistentek v Říši*. Praha: Ústřední jednota porodních asistentek, 1941. roč. 29, č. 9, str. 10. in: Machová, Z. *Od péče porodních bab k péči porodníků v poválečném Československu*. Masarykova univerzita: bakalářská práce, 2012. str. 33-35

³²⁰ Josef Saidl (17.2.1895 - 27.3.1941) - profesor porodnictví a gynekologie.

duševně zdravého dorostu. Základem sátu je rodina s početnými a zdravými dětmi.³²¹ Autor bral v otázce populační na vědomí patrně i odpovědnost mužů, jelikož svůj nejvyšší příkaz „soustřediti všechny síly“ směřuje pro „všechny“, nikoli jen ženám. Zvláště se obrací na dobře situované rodiny, které mají méně dětí a jsou tak příkladem „pokleslé morálky rodinného života“. ³²² Otázka populační je spojena s hodnotami mravnosti a státní odpovědnosti, a tak se mateřství v tomto přeneseném pojetí stává opět věcí veřejnou, nikoli soukromou.³²³

V hlavní části přednášky rozebírá doktor Saidl životní styl ženy během těhotenství za účelem „rozptýliti nesprávné a neoprávněné obavy hlavně před porodem, [...] který znamená nejvyšší poslání ženy [...]“. ³²⁴ Zvýšená starost o těhotnou ženu zde není primární starostí o ni samotnou – jde tu především o „kvalitu“ narozené budoucí generace a také o to, aby žena mohla posléze rodit další děti. Žena v těhotenství vychází z této promluvy trochu jako stroj na rození dětí, chcete-li. „Zájem celku vyžaduje, aby těhotenství a porod nepoškodily ani v nejmenším další plodivou její [ženinu] schopnost. Je tudíž správné a spravedlivé věnovati těhotné ženě náležitou péči.“³²⁵

Pozornost soustředí autor zejména na zažívací ústrojí těhotné ženy: „Vhodnou úpravou jídelního lístku musíme předcházeti častému těhotenskému jevu – zácpě. Toho docílíme smíšenou stravou, hojným požíváním čerstvého ovoce, zeleniny, na noc kompotů, pitím sklenice studené vody ráno na lačný žaludek. K snídani doporučuje se kromě kávy tvrdší černý chléb.“³²⁶ Načež dodává, že „profylakce zácpy, denní pohyb a vlažné sedací koupele jsou důležitou zbraní proti vzniku hemoroidů, které se často v těhotenství zvětšují a ženu obtěžují.“³²⁷ Ideální hygienu těhotné popisuje takto: „K udržení tělesné čistoty doporučují se vlažné koupele, podle zvyklostí jednou týdně i častěji. [...] V posledním měsíci těhotenství je daleko hygieničtější místo koupelí pouze omývání nebo sprchování celého těla vlažnou vodou. Stejně poševní irigace doporučují se jen za zvláštních okolností a po náležitém poučení lékařem.“³²⁸

---

³²¹ Saidl, J. O ženách v těhotenství. 25. 1. 1939, str. 1

³²² Tamtéž.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Tamtéž

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ Tamtéž, s. 3.

³²⁷ Tamtéž, s. 4.

³²⁸ Tamtéž.

Krom zdravotních problémů se věnuje doktor Saidl i pracovní (ne)schopnosti těhotné ženy, kde si bere takřkajíc na paškál zaměstnané ženy: „Pracovním polem ženy je její činnost v domácnosti a rodině. [...] Ta je daleko zdravější než nadměrná duševní námaha nebo přílišné šetření. Nadměrná duševní námaha v mnohém a mnohém směru atakuje organismus ženy a tím i nerušený vývoj plodu. [...] Naproti tomu lze těžko uvést v soulad s posláním ženy, nositelky nového života a budoucí matky, výdělečné zaměstnání mimo domov.“³²⁹ Odsuzuje zejména těžkou práci v továrnách, avšak radu, jak vystačit pouze s chudým platem manžela, nedává. Posluchačky dále informuje o existenci poraden pro matky s dětmi, kde jim odborné pracovnice „mohou poskytnouti více informací o těhotenství, porodu nebo péči o dítě.“ Závěrem dodává: „Ku konci chtěl bych ještě jednou zdůraznit, že každá těhotná žena má být počátkem posledního měsíce vyšetřena. Zabráni se tím mnohým komplikacím z porodu a stane-li se tento požadavek skutkem, zachráni se při životě nejedno dítě.“³³⁰

Zdravý jídelníček, hodně odpočinku, pravidelné procházky, prostorný byt, dlouhý spánek, lehká práce v domácnosti, žádná výdělečná práce a už vůbec ne duševní námaha. Cílovou skupinou musely být opravdu ženy středních vrstev - dělnická žena by si jen stěží mohla uvedený standard dopřát.

Přednáška doktora Saidla reaguje na nepříliš pozitivní vyhlídky, co se týče populační otázky, na konci 30. let – počet porodů v rámci Československa klesal, přičemž procento raně zemřelých dětí zůstávalo stále vysoké. Stát se snažil o lepší možnosti lékařské péče o těhotné i vyšší informovanost samotných žen, např. prostřednictvím zmíněných poraden pro matky s dětmi. Příspěvek gynekologa Saidla se na jednu stranu vyznačuje edukativním charakterem, když přináší posluchačkám zásadní informace o těhotenství, zároveň má i účel propagační, jelikož ženám důrazně doporučuje návštěvy lékaře a poraden.

Závěrem přidejme krátké zhodnocení. Většina přednášek z tematického celku o mateřství, rodičovství nebo výchově dětí je dokladem aktualizace konzervativních názorů ve vyhoceném období před válkou. Tradiční hodnoty národa a s nimi ideál ženy-matky, která měla být navracena rodině, tvořily naději národa. K exkalaci těchto projevů docházelo v rozhlasu pro ženy od konce roku 1937, zejména pak v období druhé republiky

---

³²⁹ Tamtéž, s. 3.

³³⁰ Tamtéž, s. 5.

od podzimu 1938 do března 1939. Ideál ženy-matky, ženy v domácnosti samozřejmě souvisel se špatnou hospodářskou situací země v důsledku velké hospodářské krize, zejména pak po podpisu Mnichovské dohody a příchodu lidí z pohraničí. Ženy měly přenechat svá pracovní místa příchozím živitelům rodin a samy se měly vrátit do domácnosti. Je ovšem nutné zmínit, že ve stejné době vysílal rozhlas pro ženy také příspěvky, které návrat žen do domácnosti spolu s ideálem ženy matky rozhodně nepodporovaly.³³¹

5.1.2. Manželství a partnerské vztahy

Téma manželství a partnerských vztahů mezi mužem a ženou nebylo v rozhlasovém vysílání pro ženy nijak běžné. Prakticky až do roku 1936 nenalezneme v torzu zachovaných přednášek ani jednu, jež by se tímto nějak více zaobírala, přičemž zmínky nejsou přítomny ani v ročenkách. O manželství se hovořilo spíše okrajově v rámci jiných témat.³³² Těžko říci, zda rozhlas pro ženy nevnímal problematiku manželství a vztahů jako důležitou, a proto ji nezařazoval do vysílání, anebo šlo o natolik samozřejmou záležitost, že o ní nebylo třeba více mluvit.

Změna nastala až s rokem 1937, či spíše 1938, kdy se manželství jako samostatné téma stává součástí programu rozhlasu pro ženy - nelze ovšem říci, že by se jednalo o nějak výrazný boom. Do dnešních dnů se zachovaly písemné podklady pouze tři přednášek. Že bylo téma reflektováno častěji lze tušit z odkazů přednášejících, kteří ve svých promluvách odkazovali na předešlé díly, anebo posluchačkám sdělovali, o čem budou přednášet příště.³³³ Oproti tématu výchovy dětí, kde vykrytalizoval ideál ženy-matky, zde nemůžeme hovořit ani o jednotné ideologii manželství. Tři zachované příspěvky jsou dosti rozdílné, co se formy i názorového spektra týče.

První příspěvek z března 1937 je vytvořen jako rozhlasová scénka nebo také skeč, avšak rozhlasoví tvůrci tuto formu nazývali rozhlasovou hrou. Ta byla od roku 1937 v rozhlasu pro ženy čím dál častěji využívána, neb navozovala dojem reality a působila celkově přirozeněji nežli přednášky. Vtipně pojatý a nadlehčený název „Berty Ženatý

---

³³¹ Ženy hledají nová povolání. Rozhlasový cyklus: 1938.

³³² Manželství bylo okrajově reflektováno např. v přednáškách o výchově dívek. Namísto vzájemného vztahu a povinností mezi mužem a ženou se ovšem hovořilo výhradně o postavení ženy a její úkolech v manželství. in: Hrdinová. Výchova žen a dívek k úkolům nové doby. 11.10.1938.

³³³ Je možné, že na téma manželství byl během roku 1938 vytvořen samostatný cyklus přednášek.

s chotí – všední rozhovor³³⁴ nepřímou navozuje dojem, že se zde budou řešit všední, běžné záležitosti. Dialog manželů na celých 14 stranách opravdu vyznívá jako vcelku běžná, fádni rozmluva, v níž občas problesknou vyšší otázky po smyslu života, životním štěstí a budoucnosti dětí.

Jedna z úvodních pasáží nabízí dobový pohled na směřování společnosti, když Berty říká své ženě, a tím i všem posluchačkám: „Jen se rozhlédni po známých rodinách a poslechni, o čem hovoří. Připadá jim, že celá dnešní doba je postavena na písku, na neklidné neurčitosti zítřka.“³³⁵ Kriticky pak oba posuzují jednání dnešních rodičů, kteří si „často neuvědomují, jak rychle se svět mění! A proto se mi zdá velikou bláhovostí stávil-li rodiče vily a domy s tím úmyslem, že tam jednou budou s nimi bydlet děti, snachy a zeťové.“³³⁶ Berty se ohání prvně po nedostatcích mužů. „Pak již jsou směšní, nejen pošpatnělí. U mužů to často tkví ve vědomí důležitosti práce, kterou konají a ve způsobu, jak práci rozdávají. Rozkaz a dost! Pak je to vědomí, že vydělávají a nesou domů peníze.“³³⁷ Jeho choť (beze jména) k tomu naopak komentuje nedostatky žen: „Jedny nedovedou pochopit, že se vstupem do manželství je třeba se úplně přeorientovat. Že je třeba uzavřít knihu dívčí a začít psát listy nové. Jsou ženy, které by chtěly mít práva svobodných dívek, ale nevzít na sebe povinnosti manželek.“³³⁸

Popis odrážející realitu? Rozhlas pro ženy zaměřený na ženy v domácnosti ze středních vrstev společnosti nevysílal jistě „běžný“ a „všední“ rozhovor jen tak. Samozřejmě se nemohl pustit pouze do kritiky své cílové skupiny, a tak je vždy, možná pro útěchu, nejdříve krátce kritizován muž - muž, který nosí domů peníze a je si vědom přespříliš této své výhody. A teprve potom následuje dlouhý výčet kritiky ženy – ženy, která by raději dál pracovala a byla nezávislá, i když už je vdaná. Berty v tomto smyslu dodává: „A což, když taková manželka si pojednou vzpomene, že obětovala svoji kariéru!“³³⁹ Načež jeho choť komentuje: „To je to nejhorší! Mladé ženy by měly hodit za

---

³³⁴ Autor neznámý, Berty Ženatý s chotí – všední rozhovor, 30.3.1937.

³³⁵ Tamtéž, s. 2.

³³⁶ Tamtéž, s. 3.

³³⁷ Tamtéž, s. 4.

³³⁸ Tamtéž, s. 5.

³³⁹ Autor neznámý, Berty Ženatý s chotí – všední rozhovor, 30.3.1937, s. 5.

hlavu všechny ty sentimentality a postavit se vedle svého muže bez výhrad a vedlejších myšlenek. Jen tak mohou být spokojeny s plavbou životem!“³⁴⁰

Kariéra a samostatnost zde získávají přízvisko ženských sentimentalit, při nichž nemůže žena dojít spokojenosti ve svém životě. „Na štěstí je jich málo a na štěstí to tak nemyslí,“ utěšuje Bertyho žena. Nezaměstnané posluchačky mohly pocítit zadostiučinění, že konají správně, když nepracují, a pokud snad na kariéru po dětech pomýšlely, možná na ni po této přednášce zapomněly. Jen o něco dále manželé ironicky hodnotí život těchto kariéristek: „Ty milé kariéristky by mnohdy rády utekly od své kariéry a byly mámami, protože je jen pramálo šéfů, kteří by jim odpovídali – ano, drahoušku. Nejlepší kariérou pro ženu je být ženou!“³⁴¹

A tak je závěrem rozhovoru Bertyho chotí nastíněna ideální funkce ženy v manželství: „Je to kus poctivé práce! Je třeba hlídat muže i sebe. [...] To proto, že muži nemají čas, aby sami sebe hlídali a žijí ve spěšném kolotoči života, že zapomínají na hlavní věci. [...] Na to musí kamarád – žena hledět. A na to musí kamarád – muž poslušně dbát!“³⁴²

V dialogu je patrná snaha o stanovení a rozdělení funkcí ženy a muže v rámci manželství, v rámci domácnosti. Muž vydělává peníze, to on je ve víru zmateného „kolotoče“ života. Žena, jeho manželka a kamarádka, je mu útočištěm. To ona o něj dbá, ona se o něj stará a dává na něj pozor, protože by to sám při všech starostech nezvládl.³⁴³ Zmíněné kamarádství vychází z přednášek rozhlasu pro ženy jako určitý ideál, neb je rozveden i v dalších přednáškách o manželství.

Na podzim roku 1937 v rozhlasu pro ženy promluvil Vladimír Vondráček³⁴⁴ o dalším neúplně typickém tématu „Manželství a neurosa“.³⁴⁵ Neurózu popisuje jako vnitřní konflikt jedince, který si daný člověk „ani náležitě neuvědomuje, který je více

---

³⁴⁰ Tamtéž, s. 5.

³⁴¹ Tamtéž, s. 10.

³⁴² Tamtéž, s. 11.

³⁴³ Tamtéž, s. 1-14.

³⁴⁴ Vladimír Vondráček (23.2. 1895 – 10.5. 1978) – významný český psychiatr, psycholog, farmakolog a endokrinolog. Je považován za jednoho ze zakladatelů české lékařské psychologie, psychofarmakologie, dietetiky a psychiatrické sexuologie. Zasloužil se mimo jiné i o integrování duševně chorých do běžného života. Zdroj [online]: Wikipedie, Vladimír Vondráček, [cit-2018-3-6]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Vladim%C3%ADr_Vondr%C3%A1%C4%8Dek.

³⁴⁵ Vondráček, V. Manželství a neurosa. 3.11.1937.

v podvědomí, než ve vědomí.³⁴⁶ Záležitosti vědomí a podvědomí stejně jako ceněná i odmítaná Freudova teorie psychoanalýzy měly jistě ohlas i v okruhu českých psychologů a psychiatrů. Neurózou jako takovou se Freud v důsledcích první světové války rovněž zabýval.

V rozhlasu pro ženy prezentuje psychiatr Vondráček specifický typ této psychické poruchy, tzv. „manželskou neurosu“ nebo také „neurosu z manželství“, jíž trpí dle jeho názoru spíše ženy. „Manželství znamená pro ženu z pravidla mnohem více než pro muže. Muž má mnoho zájmů, své povolání, ale i jiných. Žena má hlavní zájem v manželství a co s ním souvisí. [...] Proto neurosy z manželství jsou častější u žen než u mužů.“³⁴⁷ Dále uvádí, že opačný stav – život bez manželství – vede úplně stejně ke vzniku neurózy: „Některé ženy těžce pociťují staropanenství!“

Vondráčkova slova můžeme chápat jako demonstraci dobových názorů psychiatra na vztahy uvnitř manželského svazku. Žena z přednášky vychází jako ta zranitelnější, která je na svém muži přímo závislá (jak finančně, tak psychicky) a pro kterou znamená manželství vše. Muž má oproti tomu svoji profesi a mnoho dalších zájmů, a tak pro něj rodina, respektive manželka, není tolik důležitá. Vondráček tímto konstatováním nabízí zajímavý náhled. Pokud připustíme, že své názory zakládal na zkušenostech z praxe, je nasnadě uvažovat, že jeho klientky opravdu trápily tyto problémy. V rozhlasu pro ženy nehovořil o neuróze jistě bezdůvodně – duševní nemoc představovala pro daného jedince stále silné stigma, návštěvy u psychologa nebyly nijak běžné. Mnoho lidí, v tomto případě žen, tudíž raději o svých problémech mlčelo.

Na základě těchto aspektů je nutné hodnotit i hlavní část přednášky, kde autor jmenuje příčiny vzniku neurózy v manželství. Velký problém spatřuje v nepřipravenosti ženy na život v domácnosti: „Manželství znamená často pro ženu úplnou proměnu dosavadního života. Má to své příjemné i nepříjemné stránky. [...] Ženy, které byly připraveny jen na příjemné stránky manželství, reagují neurosou.“³⁴⁸ Jako velmi podstatné hodnotí fakt, zda manželství je či není založené na lásce: „Nemusí se snad ani připomínat, že manželství uzavřené bez lásky, nebo alespoň bez vzájemných sympatií, je nejúrodnější

---

³⁴⁶ Tamtéž, s. 1.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 2.

³⁴⁸ Tamtéž.

půdou pro vznik neuros.³⁴⁹ Jednu z nejčastějších příčin ovšem shledává v „manželství, v němž muž jest zcela zaujat svým povoláním, které je pro něho úplnou náplní života.“³⁵⁰ Paradoxně je v tomto případě na vině žena, která si svým chováním způsobuje neurosu sama: „Bývá tu chyba na ženě, která nedokáže v sobě vzbuditi náležitý zájem o manželovy zájmy.“³⁵¹ Neopomíjí ani otázku pohlavní, protože jak říká: „Harmonický pohlavní život a vzájemné pohlavní porozumění jsou jednou z podmínek šťastného manželství. [...] Chladnost u ženy je velmi častá.“³⁵² Načež dodává, že nezájem z ženiny strany je mnohdy způsoben strachem z možného otěhotnění. V době, kdy stále nebyla dostupná účinná antikoncepce a interrupce představovala zločin, mohlo být těhotenství reálným „strašákem“ žen. Péči o děti vnímá autor velmi kladně, protože ženě „přináší její duševní sílu.“³⁵³ Mezi dalšími spouštěči neurózy jmenuje finanční potíže rodiny, zvláště „pokud žena zvyklá na určitý standard o tento svůj standard přijde.“³⁵⁴ Jako naprosto škodlivé hodnotí rovněž přetížení prací. „Manželkám, které jsou zaměstnány v úřadech a když přijdou domů, musí se starat o domácnost, lehce selže jejich nervová soustava.“³⁵⁵ Závěrem přidává dobovou typologii žen podle tělesné konstituce: „Ženy středních postav, normálně plných tvarů, zvané pykničky bývají duševně vyrovnané a odolné proti protivenství. Bývají dobrými manželkami. Ženy štíhlé, chlapeckých tvarů, astheničky, intersexuální typy méně se hodí pro manželství, za to mohou vyniknout v povolání a v životě.“³⁵⁶

Žena, která se nezajímá dostatečně o zájmy svého muže, která odmítá se svým mužem spát, žena, která svou pořádkumilovností otravuje všechny okolo, která je příliš přezaměstnaná atd. Z Vondráčkovy promluvy vyplývají určité problémy, jimiž se trápily ženy v manželství. Nelze však přehlédnout, že většinu příčin těchto problémů klade autor za vinu ženě samotné.

Ještě v prosinci 1938 přispěla k tématu manželství Marie Drbalová³⁵⁷ přednáškou „My a naši manželé“,³⁵⁸ v níž se s přátelským tónem obrací na posluchačky v souvislosti

---

³⁴⁹ Tamtéž.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 3-4.

³⁵¹ Tamtéž, s. 4.

³⁵² Tamtéž.

³⁵³ Tamtéž.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 3.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 5.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 1.

³⁵⁷ Neznámá identita.

s přijetím vládního nařízení č. 370 a č. 380/1938 Sb. „Máme nový problém na obzoru. Ženy se mají vrátit zpět ze zaměstnání do domácnosti, do rodiny. Rázem se celý jejich život změní.“³⁵⁹ Autorka hodnotí situaci zejména z finančního hlediska: „Mnohým působí bezesné noci uvažování: jak vyjdu s tak omezeným příjmem? Nezmění se tím, že budu závislá jen na mužových příjmech náš vzájemný citový poměr? Nepřestane ve mně vidět kamaráda?“³⁶⁰ Oproti první přednášce³⁶¹ je zde model kamarádského vztahu postaven do souvislosti s výdělečnou aktivitou ženy a nabývá tak úplně jiného charakteru.

V první části přednášky se autorka snaží propuštěné posluchačky utěšit a poskytnout jim několik praktických rad, jak se s novou situací vyrovnat: „Musíme si především udělat přesný rozpočet. Při dělení rozpočtu nejlépe uvidíme, kterou položku jest možno zmenšit, kterou případně úplně vyškrtnout.“³⁶² O něco dále nepříliš přesvědčivě dodává: „Teď když naším novým výhradním povoláním bude práce v domácnosti, nepodceňujme ji, nedívejme se na ni jako na práci úmornou, jednotvárnou a bezvýslednou. I ona může mít a má svůj půvab, dovedeme-li ho v ní nalézt.“³⁶³ Povinnosti vdané ženy ale netkví podle Drbalové jen v práci: „Stačí 5 minut před příchodem muže, abychom odložily zástěru, umyly si ruce a přičesaly si vlasy. [...] V žádné denní době by se neměla žena ukazovat svému muži neupravena!“³⁶⁴ Načež dodává: „Máme jednu nevýhodu proti západním ženám, a tou je nedostatek zdravé koketnosti.“³⁶⁵ Je s podivem, že se v prosinci 1938 obracela autorka na příklad západních žen, jelikož v jiných přednáškách rozhlasu pro ženy byly v době po Mnichovské dohodě západní vzory chování žen naprosto odsuzovány.³⁶⁶

Druhá část příspěvku se podrobněji zabývá vztahem mezi mužem a ženou. Posluchačkám je kladeno na srdce, aby své upracované polovičky zbytečně nezatěžovaly problémy v domácnosti: „Nečekejme s potrestáním dětí, až se otec vrátí ze zaměstnání. Zkusme si vyřídit všechny potíže s domácností a výchovou dětí samy.“³⁶⁷ Z návrhů

---

³⁵⁸ Drbalová, M. My a naši manželé. 15.12.1938.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 1.

³⁶⁰ Tamtéž.

³⁶¹ Autor neznámý, Berty Ženatý s chotí – všední rozhovor, 30.3.1937.

³⁶² Drbalová, M. My a naši manželé. 15.12.1938, s. 2.

³⁶³ Tamtéž.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ Tamtéž.

³⁶⁶ Např. přednáška: Palkosková, A. Kdo má lepší módní vkus? 7.1.1939.

³⁶⁷ Drbalová, M. My a naši manželé. 15.12.1938, s. 2.

Drbalové je zřejmé, že se snaží vytvořit nový model moderní manželky a matky tak, aby pro ženu nebyl život v domácnosti tolik fádni - má číst odbornou literaturu o výchově, aby svůj „ohromný úkol“ dobře zvládla a má se neustále vzdělávat, aby své znalosti následně mohla předávat dětem.³⁶⁸ Četbu a vzdělávání navrhuje Drbalová posluchačkám taky proto, aby si udržely onen kamarádský vztah s manželem i přes ztrátu svého zaměstnání: „To [četba] nám může přinést nové poznatky, ukázat nám nové obzory a dát látku ke kamarádskému rozhovoru s mužem, který rád objeví jiný svět a nechá se vésti našimi myšlenkami.“³⁶⁹ Na dobře fungující vztah mezi mužem a ženou klade autorka celkově velký důraz, protože jen tak mohou být rodiče správným příkladem pro své děti. A tak závěrem posluchačkám sděluje: „Nic tak nepřipoutá muže k ženě, jako naleznou-li u ní víru ve svou práci ve chvíli, kdy on o ní pochybuje. Tehdy je žena silnější než muž. Dává mu pocit bezpečnosti, i když si to on sám ani jasně neuvědomuje.“

Drbalová nabízí oproti předešlým příspěvkům naprosto jiný pohled na vztah mezi mužem a ženou. Například výdělečnou práci ženy vnímá jako to, co vzájemný vztah partnerů posiluje, co jej činí více kamarádským. Ve své přednášce reaguje přímo na nucený návrat mnoha žen do domácnosti v důsledku vydání vládních nařízení. Na jednu stranu chápe jejich roztrpčené pocity, když přišly o svoje zaměstnání, na druhou stranu se je snaží inspirovat k tomu, aby se svého „povolání v domácnosti“ chopily odlišným způsobem. Aby vykonávaly všechnu práci systematicky, a tím šetřily čas. Ušetřený čas aby věnovaly vzdělávání sebe sama, vzdělávání a výchově dětí, četbě, svému vzhledu i rozhovorům s manželem.

Tímto přehled přednášek z tematického celku „Manželství a partnerské vztahy“ končí. Těžko říci, zda bylo téma manželství hodnoceno jako natolik samozřejmé nebo nepříteli důležité, že neexistovala potřeba o něm hovořit ani přinejmenším tolik jako např. o výchově dětí. Tři uvedené příklady přednášek nicméně dokládají, že minimálně z pohledu přednášejících o nicotné téma nešlo. S ohledem na nízký počet příspěvků a jejich vzájemnou nesourodost, co se týče formy i pojetí, nelze hledat žádnou společnou ideologii, kterou by rozhlas podporoval. Vysledovat lze pouze dva společné prvky, a to často skloňovaný kamarádský vztah mezi mužem a ženou a zdůrazňování funkce ženy jako

---

³⁶⁸ Tamtéž, s. 3

³⁶⁹ Tamtéž, s. 2-3.

opory, vedení a útočiště muže. Celkově ovšem tři různé příspěvky od tří různých autorů demonstrují, jak moc odlišně mohlo být na tematiku manželství pohlíženo.

5.1.3. Domácnost a hospodaření

Třetí a poslední tematický celek privátní sféry obsahuje přednášky vesměs prakticky orientované, které souvisí s funkcí ženy v domácnosti, ženy hospodyně. Zařazeny sem budou příspěvky o vaření, hospodaření s potravinami i jejich ochraně v době války, dále přednášky o dietním stravování, zdravé stravě nebo vitamínech. Přednášek tohoto typu nebylo v rozhlasu pro ženy málo, určitě ale netvořily jeho hlavní náplň. Z pramenné základny se zachovaly zejména ročníky 1937 – 1938.

Z kusých informací v rozhlasových ročenkách lze vysledovat, že téma vaření a přípravy denního jídelníčku mělo samostatně vymezený vysílací čas (nezávisle na rozhlasu pro ženy) kolem osmé hodiny ranní, a to minimálně do roku 1935. V rámci rozhlasu pro ženy přednášky na téma vaření občas také vycházely, většinou ale jen v souvislosti s blížícími se svátky (Vánoce, Velikonoce).³⁷⁰ Více než samotné vaření a recepty se v přednáškách řešila všeobecně strava jako taková, o čemž referovali odborníci z řad lékařů nebo výživových poradců.

V říjnu 1937 uvedl otázkou „Co víte o vitamínech?“³⁷¹ svoji přednášku významný český lékař Josef Charvát.³⁷² Osobnost známého lékaře a snad i námět přednášky byly hodnoceny jako důležité, neb místo obvyklých patnácti až dvaceti minut trvala přednáška celou půl hodinu. Navíc měla u posluchaček pravděpodobně velmi pozitivní ohlas, jelikož v lednu 1938 ji rozhlas pro ženy odvysílal znovu.³⁷³ Jak úvodem lékař poznamenává, zájem veřejnosti o medicínu je vždy vázán na některý nový objev. Ve 30. letech to byly právě populární vitamíny: „Smím-li to tak říci, vitamíny jsou právě v módě.“³⁷⁴

Na osmi stránkách textu představuje Charvát posluchačkám, co vitamíny vlastně jsou, jak jsou rozděleny, jak působí a v čem se nachází: „Tak na př. v mrkvi, salátu,

³⁷⁰ Např. přednáška Čebiš, Fr. Tajemství vánoční kuchyně. 20.12.1937; nebo Boučková, M. Velikonoční kuchyně ve znamení jara. 11.4.1938.

³⁷¹ Charvát, J. Co víte o vitamínech? 20.10.1937.

³⁷² Josef Charvát (6.8.1897 – 31.1984) – lékař interní medicíny, zakladatel české endokrinologie a akademik ČSAV.

³⁷³ S nejvyšší pravděpodobností byl v říjnu 1937 při prvním vysílání přednášky pořízen záznam, který byl následně v lednu reprodukován.

³⁷⁴ Charvát, J. Co víte o vitamínech? 20.10.1937, s. 2.

špenátu, ale také v mléce, másle, sýru, vaječném žloutku a v rybím tuku se vyskytuje zvláštní rostlinné barvivo, nazvané vitamin A.³⁷⁵ Krom toho, čemu daný vitamín v těle pomáhá, dodává vždy autor i problémy, jež nastanou, pokud je vitamínu ve stravě nedostatek: „Chybí-li tedy vitamin A v potravě, přestáváme vidět za šera, pak začnou vysychat na př. oční sliznice a v krajní nouzi o vitamin rohovka odumře tak, že člověk slepne. Tomu jsou vydány hlavně malé děti, jimž se v potravě nedostane mléka a másla, vajec nebo jiných pramenů vitamínu A.“³⁷⁶

Více než popis vitamínů je pro nás podstatnější finální lékařovo zhodnocení české kuchyně, které vyčítá, že pracuje málo se syrovými potravinami: „Ale hledme omezit úpravu jídel alespoň u těch jídel, která se dají dobře požívat syrová. Mám na mysli hlavně zeleninu a ovoce. V tom ještě stále u nás mnoho hřešíme! [...] A na tuto aversi české kuchyně k syrové zelenině a ovoci doplácíme ročně na lidovém zdraví velmi mnoho.“³⁷⁷ Na paškál si následně bere i v té době oblíbené konzervování potravin: „Jiná zásadní vada je konzervace potravin. Kde je to jen trochu možno, volme vždy potravu čerstvou a konzervy ponechme jen pro naprostou nutnost.“³⁷⁸ V poslední řadě upozorňuje „na zhoubný vliv, tzv. zušlechtování, jako je bělení mouky a vymílání zrna bez otrub, převažování pasterisovaného mléka, moření a nakládání masa, chemické barvení kompotů, hlazení rýže, nakládání vajec, atd.“³⁷⁹ „Tak se mi zdá, že si komplikujeme život. Zbavujeme se v potravě vitamínů, a pak je uměle pobíráme z lékárny,“³⁸⁰ závěrečné konstatování doktora Charváta je vlastně aktuální dodnes a nás při něm možná napadne, že se toho moc nezměnilo.

Debaty o kvalitě stravy byly v této době v rozhlase pro ženy časté, jen během následujícího roku 1938 vyšly čtyři další příspěvky zabývající se v obdobném duchu vitamíny v potravinách a (ne)výživností české kuchyně. Českým hospodyním bylo vyčítáno, že při vaření nevyužívají luštěnin a zeleniny, a naopak že většina pokrmů obsahuje maso. V některých příspěvcích byl zdůrazňován také protiklad stravy městského člověka se stravou lidí na venkově. Život ve městě byl vnímán jako rychlý, namáhavý, upracovaný, čemuž dle odborníků odpovídala žel i kvalita stravy. V zimních měsících

---

³⁷⁵ Charvát, J. Co víte o vitamínech? 20.10.1937, s. 3.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 3-4.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 7-8.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 8.

³⁷⁹ Tamtéž.

³⁸⁰ Tamtéž.

navíc sužovaly dospělé a zejména pak děti různé nemoci, k nimž bylo nutné přistupovat s velkou opatrností.

Ve spojitosti s rozšířením chorob v zimních měsících bylo aktuální téma dietní stravy, jíž museli nemocní v rámci své léčby dodržovat. Péči o nemocného samozřejmě zajišťovala žena-hospodyně, a tak v únoru 1938 vystoupila v rozhlasu pro ženy Emilie Křepinská³⁸¹ s přednáškou „Zásady dietního stravování“.³⁸² Dietu zde přirovnává účinkem k léku a posluchačky několikrát nabádá, aby lékaře striktně poslouchaly: „Má-li býti léčení úspěšné, je třeba, aby spolupracovali tři činitelé: lékař, nemocný a ten, kdo se stará o stravování nemocného. Z těchto tří lékař poroučí a druzí dva poslouchají!“³⁸³ Vzápětí přidává hlavní požadavky hospodyně, které o nemocného pečují: „Strava musí být připravena přesně podle lékařského předpisu.“³⁸⁴ Tomuto bodu se věnuje obzvlášť a hospodyním nařizuje, že i kdyby měl nemocný rád hovězí polévku sebe víc a měl ji zakázanou, nesmí mu ji hospodyně povolit.³⁸⁵ Nekomfortní nařízení lékařů asi nebyla s velkou ochotou dodržována. Dále doporučuje: „Dalším požadavkem je vhodná volba pokrmů. Dietní strava se má co nejvíce podobati stravě, na kterou je nemocný zvyklý.“³⁸⁶ Krom jídla samotného autorka dodává, že „stejnou péči jako přípravě pokrmů je třeba věnovati i podání. Čerstvě připravené pokrmy podávají se vhodně teplé v pravidelných obdobích, pěkně upravené v mísách. Místnost, v níž nemocný jí, má být spořádána a vyvětrána!“³⁸⁷

Žena v domácnosti, žena hospodyně byla odpovědná nejen za chod domácnosti, ale také za zdraví jejích členů. Pokud byli nemocní, byla to ona, kdo s nimi navštěvoval lékaře a plnil všechna jeho doporučení. Dlouhý popis striktních nařízení naznačuje, že předpisy lékařů patrně nemocní i jejich pečovatelky často opomíjeli. Těžko si lze rovněž představit, že by veškeré požadavky na pečující osobu mohla naplnit žena pracující mimo domov.

Vraťme se zpátky ke stravě. Čerstvé a kvalitní potraviny, pravidelný příjem zeleniny a ovoce, celkově pestrá strava a hlavně hodně vitamínů. Pro městskou hospodyně

---

³⁸¹Emilie Křepinská (datum narození a úmrtí je neznámé) – odborná učitelka a referentka ženské hlídky, pzději rozhlasu pro ženy. in: PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935. str. 448.

³⁸²Křepinská, E. Zásady dietního stravování. 21.2.1938.

³⁸³ Tamtéž, s. 1.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 2.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 2-3.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 3.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 4.

na konci 30. let nebylo nejspíš úplně jednoduché požadavky, skloňované v přednáškách rozhlasu pro ženy, naplnit. Jak sami lékaři mnohdy přiznávali, nabídka ovoce a zeleniny nebyla ve městě úplně nejlepší a co je důležité – ne příliš levná. S touto myšlenkou vycházel od počátku roku 1938 cyklus přednášek s názvem „Vaříme levně a výživně“³⁸⁸, který si vzala na starost Marie Boučková³⁸⁹. Aby naplnila požadavek výživnosti a cenové dostupnosti a zároveň uspokojila českého maso chtivého strávníka, vytvářela většinu svých receptů z vnitřností: „Větší pozornost měla by se věnovat vnitřnostem, jež jsou stejně chutné jako ostatní maso a biologickou hodnotou maso dokonce předčí. Játra, ledviny, slezina, kořínek atd., jsou levnější než jiné maso již proto, že se prodávají bez přivažku [...]“³⁹⁰ S tímto krédem přináší posluchačkám jednoduchý recept na polévku játrovou, mozečkovou a ze sleziny, dále na telecí srdce, játrovou pečení a jaternicovou směs.

Podle názvů přednášek lze říci, že se v dalších dílech Marie Boučková zaměřovala krom vnitřností také na vaření z málo využívaných a přitom zdravých luštěnin. Obsah dalších přednášek se ovšem nezachoval.

Po březnu 1938 a německém anšlusu Rakouska sílily ve společnosti obavy z války, na což reagoval také obsah přednášek rozhlasu pro ženy. Jen dva dny po připojení Rakouska k Německu vyšla přednáška od Karla Fišera³⁹¹ na téma „CPO nám radí, jak chránit potraviny“.³⁹² Že má jít o ochranu před bojovými látkami, už raději název explicitně neříká. Na první pohled se jako velmi zarážející jeví lehký až hravý tón přednášky, který snad autor volil schválně proto, aby posluchačky nevylekal: „Podle nejvýznačnějších účinků dělíme bojové látky do několika skupin. Protože jsme pořádkumilovní, hezky si je rozdělíme do několika krabiček.“³⁹³ Účinky jednotlivých látek pak často připodobňuje k některé z běžných zkušeností hospodyně: „Do první přihrádky dáme látky slzotvorné. [...] Vzpomeňte si, jak slzíte při krájení cibule.“³⁹⁴ U každé bojové látky se více pozastavuje a hovoří o změnách na různých potravinách: „U látek dusivých jsou změny na potravinách hlubší. Delším působením chloru maso ztmaví a dostává cizí – kyselý zápach. Nepříjemný zápach ponechávají si i jiné potraviny jako chléb, obilí, vejce,

---

³⁸⁸ Boučková, M. Vaříme levně a výživně, 10.1.1938.

³⁸⁹ Neznámá identita.

³⁹⁰ Boučková, M. Vaříme levně a výživně, 10.1.1938.

³⁹¹ Neznámá identita.

³⁹² Fišer, K. CPO nám radí jak chránit potraviny. 14.3.1938.

³⁹³ Tamtéž, s. 1.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 1.

mléko, ovoce a zelenina.³⁹⁵ Hlavní část přednášky je věnována radám, jak napadené potraviny očistit, pokud je to ještě možné: „Někde stačí větrání, jinde omývání vodou nebo některými prostředky chemickými, nebo okrájení, oloupaní a pod. Vždy je ale dobré zamořenou potravinu povařit, neboť vaření má za války veliký význam i z důvodů bakteriologických.“³⁹⁶ Větší význam ovšem klade autor na ochranu potravin předem, přičemž nabízí hospodyním několik jednoduchých tipů: „Mlýnské výrobky, mouku a pod. [sic!] chráníme v nádobách dřevěných, v moučnicích nebo v impregnovaných papírových pytlích. V bednách vylepených papírem a přikrytých impregnovaným papírem nebo plátnem uchováváme brambory, v rašelině nebo pilinách vejce, které chráníme také konservováním ve vápenném mléce nebo ve vodním skle. Mléko je dobře chráněno v chladných suchých sklepích.“³⁹⁷ Závěrem nabádá posluchačky: „Je na vás hospodyních, aby se více ujal prodej balených pekařských a jiných výrobků. Kupujete-li potraviny hygienicky balené, vydrží vám déle vláčné a přispíváte tím k přípravě ochrany proti bojovým chemickým látkám.“³⁹⁸

Válečné nebezpečí prostupovalo během roku 1938 většinou přednášek, ať už se jednalo o jakékoli téma. Vrcholné intenzity dosáhly příspěvky tohoto typu v době po podpisu Mnichovské dohody, v říjnu a listopadu 1938. Jelikož žena hospodyně odpovídala za správný chod domácnosti i úsporný rozpočet, kladli jí mnozí přednášející na srdce, aby se snažila nejen o efektivní hospodaření s jídlem, ale také s topivem. Název přednášky odvysílané v říjnu 1938 „Šetřte uhlím!“³⁹⁹ od Marie Schneidrové⁴⁰⁰ je sám o sobě dost výmluvný. Úvodem autorka vystihuje situaci českých hospodyní: „Tak jako celá naše vlast se musí v dnešní době přizpůsobit změněným poměrům, musíme tak učinit i my ženy v domácnostech, abychom pomohly celku. První pomoc hospodyně musí být v tom, že počne ve své domácnosti úzkostlivě šetřit a hospodárně pracovat.“⁴⁰¹ Zvýšenou šetrnost při topení odůvodňuje tím, že „nám bylo zabráneno mezi jiným i značné množství uhelných dolů.“⁴⁰² Podobně jako v otázce výchovy dětí je i zde zdůrazňována odpovědnost k celku, ke státu: „Rozumným hospodařením s uhlím lze dosáhnout tak značných úspor, že to má

---

³⁹⁵ Tamtéž, s. 2-3.

³⁹⁶ Fišer, K. CPO nám radí jak chránit potraviny. 14.3.1938, s. 3.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 4.

³⁹⁸ Tamtéž.

³⁹⁹ Schneidrová, M. Šetřte uhlím! 19.10.1938.

⁴⁰⁰ Neznámá identita.

⁴⁰¹ Schneidrová, M. Šetřte uhlím! 19.10.1938, s. 1.

⁴⁰² Tamtéž.

skutečně vliv na celkové národní hospodářství. [...] Z této skutečnosti vyplývá, že je povinností každé ženy, aby všemi silami hleděla dosáhnout úspory na topivu ve své domácnosti!⁴⁰³

Následně nabízí autorka několik praktických rad, jak dosáhnout menší spotřeby topiva, a to zejména pravidelnou údržbou kamen: „Je třeba aspoň jednou do roka, nejlépe před začátkem zimní sezony, všechna kamna důkladně prohlédnout, vyčistit a vyspravit. Všechny skuliny nutno pečlivě zamazat hlínou, aby kamna nekouřila.“⁴⁰⁴ Takové čištění a opravu kamen nejspíš prováděly často samy ženy, jelikož je autorka v tomto ohledu nabádá: „Úprava kamen hraje tak velkou úlohu a je někdy tak složitá, že je lépe, neprovádíme-li ji samy, nýbrž povoláme-li k tomu nejbližšího kamnáře.“⁴⁰⁵ Čištění podle autorky ovšem zvládne každá hospodyně, a tak přidává popis, jak je správně udělat. Kamna doporučuje čistit dvakrát do roka, na jaře a na podzim, kuchyňský sporák pak každých 6 – 8 neděl. Obšírně se věnuje rovněž výběru topiva: „Na venkově, kde je dříví poměrně levné a kde je dostatek místa pro jeho uskladnění, topíme dřívím. Zato ve městech jsme odkázány téměř výhradně na uhlí. Kupujeme je tříděné, jako ořech, nebo kostku.“⁴⁰⁶ Následuje detailní líčení, jakým způsobem správně založit oheň v kamnech i ve sporáku, kdy zdůrazňuje, že „čistý rošt a popelník je ostatně první podmínkou úsporného topení u všech druhů kamen a sporáků.“⁴⁰⁷

V říjnu a listopadu 1938 bylo uveřejněno také množství příspěvků reagujících na vystěhování českých obyvatel ze zabraných pohraničních oblastí. Většina z nich našla útočiště na přechodnou dobu v domovech jiných rodin nebo pod záštitou některých organizací. Na dvojnásobnou starost hospodyň, aby svou rodinu spolu s příchozími hosty dokázaly uživit a dostatečně nasytit, odpovídá přednáška „Živme sebe a své hosty rozumně“⁴⁰⁸ od Marie Podzimkové-Rieglové⁴⁰⁹.

---

⁴⁰³ Tamtéž.

⁴⁰⁴ Schneidrová, M. Šetřte uhlím! 19.10.1938, s. 2.

⁴⁰⁵ Tamtéž.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 3.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 4.

⁴⁰⁸ Podzimková-Rieglová, M. Živte sebe a své hosty rozumně. 3.10.1938

⁴⁰⁹ Marie Podzimková-Rieglová (datum narození a úmrtí je neznámé) – zabývala se lidovou výživou. O vaření a výživě referovala často také ve vysílání pro ženy během 30. let.

„Budeme mít dosti potravin? Nebudou naše děti vystaveny podvýživě? Nebude dražota?“⁴¹⁰ Na otázky, které trápily asi většinu žen v té době, sama autorka zároveň odpovídá: „Buďte zcela klidny. Naše celostátní potravinové zásoby a možnosti jsou takové, že zdraví a chuť ani jediného obyvatele československého státu neutrpí sebe menší újmu!“⁴¹¹ Jmenuje několik zásad, jichž by se nyní měla každá hospodyně držet: „Důsledněji než dosud budeme prováděti v našich kuchyních heslo úspory a šetření. V posledních týdnech pořídily jsme si železné potravinové zásoby. [...] Máme tedy uloženy v potravinových zásobách značné peněžité částky. Opatrujte dobře tyto zásoby!“⁴¹² Dále ženám radí, ať suší do zásob zeleninu, ovoce, houby i tvrdý chléb, ať nepřijde nic na zmar.

V druhé části hovoří o příchodu lidí ze zabraných území: „Budou to všichni naši spoluobčané, kteří nyní v plebiscitním a postupovaném území se rozhodnou zůstat s námi. Přijdou z různých okrajů naší vlasti, vyčerpáni duševně i tělesně.“⁴¹³ Hospodyním dává radu: „Dříve než je pohostíme jednotlivě v rodinách, aneb hromadně v organizacích, postarejme se jim o teplou koupel a čisté prádlo a šaty.“⁴¹⁴ Ohledně výživy zdůrazňuje: „Zvýšenou pozornost musíme věnovati čistotě a jakosti nakoupených i darovaných potravin.“⁴¹⁵ Proti vzniku a nákaze infekčních nemocí doporučuje: „Budeme důsledně mléko převažovati, také vodu v případě, pokud ji nemáme úředními zdravotními orgány přezkoušenou.“⁴¹⁶ Dále varuje hospodyně, aby pečlivě kontrolovaly čerstvost uzenin a jiných masových výrobků, a aby důsledně omývaly teplou vodou zeleninu a ovoce před jejich konzumací.

Požadavky na střídmost a šetrnost ve stravování, stejně jako na vstřícnost a ohleduplnost vůči příchozím lidem z pohraničí se prolínaly během podzimu 1938 i mnoha politicky orientovanými příspěvky, které však budou zařazeny pod sféru veřejnou.

Jak je patrné z uvedených ukázek, rozhlas pro ženy i zde pracoval s cílovou skupinou ženy v domácnosti a s ohledem na její roli hospodyně vybíral prakticky orientovaná témata, která pro ni mohla být užitečná. Žena-hospodyně odpovídala za

---

⁴¹⁰ Podzimková-Rieglová, M. Živte sebe a své hosty rozumně. 3.10.1938, s. 1.

⁴¹¹ Tamtéž.

⁴¹² Tamtéž, s. 2.

⁴¹³ Tamtéž, s. 4.

⁴¹⁴ Tamtéž.

⁴¹⁵ Tamtéž.

⁴¹⁶ Tamtéž.

kvalitu domácí stravy, zdraví členů rodiny, domácí rozpočet, za hospodaření s potravinami a pouze na jejích schopnostech záviselo, zda dokáže ušetřit peníze navíc. V době válečného nebezpečí to byla ona, která mohla šetrně ochránit potraviny, a tím zabezpečit rodinu před ušlými ztrátami a nedostatkem jídla.

5.2. Veřejná sféra

Veřejná sféra prezentuje v této práci pomyslný protipól sféry privátní. Zahrnuje tudíž všechna témata související se záležitostmi, jež se odehrávají „za humny“ domácího prostředí a jež jsou řízena shora, ať už politikou státu nebo jeho institucemi. Jedinec je v takovém případě součástí celku/kolektivu, součástí určitých pravidel a konvencí, má povinnosti i práva občana. Stát mu v takovém případě zajišťuje určitý standard a občan na oplátku plní své povinnosti a jedná v rozmezí zákonů, respektive je nepřekračuje. Je nutné si uvědomit, že rozhlas pro ženy vytvářel své přednášky „na míru“ cílové skupině, tzn. ženě, ženě v domácnosti, ženě ze střední sociální vrstvy. Témata sféry veřejné tak vymezoval jejími zájmy a potřebami uvnitř státu a samozřejmě potřebami státu vůči ní.

Mimo tento okruh naleznou zařazení v rozhlasových pořadech dotýkajících se veřejné sféry také témata volnočasového a zájmového charakteru, která mají posluchačky povznášet, inspirovat, informovat, vzdělávat nebo všechno dohromady. Přestože nebyla tato tematika pro běžnou realitu a každodenní život posluchaček více důležitá nebo užitečná, setkávala se s velkou mírou obliby a pozitivních ohlasů a byla proto do vysílání pravidelně zařazována.

Veřejná sféra tvoří natolik obsáhlý a diferencovaný prostor, že by k rozdělení v něm obsažených přednášek bylo zapotřebí mnoha tematických celků, pro jejichž analýzu není rozsah práce dostačující. Z tohoto důvodu byly vyděleny podobně jako v kapitole o privátní sféře tři základní tematické celky, jež zohledňují strukturu přednášek i četnost jednotlivých témat.

První z nich „vzdělání a výdělečná práce žen“ seskupuje přednášky, které se zabývají statistickými údaji tehdejšího školství (často jsou řešeny rozdíly mezi chlapci a děvčaty), dále vzděláváním dívek, perspektivními obory na trhu práce pro ženy i konkrétními vzdělávacími institucemi. Dosažené vzdělání je zde percipováno jako to primární, to co určuje profesní aktivitu ženy a úspěšnost na trhu práce, a proto je mu zde věnováno více pozornosti. Samotná profese ženy je už přednáškách nahlížena více obecně, a to ve spojitosti s povinnostmi ženy v domácnosti, kdy je řešena problematika dvojího zatížení.

Druhý celek „ženy ve státě a pro stát“ sestává, jak naznačuje název, z příspěvků, jež nahlíží na ženu z aspektu politicko-právního. Přednášející komentují postavení ženy v rámci československého zákonodárství, obzvlášť se pak věnují právním opatřením, které

mají ženu, zejména tu těhotnou, chránit a které ji svým způsobem omezují. Zařazeny jsou zde rovněž příspěvky ovlivněné politickou situací mezinárodní i tuzemskou, které usilují o angažování ženy pro potřeby státu.

Poslední celek je tak trochu z „jiného soudku“ – jsou v něm zastoupeny přednášky, které referují o významných a slavných ženách české historie či současnosti, anebo slavných ženách ze zahraničí. Oproti tematické náplni předešlých celků jsou „slavné ženy“ více oddechovým a zájmovým tématem, které ovšem mělo v rozhlasu pro ženy značné zastoupení a které bylo posluchačkami velmi oblíbené.

Přednášky zařazené pod veřejnou sféru jsou rozprostřené v časovém horizontu třinácti let, a to od roku 1927 po rok 1940.

5.2.1. Vzdělání a výdělečná práce žen

Možnosti žen, co se týče studia, byly v meziválečném období, dá se říci téměř neomezené, to ovšem neznamená, že bylo vzdělání ženy pokládáno společností za něco zcela běžného. Dosud platilo, že po absolvování povinné osmileté školní docházky pokračovaly ve studiu na středních školách spíše dívky ze středních sociálních vrstev. Pokud měly dotyčné dost ambicí a odhodlání, mohly posléze dosáhnout i vysokoškolského titulu. Na druhou stranu vznikalo stále více nižších a vyšších odborných škol nebo škol pokračovacích, živnostenských a mistrovských, jež byly orientovány více prakticky a na něž se hlásily i dívky z nižších společenských vrstev.⁴¹⁷ Vlastnosti jako vzdělání dívky a její schopnost si sama vydělávat se postupně stávaly také důležitým artiklem při uzavírání sňatku a mohly do určité míry suplovat institut věna, nebo být jeho součástí. Po skončení školní docházky většinou dívky nějaký čas pracovaly, aby si vydělaly do začátku manželského soužití. Vyšší vrstvy ovšem stále očekávaly, že s uzavřením sňatku se žena vrátí do domácnosti a bude se věnovat výhradně rodině.⁴¹⁸

Vzdělaná, studovaná žena tedy společnosti první republiky nevalila - vzdělanost byla v jejím případě mimo jiné pocíťována rovněž jako žádoucí vlastnost dobré matky. Samotný výsledek vzdělávání, tzn. uplatnění na trhu práce, už tak jednoznačně pozitivně nahlížen nebyl. Obzvláště důsledky velké hospodářské krize v první polovině 30. let vzkřísily kult mateřství a s ním i volání po návratu žen do domácnosti. Profesně aktivní žena byla odsuzována za to, že ubírá pracovní místa mužům a nevěnuje se řádně své rodině, která byla tímto vystavena mravnímu ohrožení.⁴¹⁹ Na hospodářské problémy i náladu ve společnosti zareagoval stát vydáním vládních nařízení, jež regulovaly působení žen ve veřejné správě. K vůbec největší vlně návratu žen do domácnosti ale došlo po uzavření Mnichovské dohody, kdy nespočet lidí žijících v pohraničích musel opustit své domovy. Po ženách bylo požadováno, aby svá místa uvolnily nově příchozím mužům – živitelům rodin.⁴²⁰

---

⁴¹⁷ŠTVERÁK, Vladimír. Dějiny pedagogiky. Praha: Univerzita Karlova, 1981. s. 250 – 253.

⁴¹⁸BAHENSÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století. České Budějovice: Veduta, 2011, 282 s. ISBN 978-80-86829-79-1.

⁴¹⁹Tamtéž.

⁴²⁰MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9.

V rozhlasu pro ženy tvořila problematika vzdělávání a profesní aktivity žen značnou část přednášek, což je trochu s podivem, pokud vezmeme v potaz cílovou skupinu. Vysvětlení je ovšem snadné. Jelikož většinu posluchaček rozhlasu pro ženy tvořily ženy v domácnosti, z velké části ženy-matky, byly jim informace o možnostech ženského studia a uplatnění na trhu práce směřovány nikoliv jako samotným adeptkám, ale právě jako matkám, jež se zajímají o budoucnost svých dcer.

Zajímavý dobový přehled i vlastní názor přináší příspěvek ředitele školy⁴²¹ Jana Čeňky⁴²² z listopadu 1937.⁴²³ Úvodní slova přednášky demonstrují, jak velkou proměnou společnost prošla, co se týče ženského vzdělávání: „Dávno minuly doby, kdy naše děvčátka, opatřivše si nejnutnější školní vzdělání na škole obecné nebo měšťanské, čekala u maminky, až se objeví vhodný nebo méně vhodný ženich, který by zachránil dívku před neblahým osudem staré panny.“⁴²⁴ Staré časy Čeňka popisuje, aby je vzápětí porovnal se současnou situací: „Oč šťastnější jsou dnešní děvčata, která jdou do života s otevřeným hledím, která nemusí dobývat své existence všemožnými lstmi, nýbrž jen a jen poctivou prací.“⁴²⁵ Autor ovšem nepřehlídí společenské a hospodářské problémy, které v souvislosti s tímto nastávají: „Jsou zde i důsledky společenské a hospodářské. [...] Volný přístup žen do všech škol [...] mění od základu společenské poměry a neobchází se [...] bez okolností kritických.“ Mezi důsledky těchto změn jmenuje existenční boj mužů, vzrůstající sociální nerovnost pramenící s dvojího příjmu v rodině, kritický populační vývoj a mravní situaci – zejména mravní dopad na děti a mládež, kterým se nemůže matka kvůli povolání naplno věnovat. I přesto je podle něj krok zpět nepřipustný a vyzývá proto odborníky, aby našli reálné řešení: „Je na odbornících sociologických a národohospodářských, aby hledali nové formy života pro tyto nové poměry.“⁴²⁶

Situaci v Československu porovnává s evropskými státy, jež ženskému studiu příliš nepřejí: „Pohlédněme jen do sousedního Německa. Několikrát bylo vedoucími kruhy německými řečeno, že úkolem německé dívčí střední školy je především dát německé rodině vzdělanou a státu oddanou matku, nikoli vychovávat na nich konkurentky

---

⁴²¹ Škola, kde ředitel působí, není v přednášce více konkretizována.

⁴²² Neznámá identita. V přednášce je pouze uvedeno, že je dotýčný ředitelem školy, avšak bez bližšího určení, o jakou školu se jedná.

⁴²³ Čeňk, J. Jak je to s ženským studiem? 2.11.1937.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 1

⁴²⁵ Tamtéž.

⁴²⁶ Tamtéž, s. 2.

mužů.⁴²⁷ Autor pokračuje popisem organizace německého vzdělávacího systému, v rámci nějž jsou ve zmíněných intencích odděleny zvláště instituce chlapecké a dívčí, přičemž ke koedukaci dochází zcela minimálně. Aby dívky nemohly pokračovat studiem na vysoké škole, je dle Čenka výuka na dívčích školách výrazně omezena a neučí se na nich vůbec latina.⁴²⁸ Krom Německa zmiňuje i Francii a Itálii, kde stále mnoho zámožnějších dívek studuje na soukromých klášterních školách; ty chudší se pak dostávají k vyššímu vzdělání velmi těžce, protože chlapecké školy nabírají jen určité procento dívek, jež musí být mimořádně nadané, aby se tam dostaly.⁴²⁹

V porovnání s tím přináší Čeněk informace o zemích, které ženskému studiu přejí, jako jsou Rakousko nebo severské Dánsko, Švédsko a Norsko, a které „zřizují vedle dívčích středních škol, vedoucích k vysokoškolskému studiu a k praktickým povoláním, i školy s tak řečenými ženskými předměty, jichž hlavní úkolem je výchova pro domácnost.“⁴³⁰ S ohledem na všeobecně rozdílné zájmy chlapců a děvčat považuje autor „za značnou chybu, že u nás dosud nebyla podobná škola zřízena alespoň pokusně [...] a že jsou naše dívčí střední školy organisovány [sic!] úplně stejně jako ty chlapecké.“⁴³¹

Na základě statistické práce autorů Doležala, Ulricha a Plocka⁴³² přináší ředitel Čeněk několik statistických údajů, jimiž se vyazuje ženské studium oné doby. „Po maturitě volí děvčata převahou studia skromnější, kratší a lehčí,⁴³³ což odůvodňuje jejich přirozenou zálibou, skromností a „reálným pohledem na život.“⁴³⁴ Na vysokých školách je průměrně 15% žen, přičemž dle Čenka „značně více jich je na vysokých školách československých nežli na vysokých školách německých.“⁴³⁵ Jak podotýká, německé dívky si přeci jen oblíbily více starosvětský ideál rodinného působení. Přidává percentuelní podíl na jednotlivých fakultách: „Na vysokých školách technických se objevují dívky jen ojedinele, poněkud více je vábí architektura, kde je jich desetina, stejně je na tom i vysoká

---

⁴²⁷ Tamtéž, s. 2.

⁴²⁸ Čeněk, J. Jak je to s ženským studiem? 2.11.1937, s. 2.

⁴²⁹ Tamtéž.

⁴³⁰ Tamtéž, s. 3.

⁴³¹ Tamtéž.

⁴³² Statistickou práci zmíněných autorů Doležala, Ulricha a Plocka se nepodařilo dohledat.

⁴³³ Čeněk, J. Jak je to s ženským studiem? 2.11.1937, s. 4.

⁴³⁴ Tamtéž.

⁴³⁵ Tamtéž.

škola obchodní. Posluchaček práv je 11%, posluchaček medicíny přes 20%, přírodovědecké fakulty přes 25%, farmacie 40% a filosofické fakulty celkem na 50%.⁴³⁶

Krom vysokých škol komentuje Čeněk i stav na středních školách, kde je procento dívek vysoké, avšak maturitou studium zakončí dle statistiky pouze 28% dívek z celkového počtu děvčat, které nastoupily do prvního ročníků. Důvodem je fakt, že mnoho z nich školu během studia opustí. K prospěchu dívek a chlapců se vyjadřuje následovně: „Úroveň rozumových schopností u chlapců a dívek je stejná. Jsou zde pouze rozdíly kvalitativní (větší nadání dívek pro jazyky, chlapců pro vědy matematické). Zato školní prospěch mají děvčata lepší než chlapci. Děvčat je o třetinu více s vyznamenáním nežli chlapců, o polovinu jich méně propadá.“⁴³⁷ Příčinu těchto rozdílů spatřuje jednak v tom, že většina studujících děvčat stále pochází z vyšších vrstev. Pokud se tedy dívka dostane na střední školu, je na studium většinou díky důsledné domácí výchově lépe připravená. Další důvod vidí v dřívější zralosti dívek oproti chlapcům. Závěrem autor nabádá posluchačky: „Starejte se o to, aby vaše studující dcerky zůstaly při všem vzdělání ženami o to zodpovědnějšími a ženštějsími, oč jsou vzdělanější.“⁴³⁸

Československé školství meziválečné doby bylo poměrně genderově nezaujaté, a umožňovalo tak rovné příležitosti vzdělání oběma pohlaví, např. na rozdíl od zmíněných Německa, Francie či Itálie. Již od roku 1921 se dívky mohly libovolně hlásit na jakékoli střední školy, ať už dívčí či chlapecké – koedukace neměla od roku 1921 právní zábrany, nicméně nebyla v Československu i poté zcela běžná.⁴³⁹ Nutno ovšem vzít v potaz realitu, která nebyla tolik jasná jako právní fakt. Vyšší studium žen bylo i nadále vnímáno jako nadstandardní záležitost a počet studujících dívek byl v porovnání s chlapci stále nevyrovnaný. Jak ředitel Čeněk připomíná, studující dívka musela být zpravidla více nadaná než většina studujících chlapců, jelikož byla i nadále pod větším drobnohledem. Tomuto mínění nasvědčuje také fakt, že dívky ve studiu všeobecně lépe prospívaly a v porovnání s chlapci vykazovaly daleko lepší výsledky při maturitních zkouškách.⁴⁴⁰

---

⁴³⁶ Tamtéž.

⁴³⁷ Čeněk, J. Jak je to s ženským studiem? 2.11.1937, s. 5.

⁴³⁸ Tamtéž.

⁴³⁹ VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl – 1. svazek. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-607-2.

⁴⁴⁰ Čeněk, J. Jak je to s ženským studiem? 2.11.1937, s. 3.

Uvedený příspěvek nabízí pohled odborníka na stav ženského studia v mezinárodním měřítku ke konci 30. let. Z pohledu ředitele Čenka je patrná nespokojenost s tím, že nebylo dívčí střední vyučování více upraveno pro „ženské zájmy a potřeby“, ale obsahem se shodovalo s chlapeckým - my jej tedy můžeme hodnotit jako genderově neutrální. Genderová nevyhraněnost byla dle autora v porovnání s jinými evropskými státy spíše ojedinělá – podle Čenka se i v západních nebo severních zemích uzpůsobovalo alespoň trochu dívčí studium specifickým ženským zájmům.⁴⁴¹ V Československu se v porovnání se zahraničím neuplatňovaly toliko ani školy hospodyňské, které měly ženy připravit výhradně na roli manželky a matky.⁴⁴²

Dívky v Československu mohly opravdu bez větších zábran studovat kdekoli a cokoli. Na druhou stranu ale ve společnosti přetrvávaly určité stereotypy, na základě nichž bylo dívčí studium i nadále hodnoceno jako něco ne úplně normálního. To dokazuje i konstatování ředitele Čenka, že studující dívky pochází většinou ze středních až vyšších sociálních vrstev.⁴⁴³ Podle statistiky, z níž autor vycházel, opouštěla studium ještě před dosažením maturity až polovina studujících dívek, což je dosti vysoké procento.⁴⁴⁴ Na vině mohly být problémy se studiem stejně jako fakt, že studující dívky daly nakonec přednost dřívějšímu sňatku před dokončením školy. Z informací v přednášce vyplývá najevo rovněž rozdílný, respektive odmítavý postoj českých Němců ke vzdělávání žen, jenž se projevoval nízkým zastoupením německých dívek ve školách. Tento fakt ostatně koresponduje s německou ideologií - jak podotýká David Vaughan ve své studii, tři a půl milionu Němců v Československu bylo během 30. let vystaveno náporu německé rozhlasové propagandy, která jasně vymezovala ženě místo v domácím prostoru.⁴⁴⁵

Oproti počátku 20. století, kdy byly inteligence a schopnosti žen ještě pořád zpochybňovány, nelze podobné názory v přednášce ředitele Čenka na konci 30. let nalézt. V tomto ohledu naopak překvapí jeho nezaujatý postoj, racionální zhodnocení faktů i nízká míra dobové ideologie. Ano, Čeněk stále požaduje „ženskou“ ženu, avšak oproti přednáškám o výchově dětí ji nepasuje do jediné a primární role matky a manželky.

---

⁴⁴¹ Tamtéž. 3-4.

⁴⁴² Čeněk, J. Jak je to s ženským studiem? 2.11.1937, s. 2.

⁴⁴³ Tamtéž, s. 4.

⁴⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁴⁵ VAUGHAN, David. Bitva o vlny: rozhlas v mnichovské krizi = Battle for the airwaves : radio and the 1938 Munich crisis. Přeložila Pavla HORÁKOVÁ. Praha: Vydal Radioservis a Cook Communications ve spolupráci s Českým rozhlasem, 2008. ISBN 978-80-86212-79-1. str. 11

Od června do srpna 1938 byl odvysílán v rozhlasu pro ženy cyklus osmi přednášek, respektive rozhlasových her, s názvem „Ženy hledají nová povolání“, který posluchačkám prezentoval několik dívčích škol v Praze. Jak některé autorky v příspěvcích zmiňují, situace na trhu práce nebyla v roce 1938 pro ženy příliš příznivá a rodiče často nevěděli, zda dívku poslat na studia či ne. Cyklus měl přinášet posluchačkám informace o školách a povoláních, která nebyla tolik vytižená a znamenala tudíž do budoucna potenciální úspěch dívky na trhu práce. Cyklus se ze strany posluchaček dočkal neuvěřitelného ohlasu a bohaté korespondence.⁴⁴⁶

První z řady těchto příspěvků vytvořila Hana Schramlová,⁴⁴⁷ která referovala o vyšší škole pro výchovu dietních pracovníků.⁴⁴⁸ Podobně jako většina příspěvků z cyklu měla i tato první působit jako reportáž, avšak reálně šlo o rozhlasový dialog natočený ve studiu na základě jasně sepsaného scénáře.

Při čtení scénáře, a to nejen tohoto, ale i ostatních, se nelze ubránit dojmu, že se z části jedná o záměrné propagování konkrétní vzdělávací instituce, neb krom mnohých superlativ k dotyčné škole nechybí nikdy ani přesné určení její adresy. Postava ředitelky školy v rozhovoru s otcem, jenž hledá vhodnou školu pro svou dceru, popisuje podrobně náplň osnov: „Naše děvčata se učí velmi důkladně chemii, fyziku, fyziologii a pak různé druhy lékařství, podle toho, jaké kladou požadavky na kuchyň.“⁴⁴⁹ Z otcovy charakteristiky vyplývá pro změnu profil studentky: „Na jaře jí bylo osmnáct. Má za sebou kuchařskou školu, praxi [sic!] a teď je doma. Do vdavek se jí nechce a říká, že by ráda v rezervě nějaké zaměstnání.“⁴⁵⁰ Ředitelka samozřejmě neopomíná zmínit uplatnění absolventek na trhu práce: „Celá řada našich žákyň je umístěna v lázních, v nemocnicích i soukromých sanatoriích, na klinikách, pracují i ve velikých potravinářských továrnách a obchodech a vyučují.“⁴⁵¹ Prostřednictvím plynoucího rozhovoru dochází na informace ohledně podmínek přijetí a výše školného: „Musí udělat ústní zkoušku z chemie, písemnou zkoušku z počtů a konečně písemnou i praktickou zkoušku z vaření. [...] Platí se 25 Kč zápisného a

---

⁴⁴⁶ Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939, s. 124 – 128.

⁴⁴⁷ Neznámá identita.

⁴⁴⁸ Schramlová, H. Ženy hledají nová povolání, návštěva ve vyšší škole pro výchovu dietních pracovníků. 3.6.1938.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 7.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 8.

⁴⁵¹ Tamtéž.

600 Kč školného ročně. Kromě toho se platí i příspěvek na učebné pomůcky a za upotřebení inventáře.“

Je vcelku zajímavé sledovat strategii scénáristky, která skrze rozhovor osob nepřímo konstruuje náhled na povolání dietetické pracovnice a jeho zařazení na profesním žebříčku. Hned několikrát je rázně odmítnuta spojitost s povoláním kuchařky, jež by pro posluchačky rozhlasu pro ženy nebyla pravděpodobně tolik atraktivní, ale naopak se několikrát zdůrazňuje příbuznost a podobnost s prací lékaře: „Tak přeci jen jsou to takové poloviční doktorky!“⁴⁵² Přestože je v některých dalších příspěvcích velmi kriticky hodnoceno dělení profesí na horší/nížší a lepší/vyšší, nelze přehlédnout, jak jsou skrze dialogy dané profese přirovnávány právě k těm „vyšším“, a to s cílem získat na atraktivitě.

Jen o týden později pokračoval cyklus rozhlasovým dialogem „Návštěvou [sic!] v aranžerské škole“⁴⁵³ od Olgy Scholzové,⁴⁵⁴ který je koncipovaný podobně jako prvně zmíněný. Skrze rozhovor dvou přítelkyň, které shání školu pro své dcery, se dozvídáme o aranžerské škole v Praze a konkrétních požadavcích na uchazečky: „Právě když má odbornou školu nebo živnostenskou pracovnu, může se dát zapsat do aranžerské školy.“⁴⁵⁵ Aby se ženy přesvědčily o kvalitách školy, jdou se do ní podívat a pohovořit si s učitelkou. Z plynoucího rozhovoru se dozvídáme, že věk studentek je rozdílný, a to v rozmezí sedmnáct až dvacet pět let, požadavky pro přijetí ovšem řečeny nejsou. Učitelka prezentuje opět náplň osnov, podle nichž se dívky učí kreslení, šití, aranžování, společenské etice anebo rytmicí – to aby mohly po škole popřípadě pracovat jako manekýnky. Nechybí ani shrnutí možného uplatnění na trhu: „Stávají se navrhovatelkami mod [sic!] ve velikých salonech, jsou manekýnkami, aranžérkami, naučí se u nás aranžovat i výlohy nebo se stávají vedoucími, čili jak ve Francii říkají directrice.“⁴⁵⁶ Oproti prvnímu příspěvku zde nenajdeme podrobnosti jako výši školného, konkrétní podmínky přijetí (přijímací zkoušky) nebo podobu závěrečných zkoušek.

---

⁴⁵² Tamtéž.

⁴⁵³ Scholzová, O. Ženy hledají nová povolání. Návštěvou aranžerské školy. 10.6.1938.

⁴⁵⁴ Neznámá identita.

⁴⁵⁵ Scholzová, O. Ženy hledají nová povolání. Návštěvou aranžerské školy. 10.6.1938, s. 3-4.

⁴⁵⁶ Tamtéž, s. 8.

V červenci 1938 odvysílal rozhlas pro ženy již šestý díl cyklu, a to od Olgy Srbové,⁴⁵⁷ která protentokrát referovala o dívčí zahradnické škole v Krči.⁴⁵⁸ Oproti předešlým scénkám jsou v tomto případě informace naservírovány skrze rozhovor několika absolventek, které ve škole končí a vzpomínají, co vše ve škole měly rády, co zde zažily a naučily se. Lepší formu propagace si škola nemohla přát: „Vždyť to byla nejkrásnější dvě léta [sic!], jaká jsem prožila. Ten internát, obrostlý vínem, plný květin, můj pokojíček s pohledem do polí...“⁴⁵⁹ Bazén, dobrá strava, zdravý vzduch, kvalitní náplň studia – to vše a mnohem víc studentky vychvalují: „Krom zahradnictví se učíme samozřejmě vazačství a dekorování stolů a místností podle různých stylů a k různým příležitostem. Ale zpracováváme také všechno ovoce ze zahrady na marmelády, kompoty a šťávy. [...] Sušíme a zavařujeme zeleniny a připravujeme z nich saláty a předkrmy. [...] A zapoměly jsme ještě na drůbežárnu.“⁴⁶⁰ Také se věnují „těm předmětům, které doplňují praxi [sic!], na příklad [sic!] chemii, pathologii [sic!] rostlin, kreslení a rýsování. A samozřejmě věnujeme také velkou péči češtině, učíme se němčině, probíráme základy angličtiny.“⁴⁶¹ Široké uplatnění oboru je demonstrováno na plánech absolventek do budoucna – jedna bude pracovat na vlastním statku a těší se, „až ke mne všichni sedláci z okolí budou chodit pro radu“⁴⁶², další chtějí na studia do Francie, založit si vlastní zahradnictví atd. Po vyjmenování všech možných i nemožných výhod je závěrem zmíněna výše školného 400 Kč ročně včetně stravy.⁴⁶³

Cyklus „Ženy hledají nová povolání“ vznikl v létě 1938 jako reakce na současný stav na trhu práce a postavení ženy v něm. Po ženách bylo požadováno, aby se vrátily do domácnosti a nezabíraly místa mužům – rodiče se zákonitě zajímali o to, jak zajistit budoucnost svým dcerám. Cyklus měl v tomto ohledu představit taková povolání, kterých byl v Československu nedostatek a která mohla být pro dívky perspektivní, jednalo se zejména o povolání prakticky orientovaná, ač byl v dialozích kladen velký důraz zejména na výuku odborných předmětů doplňující praxi. Forma dialogu měla v rozhlasu pro ženy nahradit častěji využívanou přednášku, jež byla posluchačkami mnohdy hodnocena jako

⁴⁵⁷ Spalová Olga, roz. Srbová (16.7.1914 – 14.4.1987) – prozaička, divadelní a rozhlasová kritička, autorka rozhlasových her. Již od roku 1938 pravděpodobně působila v rozhlasu. zdroj: Běhal, R. Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1992. s. 230.

⁴⁵⁸ Srbová, O. Ženy hledají nová povolání VI. Návštěvou v dívčí zahradnické škole v Krči., 8.7.1938.

⁴⁵⁹ Tamtéž, s. 4.

⁴⁶⁰ Srbová, O. Ženy hledají nová povolání VI. Návštěvou v dívčí zahradnické škole v Krči., 8.7.1938, s. 8.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 9.

⁴⁶² Tamtéž, s. 3.

⁴⁶³ Tamtéž, s. 9.

fádní.⁴⁶⁴ Informace tedy byly podávány nepřímo skrze jednotlivé postavy a jejich zkušenosti, což navozovalo realistický dojem. Přestože byly v mnoha replikách záměrně vyzdvihovány praktičnost a uplatnění daného povolání (zejména v porovnání s těmi univerzitními), náplň této profese byla zároveň k těm výš společensky hodnoceným povoláním přirovnávána – to ji mělo učinit bezpochyby atraktivnější. Např. profesi dietetické pracovnice odmítala postava ředitelky školy srovnávat s profesí kuchařky, ale naopak ji připodobňovala k povolání lékaře nebo lékárníka;⁴⁶⁵ povolání aranžérek přirovnávala postava učitelky k profesi umělce, malíře.⁴⁶⁶ S podobným záměrem byly daleko podrobněji rozváděny odborné předměty před těmi praktickými, jelikož charakteristice studia dodávaly patřičný status „lepší školy“. A tak zde dochází k paradoxu – univerzitní vzdělání je v dialozích hodnoceno jako zbytečné, ale studium na propagovaných vyšších odborných školách je k němu výrazně připodobňováno. Realita byla samozřejmě ve většině případů ne tolik idylická, lépe řečeno normální – vystudované dietetičky připravovaly dietní stravu, aranžérky šily oblečení a studentky zahradnické školy byly zahradnicemi, ale posluchačka-matka mohla mít přinejmenším pocit zadostiučinění, že povolání její dcery je blízké k povolání lékaře či umělce

Příspěvky nám mimo jiné nabízí konkrétní informace o tom, jakou náplň osnov vyšší školy zhruba měly, jak dlouho trvaly nebo kolik činilo školné. Vyšší školou navazovaly dívky většinou na předchozí studium odborné školy, živnostenské pracovní nebo střední školy, přičemž její studium trvalo dva až dva a půl roku. Cena studia v rozmezí 400 až 600 Kč ročně nebyla s ohledem k výši platů (např. úředníci si vydělávali něco kolem 1300 až 1500 Kč měsíčně)⁴⁶⁷ nedosažitelná. Nicméně dělníci, kteří pobírali 510 až 590 Kč za měsíc,⁴⁶⁸ si takové studium pro své dcery dovolit nemohli. V tomto ohledu byly posluchačky rozhlasu pro ženy ze středních až vyšších vrstev ideální cílovou skupinou. Závěrem se znovu nabízí otázka, zda výběr škol závisel zcela na redaktorkách rozhlasu pro ženy, anebo za tuto prezentaci školy zaplatily jako za dobře cílenou reklamu.

---

⁴⁶⁴ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935.

⁴⁶⁵ Schramlová, H. Ženy hledají nová povolání, návštěva ve vyšší škole pro výchovu dietních pracovnic. 3.6.1938.

⁴⁶⁶ Scholzová, O. Ženy hledají nová povolání. Návštěvou aranžerské školy. 10.6.1938, s. 4.

⁴⁶⁷ Průcha, V.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 1. díl. Období 1918-1945. Brno, Nakladatelství Doplněk 2004. zdroj[online]: *Průměrné ceny 1918 – 1938*, Centrum informačních a knihovnických služeb Vysoké školy ekonomické v Praze [edit. 2009-15-1], [cit. 2019-4-5]. Dostupné z: <https://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/prumerne-ceny-1918-1938>.

⁴⁶⁸ Tamtéž.

Vzhledem k tomu, že v žádném z dialogů nechyběly konkrétní údaje o dané instituci, jako je název školy a přesná adresa, nabízí se spíše druhá varianta.

Po rozboru jednotlivých ukázek rozhlasových dialogů na téma nových povolání se nyní zvlášť podíváme na závěrečnou přednášku⁴⁶⁹ od Anny Smržové,⁴⁷⁰ jež měla cyklus oficiálně zakončit. Autorka zde nevyhýbavě komentuje aktuální situaci ve společnosti a postavení žen v nových poměrech: „Ženské uplatnění se úží opět jen na práci v domácnosti a ženě je zase vymezen úkol domácí popelky [...]. Nechci snad snižovat práci v domácnosti, jejíž význam a důležitost jsou dnes všem lidem jasné, považuji však za útlak, když se žena nesmí vyučit ani neumí dělat žádnou jinou práci [...].“⁴⁷¹ Zároveň ale dodává, že „nemají dnes všechny evropské ženy takové předpoklady při výběru svého příštího povolání, jako máme my ženy v Československu.“⁴⁷² Reálný vztah mladých dívek k výkonu povolání odkrývá autorka svým kritickým ohlédnutím, kdy vychází se své praxe v poradnách pro volbu povolání: „V řešení otázky příštího povolání je vidět mnoho povrchnosti. Mnohé pokládají povolání jen za dočasné zaplnění času, než se vdají, a pak trpí pochopitelně kvalitou jejich práce nedostatečným zájmem o ni.“⁴⁷³ Podivuje se rovněž nad neinformovaností a naivitou mladých děvčat: „Kolik jich chtělo být soudkyněmi, automontérkami nebo stewardkami, když se o takové ženě psalo v novinách! [...] Příští stewardka věděla jen to, že stewardky létají v aeroplánech. Co tam dělají, nevěděla.“⁴⁷⁴ Dále autorka kriticky hodnotí dělení povolání na více ceněná a méněcenná, jež často v dětech podporují rodiče: „Tak jsou na příklad [sic!] přeplňována kancelářská povolání proto, že jsou pokládána za lepší, ačkoli dobrá řemeslnice mívá často třikrát větší příjem.“⁴⁷⁵ Ve zbytku dalších čtyř stran nabízí Anna Smržová vyčerpávající soupis povolání pro ženy, která nejsou tolik oblíbená a kterých je přitom potřeba. Zejména hovoří o nedostatku kuchařek, vedoucích penzionů a hotelů, vychovatelek dětí a pomocnic v domácnosti; na venkově pak pěstitelek drůbeže, ovocnářek, zahradnic a zelinářek.

Z přednášky Anny Smržové, podobně jako z několika jiných příspěvků, je cítit určitá míra zklamání nad mladou generací žen - je jim vyčítáno, že si dostatečně neváží

---

⁴⁶⁹ Smržová, A. Ženy hledají nová povolání. 15.7.1938.

⁴⁷⁰ Smržová Anna (datum narození a úmrtí není znám) - pravděpodobně psychologka, manželka filmového tvůrce a kritika Karla Smrže.

⁴⁷¹ Smržová, A. Ženy hledají nová povolání. 15.7.1938, s. 1.

⁴⁷² Tamtéž.

⁴⁷³ Tamtéž, s. 1-2.

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 2.

⁴⁷⁵ Tamtéž, s. 3.

toho, co pro ně vybojovala předešlá generace, tedy možností ženského vzdělávání a profesního uplatnění. Dívky více než o reálném a běžném povolání snily po kariéře herečky, zpěvačky, anebo chtěly vykonávat některou „senzační“ práci – pro ženu naprosto netypickou.⁴⁷⁶ Absurdní nápady mladých dívek dávali autoři za vinu médiím, především pak filmové produkci. Ani rodiče v tomto ohledu nevycházeli bezchybně, neboť pro své dcery vybíraly pouze „ceněná“ povolání – velmi oblíbené bylo „teplé místo v kanceláři“.⁴⁷⁷ Přestože v létě 1938 byl v rozhlase pro ženy již velkou měrou uplatňován ideál ženy-matky⁴⁷⁸ a mnozí, zejména mužští autoři otevřeně vyzývaly ženy, aby se vrátily do domácnosti, paralelně a tudíž i paradoxně vycházely ve stejné době příspěvky podporující vzdělávání dívek a jejich uplatnění na trhu práce. Obzvlášť přednáška Anny Smržové měla daleko do podpory ideálu ženy-matky a její výhradní působnosti v domácnosti. Navrácení ženy zpět do domácí sféry naopak autorka hodnotila velmi negativně, přičemž využila přirovnání k roli „popelky“.⁴⁷⁹ V porovnání s rozhlasovými dialogy se jeví přednáška Anny Smržové velmi střízlivě a realisticky. Jako pracovnice poradny pro volbu povolání přináší zevrubný výčet perspektivních profesí, z nichž většina je praktických a jejichž praktičnost autorka neskrytě oceňuje. Kritikou nešetří ohledně zmíněného dvojího dělení povolání.

Ve všech uvedených příspěvcích je patrné úzké propojení mezi vzděláním a povoláním, přičemž více než samotnou prací se přednášky zabývají výběrem školy a procesem vzdělávání. Tento fakt souvisí s výše jmenovaným zaměřením přednášek na dcery posluchaček - ne na posluchačky samotné. Zajímavou výjimku v tomto ohledu představuje cyklus z roku 1937 „Domácnost i povolání vdané ženy?“,⁴⁸⁰ který byl vytvořený jako anketa, v rámci níž referovaly vdané ženy zaměstnané v různých profesích. O tom jak zvládají skloubit domácnost i povolání zde hovořily lékařka, advokátka, sekretářka, výtvarnice aj. Jejich výpovědi se ovšem bohužel nezachovaly. K dispozici je nám pouze závěrečná přednáška od Hany Novákové,⁴⁸¹ jež podobně jako ta od Anny Smržové zhodnocuje celkovou situaci ve společnosti. Úvodní otázka: „proč by měla děvčata studovat, proč by se měla připravovat pro povolání, když by se později setkala

---

⁴⁷⁶ Kučera, J. Chcete být filmovou hvězdou? 19.2.1938.

⁴⁷⁷ Tamtéž, s. 4.

⁴⁷⁸ Viz tematický celek Výchova, mateřství a rodičovství.

⁴⁷⁹ Smržová, A. Ženy hledají nová povolání. 15.7.1938, s. 1

⁴⁸⁰ Nováková, H. Domácnost i povolání vdané ženy? 11.3.1937.

⁴⁸¹ Tamtéž, s. 1.

s bojem proti zaměstnávání žen?," dle autorky vystihuje „podstatu ožehavosti problému výdělečně činných zaměstnaných žen.“⁴⁸² Otázku zodpovídá tím, že dívka nemůže spoléhat na to, že se vdá a že plat jejího manžela bude pro rodinu dostačující. Postupně se dostává k problematickému dvojímu zatížení žen: „Tu nastává ženě opravdu nesnadný úkol, vyhovět oběma obsáhlým a celého člověka vyžadujícím požadavkům: výdělečného povolání a hospodyně.“⁴⁸³ Nováková popisuje nesnadnou situaci zaměstnané ženy, která musí čelit předsudkům, ať už jde o její výkon v povolání nebo v domácnosti: „I tam, kde je žena stejně kvalifikována, ba lépe, nežli muž, předsudek stojí proti jejímu výkonu a eventuální strach ze ztráty existence ji pobádá k lepšímu a většímu výkonu a tím ji i přepíná. [...] S takovými obavami se setkává žena během těhotenství i po porodu.“⁴⁸⁴ Autorka dále argumentuje, že dvojí zatížení je při dobré organizaci zvládnutelné. Avšak ženu dle jejího názoru víc než sama práce oslabuje a podlamuje společenské mínění, které ji vystavuje permanentnímu tlaku a doзору. Aby bylo dvojí zatížení profesně aktivních žen o něco snazší, je podle Novákové nutné „více pamatovat na levné, hygienicky vybavené byty s ústředním topením, se společnými elektrickými prádelnami a žehlírnami a účelně řešenými kuchyněmi, [...] a více vzorných jeslí a mateřských škol, v nichž by bylo postaráno o děti pracující ženy.“⁴⁸⁵

Slova Hany Novákové dokazují, v jak obtížné situaci se pracující žena té doby ocitala. Výdělek obou manželů byl pro rodinný rozpočet důležitý, a jak autorka podotýká, povolání ženy bylo většinou „záležitostí existenční“ než zájmovou.⁴⁸⁶ Na druhou stranu dvojí požadavky na ženu v práci i domácnosti byly velmi vysilující nehledě na to, že se na ni veřejnost stále dívala takřikajíc „skrže prsty“ a neustále kriticky hodnotila její výkon. Pokud měla zaměstnaná žena děti, musela se s jejich opatrováním obrátit na některou mateřskou školu, kterých byla v meziválečném Československu již poměrně hustá síť. Předškolní výchovu spravovalo ministerstvo sociální péče, přičemž tento fakt byl jedním z důvodů nepříliš dobré kvalifikace učitelek,⁴⁸⁷ na níž naráží ve své přednášce i Nováková.⁴⁸⁸ Pokud se obrátíme k tematickému celku „Výchova dětí, mateřství a rodičovství“, zjistíme, že během roku 1938 odvysílal rozhlas pro ženy zároveň několik

---

⁴⁸² Tamtéž.

⁴⁸³ Tamtéž, s. 2.

⁴⁸⁴ Tamtéž, s. 2-3.

⁴⁸⁵ Nováková, H. Domácnost i povolání vdané ženy? 11.3.1937, s. 2.

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 1.

⁴⁸⁷ ŠTVERÁK, Vladimír. Dějiny pedagogiky. Praha: Univerzita Karlova, 1981. s. 255.

⁴⁸⁸ Nováková, H. Domácnost i povolání vdané ženy? 11.3.1937, s. 2.

přednášek, v nichž byly opatrovny či mateřské školy odsuzovány jako velmi nebezpečné a negativní pro dětský vývoj.⁴⁸⁹

5.2.2. Žena ve státě a pro stát

Tematický celek obsahuje přednášky zabývající se politicko-právními otázkami v souvislosti se specifickými zájmy žen – taková témata zpracovávala v rámci rozhlasu pro ženy zpravidla Františka Plamínková.⁴⁹⁰ Zařazené jsou tu rovněž příspěvky, které se snaží burcovat v ženách aktivitu a angažovat ji ve prospěch státu. S druhou skupinou jmenovaných přednášek se setkáváme zejména od konce roku 1937, přičemž k jejich vyvrcholení dochází nejinejpozději po podpisu Mnichovské dohody, v říjnu a listopadu 1938.

Již v roce 1927 promluvila v rámci ženské hlídky Františka Plamínková s tématem „Ženy v sociálně-politickém zákonodárství československém“,⁴⁹¹ jenž je zároveň vůbec nejstarší dochovanou přednáškou vysílání pro ženy. Patrně byl pro přednášku vyhrazen nezvykle delší čas, jelikož příspěvek namísto obvyklých čtyř sestává z celých čtrnácti stran textu. Ze zmínek autorky navíc můžeme usuzovat, že se jednalo opět o cyklus více dílů k této tematice. Senátorka si úvodem posteskuje, že „otázka ženy-matky není právě ještě řešena zásadně a hlavně ne s hlediska [sic!], které ženy k věci zaujímají.“⁴⁹² V prvním bodě seznamuje posluchačky se zákonem 91/1918 Sb., o osmihodinové pracovní době.⁴⁹³ Krom ochranných (a zároveň omezujících) nařízení pro ženy, jako je např. zákaz noční práce těhotných žen, se více věnuje ustanovení 32 hodinového týdenního klidu, který „pro ženy zaměstnané v továrnách začíná s ohledem na jejich domácnost již v sobotu a to nejpozději o druhé hodině odpolední.“⁴⁹⁴ V souvislosti s tím autorka reaguje na aktuální diskuzi ohledně těchto nařízení a dodává, že „ochrana ženy velmi často zvrhá se v její omezování – a proto ženy jsou rozděleny na dva tábory, pro a proti této ochraně.“⁴⁹⁵ Krom komplikovaného postavení pomocnic v domácnosti se více zabývá otázkou mateřství:

⁴⁸⁹ Pluhař, B. Stačí jen láska? 23.2.1938, s. 1.

⁴⁹⁰ Plamínková Františka (5.2.1875 – 30.6.1942) – česká politička, novinářka a aktivistka ženského hnutí. V letech 1925 až 1939 byla senátorkou Národního shromáždění za Československou stranu národně socialistickou. V roce 1923 založila Ženskou národní radu, jejíž předsedkyní byla až do roku 1942. Za heydrichiády byla popravena. zdroj [online]: Františka Plamínková. Wikipedie [2018-30-3], [cit.2018-18-5]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ka_Plam%C3%ADnkov%C3%A1.

⁴⁹¹ Plamínková, F. Ženy v sociálně-politickém zákonodárství československém. 1927.

⁴⁹² Tamtéž, s. 1.

⁴⁹³ Plné znění zákona 91/1918 Sb., o osmihodinové pracovní době. Zdroj [online]: [cit.2018-28-5]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=878&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

⁴⁹⁴ Plamínková, F. Ženy v sociálně-politickém zákonodárství československém. 1927, s. 1.

⁴⁹⁵ Tamtéž.

„Ochrana mateřství jest ono velké heslo, pod kterým se vydávají výjimečná ustanovení pro práci ženy.“ Načež shrnuje aktuální ženské požadavky: „Naše ženy české pak žádají, aby zavedena byla všeobecná mateřská renta, která by umožnila každé matce, aby mohla své děti řádně vyživiti a odchovati.“⁴⁹⁶ Finanční podporu matek považuje za nesmírně důležitou a ohrazuje se proti námitkám části společnosti, jež tvrdí, že má v tomto směru žena privilegia: „Uvědomme si, že dáti dítěti život a řádně jej vychovati není věcí soukromou, věcí jen rodiny, ale velmi důležitá, ba nejdůležitější činnost pro stát, národ.“⁴⁹⁷ Na to Františka Plamínková žádá všechny ženy: „Proto také musíme neodbytně žádati, aby v této době žena-matka požívala plného platu, nikoliv platu zkráceného.“⁴⁹⁸ Dále požaduje, aby byl ženám, jež se chtějí věnovat výhradně rodině a dětem, umožněn odchod do domácnosti skrze zmíněnou rentu nebo odbytné. Rázně odmítá rovněž snahy o celibát žen v některých povoláních.⁴⁹⁹

V porovnání s požadavky ženského hnutí následně autorka rozebírá reálný, soudobý stav sociálního pojištění v Československu, jež bylo ustaveno na základě paragrafu 95 zákona 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci., invalidity a stáří.⁵⁰⁰

Mateřství bylo v rámci zákona pojato i nadále jako nemoc, a tak vyměření mateřské dávky probíhalo podobně, jako kdyby žena byla nemocná.⁵⁰¹ V důsledku toho měly zaměstnané ženy nárok na 60% částky ze svého platu po dobu šesti týdnů před a po porodu. Zaměstnané dělnické ženy i manželky pojištěnce měly dále nárok na bezplatnou pomoc porodní asistentky při porodu. Pokud žena dítě sama kojila, měla nárok i na určité příspěvky v době 12 týdnů od porodu.⁵⁰²

U veřejných a státních zaměstnankyň bylo mateřství šest neděl před a po porodu hodnoceno rovněž jako nemoc s tím rozdílem, že žena pobírala plné požitky. Dle Plamínkové ovšem z velké míry záviselo na libovůli jednotlivých úředníků. Jedině stav

---

⁴⁹⁶ Tamtéž, s. 4.

⁴⁹⁷ Tamtéž, s. 5.

⁴⁹⁸ Tamtéž, s. 5.

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 6.

⁵⁰⁰ Plné znění zákona 221/1924 Sb. o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci., invalidity a stáří. Zdroj [online] [cit.2018-28-5]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi2f6mrsgewte>.

⁵⁰¹ MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9. s. 64 - 66.

⁵⁰² Plamínková, F. Ženy v sociálně-politickém zákonodárství československém. 1927, s. 6.

pojištění učitelek popisuje jako vcelku uspokojivý. Již roku 1919 byl vydán zákon 274/1919 Sb., jímž se upravují služební příjmy a výslužné učitelstvu na veřejných školách obecných a občanských (měšťanských).⁵⁰³ Ten zaručoval učitelkám „mateřskou dovolenou s plným platem a právo na odvodné, jestliže se vzdaly z důvodu sňatku služby.“⁵⁰⁴ Na dalších stranách se Františka Plamínková zabývá velmi obšírně problematikou vdovských důchodů nebo zajištění rozvedené ženy, o což se v čele Ženské národní rady snažila po celé meziválečné období.⁵⁰⁵

Příspěvek senátorky Františky Plamínkové vypovídá o tom, jak byly zákony o ochraně mateřství přijímány ženskou veřejností. Aktivistky z řad politické pravice je vnímaly jako omezení svobodné ženy, jež by měla disponovat právem vlastního rozhodnutí, zda a za jakých podmínek chce pracovat.⁵⁰⁶ Levicově orientované aktivistky naopak tvrdily, že žena musí požívat určité ochrany, jelikož „ženy zpravidla méně dovedou hájiti svá práva než muži proto, že se dosud ke své škodě málo odborově organisují [sic!],“⁵⁰⁷ a také proto, že mateřství není pouze soukromý, ale i veřejný zájem.

V květnu 1930 byl dělnickým rozhlasem pro ženskou hlídku vytvořen rozhlasový dialog „Politika v domácnosti“,⁵⁰⁸ jejíž scénář i režii opatřil Václav Gutwirth.⁵⁰⁹ Jedná se o úsměvný rozhovor ženy v domácnosti, která právě vaří, s jakýmsi známým, jenž si s ní chce pohovořit o politických záležitostech, které se přímo dotýkají domácnosti, a vůbec o zapojení žen do politiky. Přidejme krátkou charakteristiku postav. Ona je nesebevědomá žena v domácnosti, která se podceňuje, veřejným záležitostem dle svých slov nerozumí a neustále poukazuje na své nízké vzdělání. On prezentuje typ galantního, inteligentního a bystrého muže, který stojí za ženskými právy a který podporuje zapojení žen do politiky.

---

⁵⁰³ Plné znění zákona 274/1919 Sb., jímž se upravují služební příjmy a výslužné učitelstvu na veřejných školách obecných a občanských (měšťanských). Zdroj [online] [cit.2018-28-5]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview.document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mrxgqxgg3brfuya>.

⁵⁰⁴ Plamínková, F. Ženy v sociálně-politickém zákonodárství československém. 1927, s. 6-7.

⁵⁰⁵ MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9. s. 80 – 85.

⁵⁰⁶ Tamtéž.

⁵⁰⁷ Plamínková, F. Ženy v sociálně-politickém zákonodárství československém. 1927, s. 3.

⁵⁰⁸ Gutwirth, V. Politika v domácnosti. 4.5.1930.

⁵⁰⁹ Gutwirth Václav (20.6.1896 3.8.1968) – historik, psal práce o studentstvu, monografie technických osobností a jiné spisy z oboru techniky. Zdroj [online]: *Gutwirth Václav*. Městská knihovna v Praze: katalog on-line [cit. 2018-23-05]. Dostupné z: http://search.mlp.cz/cz/osoby/gutwirth-vaclav/1129882/#/ak_od=key-eq:1129882&ak_o=key-eq:1129882.

Na různé úvodní ženino odmítnutí: „Politika do domácnosti nepatří!“ se táže muž nakouknutím pod pokličku právě se vařícího oběda, čím žena solí? Následně ji obeznamuje, že: „Sůl, kterou solíte je státním monopolem. [...] Kupujete-li sůl, nejen že platíte její výrobní cenu, ale platíte jakousi nepřímou daň státu.“⁵¹⁰ Načež dodává, že právě ta politika, kterou ona tolik odmítá „rozhoduje posléze v parlamentech o celé řadě věcí, které jest [sic!] v domácnosti důkladně znát.“⁵¹¹ Ženě na několika dalších případech vysvětluje systém daní i to, že spotřební daň z nakoupeného zboží činí pro rodinu velkou částku – uvádí, že v dělnické rodině dosáhla spotřební daň 404.10 Kč na jednoho člena domácnosti. Těmito i jinými důkazy přesvědčuje ženu: „Pak uznáte, že ženy mají povinnost se tak trochu starat o to, co se děje v politice.“⁵¹² Pomocí dotazů a nápověd směřuje ženu k myšlence, že o daních a clech rozhoduje parlament: „A v parlamentu je kdo? Poslanci a senátoři jako zástupové různých politických stran.“⁵¹³ Od daní se dostává k drahotě, s níž má politika dočinění a žena se opět čílí: „Vy byste zkrátka narazil vše na tu politiku!“⁵¹⁴ Nechápatící ženu přesvědčuje teprve přirovnáním: „A často to tak bývá, že podle toho jídelního lístku – denního pořadu parlamentů – závisí také hodně, jak bude vypadat i náš jídelní lístek.“⁵¹⁵ Po uvedení mnoha dalších příkladů a souvislostí muž konstatuje: „A z toho plyne: žena musí do politiky!“⁵¹⁶ Následují ženiny obavy, aby zvládala schůze, debaty aj., které muž lehce vyvrací a přivádí ženu k myšlence, že „jest tu také dělnické hnutí odborové, dělnické hnutí družstevní,“⁵¹⁷ kde může také dobře působit. Muž uzavírá rozhovor jasným prohlášením: „Ano, žena patří do politiky!“⁵¹⁸

Dělnický rozhlas se v rámci ženské hlídky velmi aktivně a otevřeně angažoval. Obecně vzato působil jako nejvýraznější producent přednášek pro ženy, který běžně hovořil o politických, hospodářských nebo sociálních problémech, jež se nějakým způsobem žen dotýkaly. Samozřejmě nechyběla ani propaganda Československé sociálně demokratické strany dělnické, jež dělnický rozhlas víceméně řídila. Po reorganizaci v roce 1931 aktuální témata mířená dělnické ženě z repertoáru dělnického rozhlasu vymizela –

---

⁵¹⁰ Gutwirth, V. Politika v domácnosti. 4.5.1930, s. 2.

⁵¹¹ Tamtéž, s. 3.

⁵¹² Tamtéž.

⁵¹³ Tamtéž, s. 4.

⁵¹⁴ Tamtéž, s. 5.

⁵¹⁵ Tamtéž, s. 6.

⁵¹⁶ Tamtéž, s. 9.

⁵¹⁷ Gutwirth, V. Politika v domácnosti. 4.5.1930, s. 12.

⁵¹⁸ Gutwirth, V. Politika v domácnosti. 4.5.1930, s. 13.

těžko říci, do jaké míry mohla být změna podnícena působením nového vedení. Avšak od roku 1935 se veřejnoprávní tematika stala opět jeho součástí.⁵¹⁹

Produkcí dělnického rozhlasu v ženské hlídce prezentuje uvedený dialog o politice v domácnosti, který se snaží zaktivizovat ženy pro zapojení do politiky, či možná lépe řečeno do strany. Výběr rolí a jejich postav je opodstatněný. „Ona“ svým vystupováním reprezentuje ženu v domácnosti, která je více pasivní, nesmělá a co se týče fungování státu a politiky neobeznámená. Posluchačky se s takovou ženou mohly daleko lépe ztotožnit, než kdyby se projevovala jako vzdělaná a emancipovaná. „On“ naopak ztělesňuje galantního, inteligentního muže, který se nevědomostí ženy nevysmívá, ale který ji naopak podporuje a dodává sebedůvěry. Po podzimních volbách do parlamentu v roce 1929, kdy dělnická strana skončila na druhém místě s 13%,⁵²⁰ mohlo jít o pokus získat do strany více členů z řad žen. Otázky ohledně ceny potravin, daní, platů aj. byly dozajisté aktuální i v souvislosti s vypuknutím hospodářské krize. Nutno dodat, že přibližně do roku 1936 nebyla cílová skupina rozhlasu pro ženy vymezena ženou v domácnosti ze středních vrstev. Rozhlasoví referenti ženské hlídky se naopak snažili během týdne proměňovat obsah přednášek tak, aby byl určen vždy jiné sociální skupině (viz podkapitola 4.1. Zaostřeno na druhé pohlaví aneb cesta k pravidelnému vysílání pro ženy).

Poskočme nyní do roku 1936, kdy se sociální demokratka Božena Kozáková⁵²¹ v rozhlasu pro ženy táže „Jak jsme se vyrovnali s ženskou otázkou?“⁵²² Autorka úvodem jmenuje velké změny ve společnosti, zejména nabyté politické svobody ženy, které umožnil vznik Československa. Upozorňuje ovšem, že „nestačí jen politická svoboda ženy, nutno klást důraz především na její svobodu v rodině. V ní se musí vytvořit spravedlivý a čistý poměr mezi ženou a mužem!“⁵²³ V tomto ohledu dává najevo své zklamání, že přes všechny dosavadní pokroky dosud k vyrovnání poměru mezi mužem a ženou v rámci manželství nedošlo. Vyzývá ženy, aby se o veřejné záležitosti aktivně zajímaly a přispěly k úplné proměně této situace. Vyzdvihuje klady strany,⁵²⁴ kde ženy mohou k takovému cíli směřovat: „Socialism [sic!] ve straně se neomezuje jen na volání žen k této práci, ale snaží

⁵¹⁹ PATZAKOVÁ, A., J. Prvních deset let Československého rozhlasu. Praha: nakladatelství Radiojournalu, 1935.

⁵²⁰ OLIVOVÁ, Věra. Dějiny první republiky. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. ISBN 978-80-86107-47-9.

⁵²¹ Neznámá identita.

⁵²² Kozáková, B. Jak jsme se vyrovnali s ženskou otázkou? 1936

⁵²³ Tamtéž, s. 1.

⁵²⁴ Československá sociálně demokratická strana dělnická.

se jim uvolnit cestu k práci veřejné!⁵²⁵ Závěrem dodává: „Ženy prosté jako akademicky vzdělané vede k nám probuzené sociální vědomí a víra, že jsme na kladné cestě k domyšlené demokracii.“⁵²⁶

Příspěvek byl pravděpodobně odvysílán ještě před provedením další reorganizace přednáškového oddělení v roce 1936. Podobně jako předešlá přednáška je pod vedením dělnického rozhlasu silně stranicky motivován, což v rozhlase pro ženy po roce 1936 již nebylo možné – stranické zájmy vystřídaly všeobecné zájmy státu. Autorka se v příspěvku obrací k ženám, aby v nich vzbudila aktivní zájem o politické záležitosti, které se jich přímo dotýkají a které by svou účastí ve straně mohly změnit. Reaguje zejména na dosud nerovné postavení ženy v rodině, jež bylo ustaveno občanským zákoníkem, přejatým z dob habsburské monarchie.⁵²⁷ Revize občanského zákoníku se projednávala po celé meziválečné období. O změnu rodinného práva velmi aktivně usilovala Ženská národní rada, která upozorňovala na jeho zastaralost, zejména podřízené postavení ženy v něm, jež nekorespondovalo s ústavou Československa. Přestože byla revize (zpočátku mělo jít o reformu) občanského zákoníku hodnocena jako velmi potřebná, před válkou k ní nakonec nedošlo. Změně nastala až po válce, kdy byl v roce 1950 přijat tzv. střední kodex.⁵²⁸

Se vznikem nové koncepce rozhlasu pro ženy při reorganizaci přednáškového oddělení roku 1936 na nějakou dobu pravděpodobně z vysílání vymizela témata týkající se politiky. Avšak kvůli neklidné mezinárodní situaci i náladě uvnitř společnosti se politické záležitosti s počátkem roku 1938 do vysílání opět vrátily a po celý zbytek roku tvořily většinový podíl přednášek rozhlasu pro ženy.

Na začátku března 1938 promluvila k posluchačkám Naděžda Munková⁵²⁹ o tom, jaké jsou „Naše sociální úkoly“.⁵³⁰ Úvodem autorka ženám připomíná, že: „Všichni jsme na jedné lodi, zapojeni do jednoho řetězu; a jako využíváme nesčetných výhod tohoto společenství, nesmíme se vyhýbat ani odpovědnosti a závazkům z něj plynoucích.“⁵³¹

---

⁵²⁵ Kozáková, B. Jak jsme se vyrovnali s ženskou otázkou? 1936, s. 2.

⁵²⁶ Tamtéž, s. 3.

⁵²⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona a Karel SCHELLE. Civilní kodexy 1811-1950-1964. Brno: Vydává Masarykova univerzita v Brně - právnická fakulta v nakladatelství Doplněk, 1993, 594 s. ISBN 80-210-0597-1. s. 19 – 21.

⁵²⁸ MUSILOVÁ, Dana. Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9. s. 80 – 85.

⁵²⁹ Neznámá identita.

⁵³⁰ Munková, N. O sociálních úkolech. 1.3.1983.

⁵³¹ Tamtéž, s. 1.

V souvislosti s tím komentuje autorka typické chování ženy v domácnosti, které, jak říká: „[...] zajisté neschází dobroty srdce a porozumění. Ale často slyšíme: ‚Co bych mohla udělat já, když se s nikým nestýkám. Žiju jen doma, mezi svými a pro ně a mám opravdu málo času. Nemám ani žádného zvláštního vzdělání pro sociální péči.‘⁵³² Ve zbytku tří stran jmenuje konkrétní možnosti a návody, jak mohou ženy reálně pomáhat. Jedná se zejména o pomoc dětem, protože dle autorky ‚je to péče o děti, která leží nejbliže ženskému srdci,‘⁵³³ - ‚Vy, která se zajímáte o ty nejmenší, kojence a batolátka, dojdete si do nejbližší poradny vedené Ochranou matek a dětí.⁵³⁴ Jistě tam dostanete adresu matky, která by si zasloužila, abyste jí pomohla doplnit výbavičku, uplést kabátek, předplatit denně půl litru mléka [...].‘⁵³⁵ Dále navrhuje, aby se posluchačky přihlásily do sboru důvěrníků Okresní péče o mládež, kde si mohou vzít na starost alespoň jedno dítě: ‚Mohla by to být jednou týdně procházka venku, pozvání na oběd, balíček s přesnídávkou, společná pěkná hra s vašimi dětmi [...].‘⁵³⁶ Druhou ohroženou skupinou jsou dle autorky ‚staří lidé, kteří žijí buď osaměle, nebo v chudobincích a starobincích,‘⁵³⁷ a které by posluchačky mohly potěšit ‚návštěvou, přečtením některé jejich oblíbené knihy nebo malým dárkem‘.⁵³⁸ V poslední řadě jmenuje Červený kříž, jenž ‚uvítá každou novou přihlášku do sboru dobrovolných sester.‘⁵³⁹

Sociální péče spadala v meziválečném období pod státní, zemskou i obecní působnost.⁵⁴⁰ Jak autorka v přednášce podotýká, jen v Čechách bylo tou dobou na 60 tisíc dětí, o něž nebylo z hlediska zdravotního, hmotného nebo výchovného dobře postaráno, a nebylo v moci státu a jeho sociálních pracovníků, aby všechny tyto děti zaopatřily. Po velké hospodářské krizi navíc vzrostl počet chudých rodin a s ním i množství ohrožených dětí. Skrze rozhlas pro ženy byly tedy zaktivizovány alespoň ty ženy, jež mohly nabídnout pomoc. Cílová skupina navíc požadavkům přesně odpovídala – jednalo se o ženy

---

⁵³² Tamtéž.

⁵³³ Munková, N. O sociálních úkolech. 1.3.1983, s. 2.

⁵³⁴ Spolek Ochrana matek a kojenců v Království českém vznikl již v roce 1915. Během 1. světové války převzal distribuci mléka pro nemajetné matky v Praze a budoval svou organizaci i na českém venkově. V Praze podporoval 10 tisíc matek a na venkově 50 tisíc. zdroj [online]: Vaculík, J. Sociální péče o děti a mládež během první ČSR. in: Škola a zdraví 21, 2011. dostupné z: http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/40/texty/cze/03_vaculik_cze.pdf.

⁵³⁵ Munková, N. O sociálních úkolech. 1.3.1983, s. 2.

⁵³⁶ Tamtéž, s. 2.

⁵³⁷ Tamtéž, s. 3.

⁵³⁸ Tamtéž, s. 2.

⁵³⁹ Tamtéž, s. 4.

⁵⁴⁰ Vaculík, J. Sociální péče o děti a mládež během první ČSR. in: [online] Škola a zdraví 21, 2011. dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/40/>.

v domácnosti, které měly více času a snad i finančních prostředků pro to, aby sociálně ohroženým dětem a jejich matkám pomáhaly. Charakteristika ženy v domácnosti (přímá řeč) vypovídá o tom, s jakými obavami se tyto ženy pravděpodobně potýkaly. Zejména nízká sebedůvěra a vědomí toho, že nejsou vzdělané, je odrazovaly od zapojení do veřejné pomoci. Tato charakteristika ženy ostatně vyplývá z předešlých i následujících příspěvků, dle čeho můžeme soudit, že s ní rozhlas pro ženy běžně pracoval.

Pro naši potřebu nazveme tuto metodu rozhlasu pro ženy „technikou ztotožnění“, díky níž bylo docíleno většího dosahu na posluchačky. Produkce rozhlasu pro ženy vycházela z předpokladu, že výhradním centrem působnosti posluchaček byla domácnost, přičemž veřejnoprávní záležitosti jim byly naopak neznámé a pravděpodobně se v nich příliš neorientovaly. Součástí příspěvků s politickou tematikou byla tedy opravdu často přímá řeč, která v první osobě vyjadřovala všeobecné obavy posluchaček – posluchačky se v tu chvíli mohly s referentkou ztotožnit, neb podobné obavy nejspíše měly. Po ztotožnění došlo následně k vyvrácení obav skrze rozsáhlou argumentaci. Ze zachovaných přednášek vychází rovněž najevo, že byla „technika ztotožnění“ užívána jen v případě, když byla přednášející žena.

Nejen sociální pomoc, ale také zapojení žen do obrany státu byla součástí vysílání pro ženy. Ještě v březnu 1938 přispěla Marie Nesnídalová⁵⁴¹ přednáškou „Ženy radioamatérstvím k brannosti státu“,⁵⁴² v níž hned úvodem naznačuje, jakým směrem se bude příspěvek ubírat: „Československé ženy musí už dnes vědět, kde by bylo jejich místo v případě válečného nebezpečí a musí být dobře připraveny na úkoly, které by jim připravila budoucí válka.“⁵⁴³ Následně věnuje posluchačkám provolání, jež by dle jejího názoru měla každá žena učinit: „Jsem připravena na svůj úkol v ochraně státu. Má mysl je rozvážně chladná. Ale mé srdce hoří touhou obětovat všechno, abych ochránila svou vlast a její svobodu.“⁵⁴⁴ Těžko říci, zda se slovy doktorky Nesnídalové všechny posluchačky souznily. Následně autorka ženy informuje o speciální akci Radiosvazu, který právě pod heslem „Ženy radioamatérstvím brannosti státu“ organizuje technické kurzy po celé republice. Dodává, že „ženy na českém západě dosáhly už nyní pěkných úspěchů.“⁵⁴⁵

---

⁵⁴¹ Neznámá identita.

⁵⁴² Nesnídalová, M. Ženy radioamatérstvím k brannosti státu. 10.3.1938.

⁵⁴³ Tamtéž, s. 1.

⁵⁴⁴ Tamtéž.

⁵⁴⁵ Tamtéž.

Načež posluchačky podněcuje: „Hlaste se i ostatní československé ženy do radioklubů!“⁵⁴⁶ A kdyby snad válka nepřišla, argumentuje autorka, že přeci „všechny československé ženy budou šťastny, jestliže nebudou nuceny užít svého smyslu pro techniku k ochraně ve válce, ale v míru k zvýšení technického blahobytu buzením zájmu pro techniku při výchově dětí.“⁵⁴⁷

Velká hesla, mnoho imperativů a provolání – tím se během roku 1938 vyznačovaly veškeré politicky orientované přednášky, jež se snažily využít všech možných sil ženy. Často bylo zdůrazňováno, že pokud budou muži povoláni do armády, bude na „ženách v zázemí, aby vše zajistit dokázaly.“⁵⁴⁸ Krom sociální sféry nebo technických kurzů Radiosvazu se na vlnách rozhlasu pro ženy řešily také kurzy zdravotních sester. Během léta vyšel zhruba třídílný informační cyklus, v němž byly kurz i následná praxe zdravotní sestry podrobně popsány, aby případné zájemkyně věděly, co je čeká. Ženy byly podobně jako v předchozích příspěvcích žádány, aby se do kurzu zapojily a postavily se tak za svůj národ.⁵⁴⁹ Mimo tento speciální cyklus se k akutní potřebě zdravotnic vyjadřovala i poslankyně Františka Zemínová⁵⁵⁰ ve své přednášce „Hrozba války“⁵⁵¹: „Vyzýváme všechny ženy, aby se ihned daly zapsati do kursu [sic!] československého Červeného kříže! Velmi důležitá je zejména kategorie diplomovaných sester.“⁵⁵² Mimo to urychleně požadovala organizaci přednášek pro ženy o branné výchově, protože jak říkala: „Malé děti ví dnes lépe, nežli jejich matky, co s maskami, jak se chovat za náletů a nauku o první pomoci ovládají dobře.“⁵⁵³

Do září 1938 byl obsah přednášek většinou specializován na některý typ pomoci nebo činnosti, v němž se žena mohla uplatnit (sociální péče, technické kurzy, zdravotnictví, branná výchova). Bezprostředně po podpisu Mnichovské dohody se forma příspěvků změnila. Přednášky se staly pojednou více emotivní a velkou měrou reagovaly na důsledky Mnichova. Požadavky na ženy vykazovaly spíše všeobecný charakter.

---

⁵⁴⁶ Tamtéž, s. 2.

⁵⁴⁷ Tamtéž, s. 3-4.

⁵⁴⁸ Tamtéž, s. 1.

⁵⁴⁹ Vraná, B. První den dobrovolné sestry v nemocnici. 23.7.1938.

⁵⁵⁰ Zemínová Františka (15.8.1882 – 26.9.1962) – politička za Československou stranu národně socialistickou, aktivistka ženského hnutí.

⁵⁵¹ Zemínová, F. Hrozba války. 7.6.1938.

⁵⁵² Tamtéž, s. 3.

⁵⁵³ Tamtéž, s. 2.

Příkladem budiž přednáška „Úkoly žen v nových poměrech“⁵⁵⁴ od Marie Provazníkové.⁵⁵⁵ Úvodem příspěvku se autorka ohlíží za děním posledních dnů: „V zármutku dnů právě minulých jedinou, ale velikou útěchou bylo vidět národ československý po dlouhé době zase pevně sražený a sjednocený společnou vůlí hájit republiku a pracovat pro republiku!“⁵⁵⁶ A dodává: „Ne takový národ nezahyne! Ale jak bude žít, jak rychle se vzpamatuje, záleží jen na nás, kteří jej dnes tvoříme.“⁵⁵⁷ Jmenuje zásadní úkoly žen, jež bude nutné vykonat: „Teď půjde především o hospodářské přebudování státu, o upevnění zdraví a zabezpečení zdraví všech jeho občanů. To jsou do značné míry úkoly pro ženy.“⁵⁵⁸ Prvně je nabádá, aby pomohly zajistit vystěhovalé z pohraničí, „kteří za svou statečnost zaplatili ztrátou majetku, existence, domovů.“⁵⁵⁹ Lehce kriticky posluchačkám připomíná: „Rodiny s plnou světnicí dětí v chudičkém domku hlásí se o 2 i 3 osoby, které jsou ochotny žít. Čekáme, že se zámožnější vrstvy nenechají zahanbit.“⁵⁶⁰ Následují rady, jak se novým poměrům přizpůsobit: „Svůj jídelní lístek, bytové zařízení, způsob oblékání, všechno budeme muset upravit tak, aby byla podporována domácí výroba a tím udržena platební schopnost státu a zaměstnanost národa.“⁵⁶¹ S šetřením v domácnosti ovšem posluchačkám radí, aby vyčkaly na oficiální pokyny shora, přičemž udává pro výstrahu příklad: „Slyšela jsem už ženy s dobrými příjmy, že propustí služebné. Byly přesvědčeny, že tím prospějí celku. Neuvážily, že takovým postupem by byla zvýšena nezaměstnanost a obtíže státu zvětšovány.“⁵⁶² Vyjma dalších záležitostí upozorňuje autorka i na výchovu, když říká: „Sebe a své děti musíme vést tvrdě!“ Závěrem posluchačky vybízí, aby se při svém zájmu hlásily do velkých celostátních svazů, jež „sdružují ženy ve věku 17 – 50 let pro branné účely.“⁵⁶³

Obdobným charakterem, snad jen ještě trochu ostřejším, se vyznačuje i přednáška od Boženy Kubičkové⁵⁶⁴ „Úkoly žen ve zmenšeném státě“,⁵⁶⁵ kterou odvysílal rozhlas pro

---

⁵⁵⁴ Provazníková, M. Úkoly žen v nových poměrech. 4.10.1938.

⁵⁵⁵ Provazníková Marie (datum narození a úmrtí je neznámé) – pravidelně přispívající referentka ženské hlídky i rozhlasu pro ženy ve 30. letech.

⁵⁵⁶ Provazníková, M. Úkoly žen v nových poměrech. 4.10.1938, s. 1.

⁵⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁵⁹ Tamtéž, s. 2.

⁵⁶⁰ Tamtéž.

⁵⁶¹ Tamtéž, s. 2-3.

⁵⁶² Tamtéž, s. 3.

⁵⁶³ Tamtéž, s. 3-4.

⁵⁶⁴ Kubičková Božena (23.10.1909 - ?) - docentka dětského lékařství a autorka knih Hygiena nervosních dětí, Maminkám o zdravé životosprávě kojenců a batolat. zdroj [online]: Božena Kubičková. Databáze knih. [cit.

ženy o dva týdny později. Podobně jako ta předchozí hodnotí nastalou situaci: „Československému národu se zřítíl velký dům. Z jeho trosky budujeme dům nový, skromnější, ale účelněji, promyšleněji a praktičtěji uspořádaný!“⁵⁶⁶ Jak autorka rázně připomíná, do programu obnovy patří i všechny hospodyně, k čemuž přidává přání, aby již nemusela potkávat po ulicích „slzící a pathetické [sic!] ženy, na jejichž rtech se chvěje otázka: Ježíši Kriste, co s námi bude?“⁵⁶⁷ Nabádá ženy, aby co nejdříve získaly zpět „klid a rozvahu“ a účinně „spolupracovaly s muži na obnově národa“⁵⁶⁸ – „statečnost a pohotovost se může projevit v každodenní práci, v trpělivém konání povinností i nejpodřadnějšího druhu.“⁵⁶⁹ Následně jim přikazuje: „Vytrhněte se z neplodného dumání a uvažování o příčinách a následcích naší národní katastrofy a hledejte soustředění a úlevu v práci a činech!“⁵⁷⁰ Zodpovědnost ženy za budoucnost státu je v tomto ohledu několikrát připomínána - pokud se dle autorky žena „nevzpamatuje“, nemůže k obnově státu dojít.⁵⁷¹ Mezi primární povinnosti ženy řadí přísnou a zásadovou výchovu dětí, které musí být odolné, aby se staly dobrou budoucí generací národa. Téma výchovy propojuje se sociální péčí a žádá ženy, aby se zapojily do pomoci lidem příchozím z pohraničí, zejména pak rodinám s dětmi: „Žádné dítě našeho národa nesmí být opuštěno! Na velkém díle sociální obnovy našeho státu mohou ženy uplatnit všechnu svou zkušenost, všechny své síly!“

Podtrženo, sečteno. Do roku 1936 produkovaly politicky orientované přednášky v rámci ženské hlídky odborné rozhlasové dělnický a zemědělský, přičemž konkrétní příspěvky se zachovaly pouze od prvně jmenovaného. Jelikož spadaly tyto odborné rozhlasové přednášky pod vedení příslušných politických stran, jejich obsah měl v tomto ohledu víceméně propagační charakter. V rámci rozhlasu pro ženy se politická témata začala uplatňovat s vyostřenou mezinárodní situací během roku 1938. Po ženách bylo požadováno, aby se aktivně podílely na veřejně prospěšných úkolech. Vzhledem k „přirozené povaze a zájmům ženy“⁵⁷² byla zdůrazňována zejména sociální péče, kde mohly být dotyčné užitečné i bez příslušného vzdělání. Dále to byla výchova k brannosti státu

---

2018-25-5] dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/bozena-kubickova-93342>.

⁵⁶⁵ Kubičková, B. Úkoly žen ve zmenšeném státě. 18.10.1938

⁵⁶⁶ Tamtéž, s. 1.

⁵⁶⁷ Tamtéž.

⁵⁶⁸ Tamtéž.

⁵⁶⁹ Tamtéž.

⁵⁷⁰ Tamtéž, s. 2.

⁵⁷¹ Tamtéž, s. 2-3.

⁵⁷² Munková, N. Naše sociální úkoly. 1.3.1983, s. 2.

nebo zdravotnické kursy, kde se měla žena angažovat. Autorky příspěvků mnohdy kriticky komentovaly pasivní chování cílové skupiny – žen v domácnosti, které z jejich nepřímých charakteristik vychází jako nesebevědomé, vyplašené a s pocitem méněcennosti, že nemají vyššího vzdělání. Za účelem vyššího dosahu na posluchačky byla volena „technika ztotožnění“, kdy bylo v přednáškách velmi často užíváno krátké promluvy v přímé řeči, jež měla vyjadřovat všeobecné obavy žen v domácnosti tak, aby se s ní posluchačky mohly ztotožnit. Tyto obavy byly posléze bohatou argumentací vyvráceny. Velmi kriticky komentované bylo chování „zámožnější vrstvy“, která pravděpodobně daleko více otálela s tím, aby si vzala domů „na výživu“ někoho z příchozích z pohraničí než vrstva nižší.⁵⁷³ Od října 1938 agitovaly přednášející požadavky na ženu spíše všeobecně v celé jejich šíři. Žena se měla účastnit aktivně svou pomocí na veřejnosti, ale opomíjena nebyla ani její role matky, která měla nyní za úkol vychovávat přísně a bedlivě příští generaci národa.⁵⁷⁴

---

⁵⁷³ Provazníková, M. Úkoly žen v nových poměrech. 4.10.1938, s. 2.

⁵⁷⁴ Kubičková, B. Úkoly žen ve zmenšeném státě. 18.10.1938, s. 2-3.

5.2.3. Slavné ženy

Tematický celek přednášek zabývající se osobnostmi slavných žen je co do obsahu i účelu kvalitativně odlišný od těch dvou předchozích. Přednášky tohoto typu nebylo možné zde vynechat, neb tvořily pozoruhodně velkou část programu, četností srovnatelnou, ba možná i větší s dvěma předchozími celky.

Položme si ovšem otázku, proč rozhlas pro ženy zařazoval téma slavných žen do svého vysílání s takovou četností? Jedním z důvodů mohl být záměr odlehčit celkový program rozhlasu pro ženy, který se mimo to vykazoval spíše tématy náročnější povahy (ženy většinou informoval, vzdělával, angažoval). V tomto ohledu byly do medailonků slavných žen občas zařazovány některé pikantnosti z jejich života, které nabývaly lehce bulvárního charakteru – k tomu ovšem docházelo spíše ojediněle. Velmi důležitou roli mohl hrát také fakt, že posluchačky měly tyto medailonky velice v oblibě, což přispívalo k vyšší poslechovému pořadu. Hlavní záměr rozhlasu pro ženy ale patrně spočíval jinde. Skrze medailonky slavných žen posluchačky nepřímo ovlivňoval, podněcoval a nabízel jim jakýsi vyšší vzor ženství. Rozbor přednášek předchozích tematických celků poukázal na to, že cílová skupina posluchaček byla vnímána a charakterizována jako nesebevědomá, ustrašená a podceňující se. Vzor emancipovaných žen, které dosáhly ať už na poli umění či věd velkých úspěchů, přinášel posluchačkám důkaz, že jsou ženy takových výsledků opravdu schopny. Stručně řečeno, jednalo se o oddechové téma, které nemělo ženy příliš zatěžovat, ale nenásilnou formou jim dávat následování hodné příklady.

Ve vysílání ženské hlídky a rozhlasu pro ženy bylo téma slavných žen přítomno prakticky od počátku, což můžeme usuzovat ze zmínek v ročenkách. Největší četnosti se těšilo pravděpodobně v letech 1938 až 1940 – z této doby pochází rovněž všechny zachované příspěvky. Co je zajímavé, přednášky s tematikou vzdělání, povolání nebo politiky po březnu 1939 z rozhlasu pro ženy víceméně vymizely, téma slavných žen nikoli. „Slavné ženy“ byly vhodné díky své neutrálnosti a tak říkajíc „nikomu nevadily“. Posluchačky měly navíc toto téma v oblibě – jak říká jedna z ročenek, cyklus „Ženy, které dostaly Nobelovu cenu“ se těšil opravdu nebývalému zájmu a četné korespondenci.⁵⁷⁵

Výběr žen, o nichž se referovalo, byl rozkročen napříč generacemi i národnostmi. Velmi často se samozřejmě hovořilo o českých ženách z doby národního obrození (Božena

---

⁵⁷⁵ Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939, s. 124 – 128.

Němcová,⁵⁷⁶ Magdalena Dobromila Rettigová,⁵⁷⁷ Anna Náprstková⁵⁷⁸ aj.) nebo o slavných ženách současných, ať už se jednalo o zpěvačky, herečky, vědkyně, závodnice nebo cestovatelky (Ema Destinová,⁵⁷⁹ Růžena Baumová,⁵⁸⁰ Lata Brandisová⁵⁸¹ aj.) Neméně zastoupeny byly významné ženy cizích národností (Marie Curie Skłodowska,⁵⁸² Selma Lagerlöfová⁵⁸³ aj.). Forma příspěvků byla velmi různorodá. Buď jmenované ženy ve vysílání přímo samy hovořily, nebo s nimi byl veden rozhovor, anebo byl o nich podán referát. V neposlední řadě je nutné zmínit velmi specifický cyklus z roku 1941, který z velké části nereferoval o reálných žijících ženách, ale představoval slavné fiktivní hrdinky knižních, divadelních nebo operních děl.

V lednu 1937 vystoupila ve vysílání rozhlasu pro ženy cestovatelka Růžena Baumová, manželka slavného cestovatele Bauma, která zde promluvila o svých cestách spolu s manželem po Austrálii v roce 1935.⁵⁸⁴ Patrně se jedná o zápisky z cestovního deníku, jež posluchačkám ve vysílání četla. Nutno dodat, že autorce neschází smysl pro detail, který ve svých umě napsaných charakteristikách hojně využívá. Posluchačky byly tímto způsobem poutavě vtaženy do cizí země, jejích krás i nástrah, mezi tamější obyvatele i jejich rozdílný způsob života: „Je to nádherný pocit být v pustině sám a sám na sta a sta kilometrů. Nevysoký a nedotknutý prales je skvostný ve své divokosti. [...] Australský

---

⁵⁷⁶ Božena Němcová (4.2.1820 – 21.1.1862) – významná česká spisovatelka doby národního obrození a zakladatelka novodobé české prózy. Zdroj [online]: Wikipedie [cit.2018-1-6]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%BEena_N%C4%9Bmcov%C3%A1.

⁵⁷⁷ Magdalena Dobromila Rettigová (31.1.1785 – 5.8.1845) - česká buditelka a spisovatelka, autorka kuchařek, básní, divadelních her a krátkých próz. zdroj [online]: Wikipedie [cit.2018-1-6]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Magdalena_Dobromila_Rettigov%C3%A1.

⁵⁷⁸ Anna Náprstková (24.4.1788 – 19.10.1873) – česká filantropka a podnikatelka, matka Vojtěcha Náprstka. Zdroj [online]: Wikipedie [cit.2018-1-6]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Anna_N%C3%A1prstkov%C3%A1.

⁵⁷⁹ Ema Destinová (26.2.1878 – 29.1.1930) – v době vysílání přednášky už nebyla naživu, přesto je zařazena mezi osobnosti současné, jelikož od doby jejího úmrtí neuplynula dlouhá doba.

⁵⁸⁰ Růžena Baumová (23.9.1900 - 11.7.1975) – spisovatelka a cestovatelka. Manželka cestovatele Jiřího Bauma, kterého na cestách doprovázela. Své zážitky zpracovávala do knižně vydávaných cestopisů. zdroj [online]: Baumovi Jiří a Růžena. Archiv Národního muzea: rodinné archivy. Číslo fondu 101. [cit.2018-27-5] dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/162836/>.

⁵⁸¹ Marie Immaculata Brandisová (26.6.1895 – 12.5.1981), známá jako Lata. Československá dostihová jezdka, která dosud jako jediná žena zvítězila ve Velké pardubické steeplechase.

⁵⁸² Marie Curie-Skłodowska (27.11.1867 – 4.7.1934) – významná francouzská vědkyně polského původu. Spolu se svým manželem Pierrem Curie vytvořili teorii radioaktivity. Dvakrát byla vyznamenána Nobelovou cenou. zdroj [online]: [cit.2018-3-63. dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Curie-Sk%C5%82odowska%C3%A1.

⁵⁸³ Selma Lagerlöfová (20.11.1858 – 16.3.1940) - švédská spisovatelka, představitelka švédského novoromantismu, nositelka Nobelovy ceny za literaturu za rok 1909. zdroj [online]: [cit.2018-3-6]. dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Selma_Lagerl%C3%B6fov%C3%A1.

⁵⁸⁴ Baumová, R. Vítaný host australského vnitrozemí. 29.1.1937.

prales je však velmi nebezpečný svou velkou neobydlenou rozlohou a naprostým nedostatkem vody.“⁵⁸⁵ Přidává komentář, jak takový život cestovatelů vypadá: „Zastavujeme u skupiny eukalyptů, abychom ve svém obytném voze přenocovali. Nejprve čistíme vůz zevnitř od prachu, pak vaříme večeři a posledními silami si píšeme deníky.“⁵⁸⁶ Následně vypráví, jak se po několikadenní dlouhé cestě dostali vyčerpaní na jednu z místních osamocených farem: „Máme zde příjemnou povinnost, jež jest jakýmsi nepsaným zákonem. Cestovatel divočinou je zde čestným listonošem a dodává poštu adresátům, bydlícím sta a sta kilometrů od civilizace a sta kilometrů jeden od druhého. [...] Na farmě nás přijali tak upřímně přátelsky, že jsme to opravdu ani zdaleka nečekali.“⁵⁸⁷

Přednášky tohoto charakteru zaváděly posluchačky do míst, kam by se samy nikdy nepodívaly, a to navíc skrze ženu - cestovatelku, což byla role poměrně nezvyklá. Zábavná povaha příspěvků byla celkově důležitá, neboť ji posluchači rozhlasu všeobecně lépe přijímali na rozdíl od té vzdělávací. Zejména koncem 20. let se objevovala nespokojenost s programem, konkrétně nízkým zastoupením oddechových žánrů a lehké hudby. To se ovšem počátkem 30. let změnilo, když vedení rozhlasu zjistilo, že posluchačům z části vyhovět musí. V důsledku hospodářské krize posluchačů během 30. let přibývalo, jelikož jim rozhlas poskytoval právě skrze zábavný program alespoň částečný únik od denních starostí.⁵⁸⁸

V listopadu 1937 rozhlas pro ženy odvysílal rozhovor⁵⁸⁹ s žokejkou Latou Brandisovou, a to v souvislosti s její nečekanou výhrou v závodě Velké pardubické steeplechase, v němž zvítězila jako žena poprvé a prozatím i naposledy v historii celého závodu. Jezdkyně byla tou dobou velkou celebritou a rozhovor s ní byl pro pořad a jeho posluchačky velmi atraktivní. Úvodem autorka komentuje: „Jaká to velká radost pro nás, české sportovkyně, že to byla právě jedna z našeho středu, již se podařilo konečně obrátiti na naši stranu štěstí, které tak dlouho přálo cizincům!“⁵⁹⁰ Úvodem Lata popisuje začátky své jezdecké kariéry a připouští, že k závodě Velké pardubické se dostala jen díky svému bratranci hraběti Kinskému, který jí byl učitelem a který jí rovněž obstaral povolení

---

⁵⁸⁵ Baumová, R. Vítaný host australského vnitrozemí. 29.1.1937, s. 1.

⁵⁸⁶ Tamtéž, s. 2.

⁵⁸⁷ Tamtéž, s. 3.

⁵⁸⁸ JEŠUTOVÁ, Eva. Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

⁵⁸⁹ Autorka neznámá. Jak jsme letos vyhrály Velkou pardubickou. 10.11.1937.

⁵⁹⁰ Tamtéž, s. 1.

k závodu. Rozhovor se stáčí k ženské otázce, když se jí reportérka táže, zda mají ženy v tomto ohledu nějaká omezení: „Podle dostihového řádu se v Evropě dosud dámám povolení k překážkovým dostihům neudílí, takové povolení není však také proti řádům.“⁵⁹¹ Na dotaz, zda na ní mužští kolegové nepohlíželi s nedůvěrou, odpovídá: „Z počátku snad – musila jsem se jako každý nováček osvědčiti, tím spíše jako dámský nováček.“⁵⁹² Dál se rozhovor stáčí ke vztahu s klisnou Normou i průběhu samotného závodu.

Vítězství ženy v sedle v konkurenci mužských kolegů muselo dosahovat celosvětového rozměru. Závodění žen na tak vysoké úrovni stále nebylo běžné, a jak podotýká Lata, podle řádu se ženám povolení neudílelo (pravděpodobně se při psaní stanov řádu ani nepomýšlelo na to, že by jednou ženy závodit chtěly), avšak zakázáno také nebylo.

Poskočíme v čase i tématu. V březnu 1938 promluvila v rozhlasu pro ženy Pavla Wenigová⁵⁹³ o svém „Dětství s Emou Destinovou“.⁵⁹⁴ Jak objasňuje, s Emou byla spřízněna jako sestřenice, „protože naše maminky byly sestry.“⁵⁹⁵ Jelikož spolu obě děvčata od dětství trávila většinu prázdnin, vypráví o úsměvných prázdninových zážitcích a mnoha dobrodružstvích, které s Emou a dalšími dětmi prožila a z nichž vyplývá najevo charakteristika svérázné a divoké povahy slavné pěvkyně: „Vůdkyní všech dětských podniků milešovských bývala Ema. Byl to poloviční kluk. Nosila vysoké boty, kalhoty a flobertku, s níž střílela vrabce. A stávalo se často, že se vrátila bez bot.“⁵⁹⁶ V té době bylo takové chování malého děvčete nepřípustné, autorka ovšem podotýká, že mnohé hubování maminky i babičky nemělo žádný účinek a Ema si tropila, čeho se jí zachtělo. A tak se dozvídáme, že jednou Ema vyrazila na lov vrabců, které se poté rozhodla potají upéct: „Vrabci se nafoukli při pečení, praskli a hrozně zapáchali!“⁵⁹⁷ Také kuchařce tropila mnoho záškodnictví: „Dovedla nachytat žáby a pěkně je uložila pod hrnečky [sic!] na kredenci. Kuchařka přišla, zvedla hrneček, žába hup! Kuchařka vyděšená a hrneček na zemi.“⁵⁹⁸

---

⁵⁹¹ Autorka neznámá. Jak jsme letos vyhrály Velkou pardubickou. 10.11.1937, s. 3.

⁵⁹² Tamtéž.

⁵⁹³ Pavla Wenigová (30.7.1880 – 26.3.1963) – spisovatelka, dramatička, manželka spisovatele a pedagoga Adolfa Weniga. zdroj [online]: Adolf Wenig. Wikipedie [2018-2-5]. [cit.2018-25-5], dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Adolf_Wenig.

⁵⁹⁴ Wenigová, P. Moje dětství s Emou Destinovou. 3.3.1938.

⁵⁹⁵ Tamtéž, s. 1.

⁵⁹⁶ Tamtéž, s. 2.

⁵⁹⁷ Tamtéž.

⁵⁹⁸ Tamtéž.

Autorka pocházela z Prahy, a tak popisuje, že když k nim přejeli Kittlovi náhodou na návštěvu, „bylo těžko se Emilky dohledat. Vábily ji nejen špinavé městské děti, s nimiž si hrála, ale hlavně výhled z okna na řeku.“⁵⁹⁹

Příběhy z dětství slavné pěvkyně nebyly přímo následování hodné, ale poskytovaly posluchačkám úsměvné a lehce pikantní ohlédnutí za životem svérázné a originální ženy, která svým chováním od malička naprosto vybočovala z dobového konstruktů ženství. Mimo to je celým vyprávěním prostoupeno mnohokrát zmíněné Emíno silné národní cítění, že se „vždy tak vášnivě přiznávala ke svému češství.“⁶⁰⁰ Svérázná osobnost, talentovaná zpěvačka a hrdá Češka – takto byla pro posluchačky rozhlasu pro ženy Ema Destinová vykreslena.

V dubnu 1938 představil rozhlas pro ženy pro změnu ideál „ušlechtilé ženskosti“, a to v osobnosti Anny Náprstkové u příležitosti 150 let výročí od jejího narození. Příspěvek⁶⁰¹ od Jarmily Soeblové⁶⁰² nabízí oproti tomu předchozímu daleko víc vzorů chování, s nimiž se měly posluchačky ztotožnit. Kromě vysoko hodnocených vlastností „mrvnosti a dobroty srdce“ jsou zde vyzdvihovány rovněž inteligence a smysl pro obchod: „Teprve čtrnáctileté Anně svěřily obchod, kterému prospěly její schopnosti: bystrost, rozumnost, příčinnivost a úslužnost.“⁶⁰³ A nutno říci, že podobnými superlativy přednáška opravdu nešetří, Anna Náprstková z popisů vychází téměř jako světice: „Skromnost, prýšticí z citu náboženského, její víra, že nadání je dar od Boha, činilo ji shovívavou k chybám druhých.“⁶⁰⁴ Více rozvedená je tu i její vlastenectví podporující činnost v součinnosti se synem Vojtěchem v domě u Halánků: „Zde u paní Anny Náprstkové vzniklo nejlepší a největší ústředí žen v Praze. [...] Význam rodiny Náprstkovy je tedy pro Prahu, nejen národní, společenský, ale i věčný!“⁶⁰⁵ Velmi zdůrazňován byl autorkou též správný přístup Anny k manželství: „Proto máme my ženské zástěrky, abychom jimi chyby mužů přikrývaly. Kdo má udržet mír v domácnosti ne-li žena?“⁶⁰⁶ Závěrem autorka připomíná posluchačkám, aby si vzaly ze života Anny

---

⁵⁹⁹ Tamtéž, s. 2-3.

⁶⁰⁰ Wenigová, P. Moje dětství s Emou Destinovou. 3.3.1938, s. 3.

⁶⁰¹ Soeblová, J. O ušlechtilé Anně Náprstkové. 23.4.1938.

⁶⁰² Neznámá identita.

⁶⁰³ Soeblová, J. O ušlechtilé Anně Náprstkové. 23.4.1938, s. 3.

⁶⁰⁴ Tamtéž.

⁶⁰⁵ Tamtéž, s. 4.

⁶⁰⁶ Tamtéž, s. 5.

Náprstkové příklad a následovaly zejména vlastnosti „moudrost, vnitřní sílu a radostnou krásu z dobře vykonaného díla.“⁶⁰⁷

Přednáška odkrývá v porovnání s předchozím příspěvkem zcela jiný typ ženy – vzorné ženy národního obrození, která je národně uvědomělá, inteligentní, podnikání schopná, ale přitom velmi pokorná a zbožná. V manželství je to ta, co udržuje harmonii, klid a „teplo domácí“ a nenápadně zakrývá chyby svého muže. Na rozdíl od přednášky o Emě Destinové, jež měla hned dvě reprízy,⁶⁰⁸ nebyl tento příspěvek reprízován ani jednou. Ač byla Anna Náprstková jistě obdivuhodnou osobností, pro ženy té doby už nejspíš nepředstavovala tolik zajímavý a aktuální vzor. Neaktuálnost glorifikovaných vlastností Anny Náprstkové nepodporovala ani samotná forma přednášky.

V dubnu 1938 se rozhlas pro ženy krom českých osobností zajímal rovněž o slavné ženy cizího původu, a to cyklem „Ženy, které obdržely Nobelovu cenu“. Cyklus sestával s nejvyšší pravděpodobností z šesti dílů, přičemž příspěvků se dodnes zachovala polovina. První z příspěvků patřil norské spisovatelce Singrid Undsetové, neb tou dobou uplynulo přesně deset let od doby, kdy obdržela Nobelovu cenu za literaturu. Jak autor příspěvku Aloys Skoumal⁶⁰⁹ připomíná: „U nás je dobře známa jednak odvážnými realistickými romány z přítomné doby, jednak rozměrnými epickými obrazy ze středvěkého Norska.“⁶¹⁰ Krom stručného životopisu se autor příspěvku zabývá ženskou problematikou, která dle jeho názoru prostupuje celým dílem spisovatelky: „Svým neúprosným pohledem se propálila až k samému jádru ženské problematiky. Co je to žena? Jaký je její úkol? Může dojít štěstí jinak než v lásce?“⁶¹¹ Charakteristiku ženství u Undsetové popisuje autor na jejím Nobelovou cenou oceněném díle Kristina Vavřincová: „Líčí se v něm pohnutý příběh zemanské dcery Kristiny, její láska Erlendovi, léta milenecká i manželská, blaho i zoufalství matky, která vidí vyrůstat i umírat své děti.“⁶¹² Následuje úryvek z prvního dílu knihy, který má posluchačkám povahu Kristiny více přiblížit. Příslušný úryvek ovšem není v rámci přednášky rozepsán.

---

⁶⁰⁷ Tamtéž.

⁶⁰⁸ Počet repríz byl od roku 1938 většinou uváděn na úvodní stránce přednášky. Reprízovány byly zejména příspěvky, které se setkaly s velkou odezvou.

⁶⁰⁹ Skoumal Aloys (19.6.1904 – 4.7.1988) – český literární kritik, překladatel z němčiny a angličtiny. Zdroj [online]: Aloys Skoumal. Wikipedie:[2017-28-12]. [cit. 2018-28-5] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Aloys_Skoumal.

⁶¹⁰ Skoumal, A. Ženy, které obdržely Nobelovu cenu – Singrid Undsetová. 2.4.1938.

⁶¹¹ Tamtéž, s. 1.

⁶¹² Tamtéž, s. 3.

Další díl cyklu referoval o životě slavné vědkyně Marie Curie-Sklodowské, jejíž nelehký osud velmi dopodrobna vylíčila doktorka Bergmannová.⁶¹³ Vlastnosti vědkyně jako ctižádost, pracovitost, vytrvalost, skromnost a pokoru dávala posluchačkám rozhlasu pro ženy za příklad hodný následování.⁶¹⁴ Stejně hodnotila i „kamarádský“ a kolegiální vztah mezi manželi vědci, kteří na svém díle pracovali společně: „Muž a žena pracují společně. Po celé dny a noci spolu v jedné nuzné laboratoři.“⁶¹⁵

Mezi medailonky osobností byla zařazena také švédská spisovatelka Selma Lagerlöfová. Více než o životě spisovatelky zde ovšem autorka příspěvku⁶¹⁶ Flora Kleinschnitzová⁶¹⁷ rozmlouvá o sepětí a vzájemné podobnosti severských zemí a slovanské oblasti, konkrétně Československa a Švédska, což mimo jiné dokazuje i na díle Selmy Lagerlöfové „Gösta Berling“: „Je nám blízký právě v tom, kde z něho k vám hovoří duše Švédska, duch lidu a kraje, který takřka neznáme a je nám niterně přece tak spřízněný. [...] Toto spříznění Švédska s Československem si můžete vyčíst i z [...] románu Jerusaleml [sic!], jak po stránce umělecké, tak i obsahové a ideové.“⁶¹⁸

Cyklus medailonků žen, jež díky svým jedinečným vlastnostem získaly Nobelovu cenu, se dočkal od posluchaček značně pozitivního ohlasu. Převážně se jednalo o životopisy dotyčných, popřípadě s krátkou analýzou nebo ukázkou jejich díla. Jmenované vlastnosti jako pracovitost, vytrvalost, ctižádost, skromnost a pokora byly autory považovány za hlavní podmínku úspěchu ženy ve veřejné sféře.

Závěrem nemůžeme opomenout ani velmi specifický čtyřdílný cyklus vytvořený redakcí rozhlasu pro ženy během léta 1940. Příspěvky s názvy „Žena milující“, „Žena pracující“, „Žena umělkyně“ i „Žena tvůrčí“ vycházely zejména z literárních děl a osudů jednotlivých hrdinek. Výběr byl složen převážně z literatury české, severské nebo americké. Díl „Žena umělkyně“ představoval v tomto ohledu výjimku, jelikož sestával z deníkových výpisků divadelní herečky Hany Kvapilové a knižně vydané autobiografie tanečnice Isadory Duncanové. Cyklus příspěvků si dával za úkol skoncovat

---

⁶¹³ Neznámá identita.

⁶¹⁴ Bergmannová, Ch. Ženy, které obdržely Nobelovu cenu – Marie Curie-Sklodowska. Duben 1938.

⁶¹⁵ Tamtéž, s. 3.

⁶¹⁶ Kleinschnitzová, F. Ženy, které obdržely Nobelovu cenu - Selma Lagerlöfová. 12.4.1938.

⁶¹⁷ Kleinschnitzová Flora (16.3.1891 – 16.9.1946) - literární historička, knihovnice a překladatelka. Zdroj [online]: Flora Kleinschnitzová. Městská knihovna Broumov: osobnosti. [cit: 2018-22-5] Dostupné z: <https://knihovna-brumov-bylnice.webnode.cz/osobnosti/flora-kleinschnitzova/>.

⁶¹⁸ Kleinschnitzová, F. Ženy, které obdržely Nobelovu cenu - Selma Lagerlöfová. 12.4.1938, s. 4-5.

s nerealistickým ideálem ženství, jenž prostupoval mnoha romány: „A co si o tom myslíme my, ženy? Jak je nám, když se vidíme v těchto zrcadlech, tu zkrášlujících, jindy pokřivujících?“ Skrze střípky jednotlivých ukázek chtěl naopak zobrazit opravdovou různorodost ženství: „Máme dost krásných knih, které nás nepodvádějí a které nám ukazují život, jaký opravdu je, s jeho světly i stíny. [...] Ukáží nám ženu v celé její slávě a bolesti, neboť tyto dvě složky jsou v jejím životě neoddělitelné!“⁶¹⁹ Žádný ideál ženy-matky, glorifikované mateřství ani vlastnosti dobré ženy, nic takového v příspěvcích nenajdeme. Jedná se o změť mnoha typů hrdinek, různého věku, podob a rolí a ve velmi různorodých prostředích i situacích, jsou tu přítomny jejich kladné i záporné stránky. Jakou odezvu mělo takto svobodomyšlně pojaté ženství u posluchaček, už se ovšem žet nedozvíme.

V porovnání s předchozími otázkami, respektive tematickými celky, nejsou příspěvky mapující život slavných žen z dnešního pohledu natolik důležité. Ve vysílání rozhlasu pro ženy nicméně tvořily značný podíl, těšily se velké oblibě a měly svůj specifický smysl. Ve vyhrocené době před válkou i během ní mohly životopisy (většinou strastiplné) takových žen posloužit posluchačkám jako dobrý vzor, jímž se mohly inspirovat nebo jej do určité míry následovat. Redakce rozhlasu pro ženy tímto cílové skupině posluchaček demonstrovala důkaz o tom, jak dokážou ženy v konkurenčním prostředí s muži uspět stejně, ba dokonce lépe. V roce 1938 již rozhlas samozřejmě disponoval funkcí propagační a politickou. Přednášky o velkých osobnostech českého národa pak byly v době nepokojů a obav společnosti více než potřebné, jelikož propagovaly a podporovaly národní cítění a skrze reálné životopisy nabízely posluchačkám ideální vlastnosti ženského pohlaví.

---

⁶¹⁹ Čpálová, S. S románem v ruce – žena milující. Režie: Václav Růt. 10.8.1940, s. 4.

6. Závěr

Zahájení rozhlasového vysílání v Československu v květnu 1923 znamenalo bezpochyby obrovský přelom nejen na mediální scéně. Monopolní pozici tištěných médií pojednou narušilo médium rozhlasové, které přišlo s naprosto odlišnými možnostmi zpracování sdělení, konkrétně jeho zprostředkováním skrze zvuk. Posлуhači mohli díky rozhlasu poslouchat nejen jím vytvářený program, ale stát se také součástí událostí, jichž nemohli být fyzicky přítomni, tedy koncertů, divadel, politických vystoupení, sportovních utkání aj. Od skromných počátků v roce 1923 nabyl Radiojournal do konce 20. let na počtu posluchačů, díky čemuž disponoval značným vlivem uvnitř společnosti. V souvislosti s tím vedení Radiojournalu velice záhy přehodnotilo veskrze vzdělávací a apolitický charakter média, jenž byl propagován v prvních letech vysílání, a tak se postupně od roku 1925 stávaly politika a státní zájmy nedělitelnou součástí rozhlasového obsahu.

Potřeba vysílání zaměřeného speciálně pro potřeby žen rezonovala v diskuzích programových tvůrců přednáškového oddělení již od roku 1925. Z útržků prvních programových schémat lze kolem poloviny 20. století vysledovat, že bylo vysílání pro ženy pod názvem „ženská hlídka“ již tehdy občasně zařazováno. První oficielnější formát pořadu pro ženy se zformoval pod stejným názvem v roce 1927, nicméně až do počátku 30. let postrádal pravidelnosti i dramaturgické propracovanosti. Obsah ženské hlídky v této době vytvářely jednak odborné rozhlasové, zejména zemědělský a dělnický rozhlas, jednak Masarykův lidový výchovný ústav. Soubor přednášek od různých tvůrců tvořil ve výsledku nepřehledný celek témat, přednášejících, příspěvků i jejich úrovně kvality. Roku 1931 proběhla první výraznější reorganizace přednáškového oddělení Radiojournalu, v rámci níž došlo i k uspořádání ženské hlídky. Ta byla nyní vysílána pravidelně v odpoledních hodinách od pondělí do soboty s výjimkou pátku. I nadále zajišťovali její obsah výše uvedení produktoři, avšak tentokrát již pod vedením redakce přednáškového oddělení, která dohlížela na dramaturgický plán, výběr témat i přednášejících, a sama dvakrát do týdne přednášky pro ženy vytvářela. K největším změnám došlo ovšem teprve v polovině 30. let, kdy se přednáškové oddělení vydělilo ze slovesného odboru a stalo se odborem samostatným. V této době se zformovala taktéž výsledná podoba pořadu pro ženy – zpočátku pod názvem „vysílání pro ženy“ či „přednášky pro ženy“, později od roku 1937 jako „rozhlas pro ženy“.

Pokusme se nyní odpovědět na klíčové otázky celé práce, tedy jaká byla ona „rozhlasová žena“ a jaké vlastnosti a zájmy jí rozhlas skrze své přednášky přisuzoval. Vycházejme z předpokladu, že výběr témat a výsledný obsah přednášek ženského vysílání odráží, jaké byly vlastní ženské zájmy, jaké dobové názory na ženu panovaly a jak (a v čem) měly být ženy skrze přednášky vzdělávány, ovlivňovány či iniciovány.

Na vytváření obrazu ženy v přednáškách ženského vysílání měly vliv dva základní faktory. První z nich tvořila biologická podstata ženina mateřství, z níž vycházely „specifické potřeby žen“, tzn. potřeby ženy v roli matky - ty byly důvodem pro vznik ženského vysílání. Mateřství bylo krom biologické danosti silným genderovým znakem, který propojoval ženy napříč třídou, sociální skupinou, statusem či věkem, a který je zásadně odlišoval od mužů. Pokud vyjdeme z této charakteristiky, můžeme velice zobecněně říci, že vysílání pro ženy vzniklo kvůli tomu, že ženy byly matkami. Mateřství v tomto ohledu přímo určovalo okruh témat přednášek, zařazených do sféry privátní, a nepřímo ovlivňovalo přednášky včleněné do sféry veřejné – o hospodářských záležitostech, politice, zákonodárství aj. se hovořilo téměř vždy s ohledem na ony specifické zájmy ženy-matky.

Druhý faktor, který výrazně determinoval výběr témat přednášek, představovala redakcí vymezená cílová skupina, tedy blíže určené socio-profesní zařazení posluchaček. Velká míra vlivu cílové skupiny na obsah je patrná zejména do roku 1935, kdy vysílala ženská hlídka pro tři různé cílové skupiny žen – ženu zemědělskou, ženu dělnickou a ženu v domácnosti. Od poloviny 30. let se ženské vysílání oproti tomu zaměřilo pouze na jednu cílovou skupinu - ženu v domácnosti ze středních vrstev společnosti.

Přestože (anebo právě protože) vysílání pro ženy silně ovlivňovaly dva jmenované faktory, nelze říci, že se vyznačovalo jednotnou ideologií, jež prostupovala napříč obsahem všech přednášek a jež by tvořila víceméně jednotný náhled na ženu. Z tohoto důvodu byly vytvořeny dvě kategorie, do nichž byly přednášky dle zaměření a obsahu přiřazeny a které lze vzájemně komparovat - sféra privátní jako synonymum tradičního, více konzervativního názoru na ženu, a sféra veřejná jako prostor pro uplatnění ženy mimo domácnost.

Do poloviny byl poměr přednášek spadajících do sféry privátní a veřejné vyrovnaný, případně s lehkou převahou pro sféru veřejnou. Žena z obsahu přednášek vycházela jako

matka a hospodyně, stejně jako občanka či zaměstnankyně. V souvislosti se socio-profesním určením cílových skupin se o záležitostech výdělečné práce hovořilo poměrně často. Nutno ovšem podotknout, že z obsahu pár zachovaných příspěvků je patrné, že byla práce u dělnických a zemědělských žen vnímána spíše jako nutnost, nikoli jako uspokojení z možnosti seberealizace. Pro cílovou skupinu zemědělských a dělnických žen tvořily obsah odborné rozhlasu vedené nepřímo vládními stranami agrární a dělnickou, skrze něž se mnohdy stával obsah přednášek politicky motivovaným až propagativním ve prospěch té které strany.

V polovině 30. let došlo k největším změnám v ženském vysílání, které bylo nově vytvářené jedinou redakcí. Cílovou skupinou se staly jen a pouze ženy v domácnosti ze středních vrstev – výběr se ukázal býti moudrým, neb velice záhy došlo k nárůstu poslechovatosti. Paradoxně však nebylo vysílání rozhlasu pro ženy o nic víc ideologicky jednotné. Přestože se cílovou skupinou stala žena působící téměř výhradně v domácím prostoru, s proměnlivou převahou vysílal rozhlas pro ženy přednášky spadající do sféry veřejné. Méně zastoupené přednášky sféry privátní byly na druhou stranu o to více názorově vyhraněné, a tak se mnohdy rozdílná ideologie v rámci okruhů privátní versus veřejné střetávala. Podívejme se na tyto rozpory blíže.

Přednášek sféry privátní bylo sice méně (cca 30 – 40%), ale vyznačovaly se více jednotnou a důraznější ideologií, v rámci níž vystupovala žena především jako matka, manželka a hospodyně. S nejvyšší četností se objevovalo téma výchovy dětí, mateřství a rodičovství, kde vykrytalizoval od roku 1937 ideál ženy-matky, který byl systematicky propagován až do března 1939. Autoři přednášek koncipovali mateřství v duchu národních hodnot – žena byla dárkyní života, jež odpovídala za budoucnost národa. Mateřství již nebylo soukromou záležitostí, ale stávalo se v tomto duchu věcí veřejnou. Co se týče placené práce žen, poukazovalo se zejména na zdrcující mravní důsledky, kdy žena není schopna kvůli nedostatku času vychovat řádně své děti.

Přednášky obsahem spadající do sféry veřejné byly součástí rozhlasu pro ženy častěji a vyznačovaly se širším tematickým rozpětím. Mezi nejčastěji zařazovaná a nejoblíbenější témata spadalo vzdělávání spolu s profesní aktivitou žen. Pokud vezmeme v potaz cílovou skupinu, je velice nepravděpodobné, že by téma směřovalo přímo jim. O vzdělávání a uplatnění na trhu práce se posluchačky dozvíдалy veskrze jako matky zajímající se o budoucnost svých dcer. V přednáškách se většinou hovořilo o perspektivních oborech, v

nichž se ženy mohly uplatnit - placená práce žen rozhodně vetována nebyla. Na druhou stranu se zde stále skloňovala potřeba vychovávat ženy k údělu mateřství, což měl dle autorů zohledňovat i obsah vzdělávacích osnov. V souvislosti s výsledkem vzdělávání, uplatněním na trhu práce, se hovořilo rovněž o problematice dvojího zatížení žen. V roce 1937 byl odvysílán cyklus přednášek, v nichž referovaly ženy různých profesí o tom, jak dokážou skloubit placenou práci s domácností a výchovou dětí. Oproti přednáškám z tematického celku výchova dětí, mateřství a rodičovství zde nebyla placená práce žen vnímána negativně. Autorky naopak podávaly konkrétní rady, jak dvojí zatížení zvládnout tak, aby rodina nestrádala. Žena byla i nadále prezentována primárně jako matka, avšak s možností profesní aktivity. Její práce nebyla už pouze nutností výdělků, ale také příležitostí pro seberealizaci.

Zejména od roku 1938 se stalo velkým tématem angažování ženy pro státní účely, a to ve spojitosti s vyhrocenou mezinárodní situací, kdy se stát postupně připravoval na válečné ohrožení. Posluchačky jako ženy v domácnosti, které mají přeci jen více volného času, byly podněcovány k zapojení se do některé veřejné formy pomoci. Zdůrazňovány byly zejména pozice blízké ženské povaze - sociální péče o děti, chudé a staré lidi a pomoc ve zdravotnictví.

Zcela specifickým se oproti předešlým jeví téma slavných žen, které bylo do ženského vysílání čteně zařazované a posluchačkami rovněž velmi oblíbené. Osudy slavných dam měly posluchačky pobavit a zároveň jim poskytnout následováním hodný vzor chování. V přednáškách byly často skloňovány žádané ženské vlastnosti jako skromnost, pracovitost a trpělivost.

Přestože vedla rozhlas pro ženy od poloviny 30. let jednotná redakce, názor na ženu v přednáškách nebyl ani tehdy více sjednocený, stejně jako tomu bylo uvnitř společnosti (jednotnější ideologii lze nalézt pouze v příspěvcích v rámci tematických celků). V okruzích privátního a veřejného nejčastěji vystupovaly rozpory mezi ženiným údělem mateřství a profesní aktivitou vdané ženy. Obě sféry byly podle některých lehce slučitelné, podle druhých znamenaly ohrožení budoucnosti národa. Obraz ženy tudíž vychází z ženského vysílání jako mozaika střípků různých barev a tvarů, a tak je dodnes vlastně sympatické, že si posluchačky i přes určitou míru propagandy mohly vybrat z více názorových pojetí.

Resume

The Diploma Thesis deals with the radio broadcasting for women during the interwar term and during the initial period of German occupation in Czechoslovakia. The changes of shows are observed in a context of radio history and in the same time in a position of women within Czechoslovakian society.

The Thesis deals with the development of a show for women. It analysis its content and it tries to express, how a woman was viewed through broadcasting for women. It means which characteristic, hobbies or duties are dedicated to her. Radio broadcasting for women in defined time has not been deeply compiled yet. The proper documentation of the show was not preserved in The Archives of Czech radio.⁶²⁰ From this reason the author combines more sources. The form of the show for women and its changes in time were found out from the content of the preserved radio almanac from 1928 to 1938/39.⁶²¹ Some information about the changes of technical, organizational and program format was brought by a publication by A. J. Patzáková, which deals with the first decade of Radiojournal.⁶²² The analysis of the content of the show for women is based on text preparations of particular lectures, which were preserved from 1927 to 1942.

The first lectures for women were broadcasted about 1925 but formally the show called „The Women´s magazine” was established about 1927. There were appointed three target groups, regarding different interests of social and professional groups of women, for whom The Women´s magazine broadcasted: a woman in agriculture, a woman in industry and a woman in a household. The content of lectures and its quality was very different each time. The biggest change was in the mid-1930s, when the lecture department was separated. From this moment women broadcasting was reorganized and provided by an independent editorial office. The show had a new name: “The Radio and women”. Middle class women staying at home were newly the target group and from this reason the content changed.

The content of the show for women has never been characterized by a united ideology during its existence. During some lectures, there was used a conservative opinion on a

---

⁶²⁰ Archiv Českého rozhlasu: databáze digitálních fondů.

⁶²¹ Kalendář Radiojournalu na rok 1928; Kalendář Radiojournalu na rok 1929; Ročenka posluchače rozhlasu 1934; Ročenka Československého rozhlasu 1937; Ročenka Čs. rozhlasu 1938; Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939.

⁶²² PATZÁKOVÁ, A., J. Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935, 1039s.

woman, who should be mainly a mother, a wife and a housekeeper at home. On the other side, some lectures helped women to be a part of the public sphere. Since 1937 there is a visible promotional function of the state, which tried to form women for national liability and initiated their pronationality. Nevertheless, lectures were not defined by a united ideology also in this time. To sum it up, the picture of a woman was various during all the years of broadcasting. Up to now, it is great that the listeners could have chosen from more opinions concerning the role of a woman in society.

Prameny

Tištěné prameny

Kalendář Radiojournalu na rok 1928. Tiskem a nákladem spol. Orbis.

Kalendář Radiojournalu na rok 1929. Tiskem a nákladem spol. Orbis.

Ročenka posluchače rozhlasu 1934. Redakce Ludvík Tomášek.

Ročenka Československého rozhlasu 1937. Uspořádal Jaroslav Potůček.

Ročenka Čs. rozhlasu 1938. Uspořádal Jaroslav Potůček.

Rozhlasová ročenka za období od 1. ledna 1938 do 15. března 1939. Vydal Český rozhlas redakcí Oktáva Mikana.

Archivní prameny

Archiv Českého rozhlasu, databáze digitálních fondů:

AUŘEDNÍČEK, Tomáš. *U nových rodičů.* 11. 12. 1942.

AUŘEDNÍČEK, Tomáš. *Zkušenosti z prázdninových osad.* 20. 8. 1942.

Autor neznámý, *Jak jsme letos vyhrály Velkou Pardubickou - rozhovor s Latou Brandisovou o jejím vítězství na Velké Pardubické.* 10. 11. 1937.

Autor neznámý, *Berty Ženatý s chotí: všední rozhovor (rozhovor o ženách, matkách, o životním štěstí).* 30. 12. 1937.

BALEJOVÁ, Marie. *Vzpomínka na duben 1918; statečné ženy a národní přísaha.* 13. 4. 1918.

BAUMOVÁ, Růžena. *Vítaný host australského vnitrozemí.* 29. 1. 1937.

BEDNAŘÍKOVÁ - TURNWALDOVÁ, Růžena. *Kupujete na splátky? - výhody a rizika splátkového obchodu.* 15. 2. 1938.

BERGMANOVÁ, Marie. *Děti a jejich svět; pohled na děti a jejich svět ve dnech mobilizace.* 12. 10. 1938.

- BERGMANOVÁ, Marie. *Ženy hledají nová povolání V.* 24. 6. 1938
- BERGMANOVÁ, Marie. *Ženy, které obdržely Nobelovu cenu - Marie Curie Skłodowská.* Duben 1938.
- BERKOVCOVÁ, Anna. *Co musí umět naše dcery, aby se dnes uplatnily.* 1. 12. 1938.
- BOGATYREV, P. *Vzpomínky z dětství.* 4. 9. 1941.
- BOUČKOVÁ, M. *Vaříme levně a výživně – vaření z vnitřností.* 10. 1. 1938.
- BOUČKOVÁ, M. *Velikonoční kuchyně ve znamení jara.* 11. 4. 1938.
- BUZKOVÁ, Pavla. *Žena tvůrčí, S románem v ruce.* 28. 8. 1940.
- CALMA - VESELÁ, Marie. *O příčinách rozvratu rodinného života, vliv rovnoprávnosti žen na kvalitu rodinného života.* 7. 2. 1939.
- ČEBIŠ, František. *Tajemství vánoční kuchyně - o tradici přípravy vánočního kapra, jablkového závinu a návod na přípravu pravého anglického pudingu.* 20. 12. 1937.
- ČENĚK, Jan. *Jak je to s ženským studiem?* 2. 11. 1937.
- ČPÁLOVÁ, Soňa. *S románem v ruce – žena milující.* 10. 8. 1940.
- DRBALOVÁ, Marie. *My a naši manželé; návrat žen do domácnosti, ztráta jejich výdělků, hospodaření.* 15. 12. 1938.
- DUBŇANSKÁ, Bohumila. *Feuilleton z moravského Slovácka.* 12. 7. 1939.
- FASTROVÁ, Olga. *Jak se dnes dívám na ženskou otázku,* 1936.
- FIŠER, K. *CPO nám radí jak chránit potraviny.* 14. 3. 1938.
- FREJKA, Jiří. *Příklad Jarmily Horákové,* 19. 2. 1941.
- FREY, Jaroslav. *Co prožívá čtenář při četbě.* 12. 7. 1939.
- FUCHS, Alfred. *U hluchoněmých žen - návštěva v útulku pro hluchoněmé ženy u Dobrého pastýře v Horní Krči.* 3. 2. 1938.
- FÜRTHOVÁ, Zdenka. *Čeho dosáhly ženy v mezinárodním zápase o svá práva; práva žen v ČSR a ve světě.* 15. 3. 1938.
- GRIMMICOVÁ. *Jak upravit poměry pomocnic v domácnosti.* 18. 7. 1938 .
- GUTWIRTH, Oto. *Politika v domácnosti.* 4. 5. 1930.
- CHARVÁT, Josef. *Vitaminy.* 3. 1. 1938.

HEIDRICH, Oldřich. *Jarní svátky na severu; ve Švédsku se slaví Velikonoce, ale nemají na letní hosty*. 18. 2. 1939.

HOLEČKOVÁ-HEIDENREICHOVÁ, Jelena. *Kolik znáte českých oper?* režie Václav Růt, 5. 2. 1941.

HORÁK, Josef. *Reportáž ze školy pro aranžování modelů a kreslení střihů*. 21. 5. 1942.

HORÁKOVÁ, Milada. *Mnoho práce leží ve vašich rukou: pomoc vystěhovalcům ze zabraných pohraničních území*. 2. 3. 1939.

HORYNOVÁ, Anna. *Co nám vypravuje vánoční ovoce*. 27. 12. 1937.

HORYNOVÁ, Anna. *Venkovská hospodyně se chystá na léto*. 15. 4. 1938.

HRDINOVÁ. *Výchova dívek a žen k úkolům nové doby*. 11. 10. 1938.

JELENOVÁ, Růžena. *O demokracii v denním životě*, 1. 2. 1938.

JURNEČKOVÁ - VORLOVÁ, Marie. *Jak se občané účastní řízení státu; populární kapitola z občanské nauky*. 19. 4. 1938.

JURNEČKOVÁ - VORLOVÁ, Marie. *Poradny, útulky a odborové organizace pro pomocnice v domácnosti*. 2. 7. 1936.

KASAROVÁ, Ljuba. *Bulharka v minulosti a dnes - krátce z historie Bulharska, bulharské ženy v odboji a změny v jejich postavení*. 4. 12. 1937.

KAZIL, J. *Naše děti – naši nadějí*, 1937.

KLEINSCHNITZOVÁ, Flora. *Ženy, které dostaly Nobelovu cenu*. 12. 4. 1938.

KOPERNICKÝ, Josef. *Stavíme na dobré vůli*. 25. 9. 1942.

KOUTNÍKOVÁ, Lidmila. *Ženy a falešné hrdinství - rozdíl mezi afektovaností a falešným hrdinstvím u žen a mužů*. 31. 3. 1938.

KOVAL, K., KOZINOVÁ K. *Hu nás – chodská beseda*. 26. 1. 1939.

KOZÁKOVÁ, B. *Jak jsme se vyrovnali s ženskou otázkou?* 21. 4. 1938.

KRCH, Vojtěch. *Co jsme se dověděli nového o bydlení na pařížské výstavě*. 15. 12. 1937.

KRCHOVÁ, B., KÁŠ, J. *Lékař odpovídá hospodyně na dotazy o hygieně potravin*. 20. 4. 1938.

KŘEPINSKÁ, Emilie. *Zásady dietního stravování - poslání vyšší školy praktické dietetiky*.

KŘÍŽ, Karel. *Zprávy, jež v novinách přeskakujete - o tom, co lidé v novinách nečtou*. 17. 2. 1938.

- KUBÁNEK, Karel. *Jak zajistím budoucnost svým dětem*. Režie Václav Rút, 21. 2. 1941.
- KUBIČKOVÁ, Božena. *Sociální péče hlavního města Prahy*. 14. 1. 1938.
- KUBIČKOVÁ, Božena. *Žena v dělnické domácnosti*. 21. 6. 1938.
- KUBIČKOVÁ, Božena. *Ženy v nové práci; úkoly žen ve zmenšeném státě*. 18. 10. 1938.
- KUČERA, Jan. *Filmové hrdinky bez slávy*. Režie Václav Rút, 26. 2. 1941.
- KUČERA, Jan. *Chcete být filmovou hvězdou?* 19. 2. 1938.
- KUČEROVÁ. *Hospodářský a sociální duch rodiny*. 9. 3. 1938.
- KUMERMANNOVÁ, Anna. *Ženy v domácnosti a v kancelářích*. 8. 2. 1938.
- KURZOVÁ, Vlasta. *Dary našich lesů – houby*. 31. 7. 1935.
- KYBALOVÁ, J. *Všechno na nich jen hoří - jak oblékat děti, aby si mohly spokojeně hrát*. 16. 3. 1938.
- LANCOVÁ, Juliana. *Příprava dívčí mládeže pro povolání*. 9. 6. 1938
- LEEDEROVÁ - GRAMETBAUEROVÁ, Jarmila. *Chování dětí, známka z mravů a rodiče*. 5. 2. 1938.
- MAJEROVÁ, Marie. *Náměty a čtenářky: ohlas čtenářek na námět autorčiny sbírky povídek "Mučenky"*. 12. 3. 1938.
- MAJEROVÁ, Marie. *S románem v ruce – Žena pracující*. 31. 7. 1940.
- MAREK, F., M. *Praktické náměty rodičům – několik zásad správné výchovy*. 30. 3. 1938.
- MIKISKA, Alois. *Lékař o černém kašli a planých neštovicích*. 16. 2. 1938.
- MUNKOV. *O sociální péči*. 1. 3. 1938.
- MATOUŠKOVÁ. *Domácnost i povolání?* 18. 2. 1937.
- MAXOVÁ, Antonie. *Jak smýšlel T. G. Masaryk o ženské otázce*. 14. 9. 1938.
- NOVÁKOVÁ, Helena. *Ženská povolání v cizině I.; rozvíjení ženských povolání v Německu, Itálii, demokratických severských státech a USA*; 24. 5. 1938.
- NESNÍDALOVÁ, Marie. *Ženy radioamaterstvím brannosti státu: příprava žen pro případ ohrožení státu*. 10. 3. 1938.
- PATOČKOVÁ, Marie. *Zdravá žena - zdravý národ*. 13. 10. 1938.
- PALKOSKOVÁ, Alča. *Kdo má nejlepší vkus: národní hrdost žen v otázce oblékání*. 7. 1. 1939.

- PERLOVÁ - KAVALÍROVÁ, R. *Vzpomínka na město květů a vůní - vzpomínka francouzské městečko Grasse*. 6. 11. 1937.
- PERNER, K. *Horské slunce na horách a v pokoji- působení slunečních paprsků na horách a jejich náhrada elektrickými zdroji*. 26. 1. 1938.
- PLAMÍNKOVÁ, Františka. *Na konec roku několik slov - vzpomínka na T.G. Masaryka, spolupráce národů na udržení míru, práce československých žen v kultuře a politice*. 29. 12. 1937.
- PLAMÍNKOVÁ, Františka. *Ženy v sociálně politickém zákonodárství československém*. 1927.
- PLUHAŘ, Bohumil. *Autorita ve výchově*. 10. 11. 1938.
- PLUHAŘ, Bohumil. *Stačí jen láska?* 23. 2. 1938.
- PODEŠVOVÁ, Marie. *Co v létě snídáme*. 13. 6. 1938.
- PODEŠVOVÁ, Marie. *Různé úpravy vepřového masa*. 14. 2. 1938.
- PODZIMKOVÁ - RIEGLOVÁ, Marie. *Živme sebe a své hosty rozumně*. 3. 10. 1938.
- PROVAZNÍKOVÁ, Marie. *Úkoly žen v nových poměrech*. 4. 10. 1938.
- PTÁČEK, Ladislav. *Nezaměstnanost a její vliv na zločinnost mládeže*. 9. 8. 1939.
- PTÁČEK, Ladislav. *Tři, které vidí slunce jen oknem*. 19. 7. 1939.
- PÚČIKOVÁ, J. *Rozvoj sociální péče o mládež*. 11. 10. 1938.
- PÚČÍK, Ladislav. *Výchova pracujícího dorostu*. 1938.
- PURKNOVÁ, Marie. *Minář, Frant, Manželství v praxi*. 4. 2. 1942.
- REINDL, Josef. *Vy myslíte, že je zbytečné umět řídit auto?* 12. 8. 1938.
- ROZTOČILOVÁ. *Rodinné školy a dělnické ženy*. 13. 6. 1933.
- RUSSOVÁ, Marie. *Co ženy nechtějí od ježíška*. 21. 12. 1937.
- RYPKOVÁ, Marie. *Na návštěvě v anglické rodině - úprava a údržba bytu, nákupy, důvěra k obchodníkům i hostům*. 12. 2. 1938.
- SAIDL, Josef. *Ženy v těhotenství*. 25. 1. 1939.
- SCHNEIDROVÁ, Marie. *Co je to bramborová moučka škrobová?* 17. 1. 1938.
- SCHOLZOVÁ, Olga. *Ženy hledají nová povolání III*. 10. 6. 1938.
- SCHNEIDROVÁ, Marie. *Šetřte uhlím!* 19. 10. 1938.

- SCHRAMLOVÁ, H. *Ženy hledají nová povolání, návštěva ve vyšší škole pro výchovu dietních pracovníků*. 3. 6. 1938
- SINGER, Erik. *O rozvodu a rozluce manželství: rozdíl mezi rozvodem a rozlukou manželství*. 16. 8. 1938.
- SKRBOVÁ, Ljuba. *Do školní lavice nebo na jeviště?* 14. 5. 1938.
- SMRŽOVÁ, Anna. *Ženy hledají nová povolání II*. 15. 7. 1938.
- SOEBLOVÁ, Jarmila. *O ušlechtilé ženě Anně Náprstkové*. 23. 4. 1938
- STAHOVÁ, Františka. *Chvála čistoty*. 22. 6. 1938.
- STAHOVÁ, Františka. *O tom, jak se plní odkaz Komenského o výchově dětí*. 16. 11. 1937
- STEJSKAL, Cyril. *Vychovávejte dobře své děti!* 22. 10. 1938.
- ŠÁRKOVÁ, Růžena. *Šijeme pánské prádlo*. 19. 1. 1938.
- ŠÁRKOVÁ, Růžena. *Ušijte si péřové pokrývky*, 1937.
- ŠÍMA, Jaroslav. *Výživa městského dítěte*, 8. 11. 1937.
- ŠPIČÁK, Josef. *Péče o mládež*. 18. 6. 1942.
- VAŇKOVÁ. *Dovolená na chatě*. 12. 7. 1939.
- VEJNAR, Josef. *Rozumné ženy se připravují; příprava ženy na rodinný život, mateřství, péči o dítě, vedení domácnosti*. 20. 9. 1938.
- VELICH, Vratislav. *Pravda o konzervách: nebezpečí potravin v plechových konzervách*. 17. 10. 1938.
- VÍTEK, Tomáš. *Muži se starají o vaše děti – letní táborová osada pro vaše děti*. 26. 7. 1939.
- VLK, Václav. *Chcete dát výpověď z bytu?* 19. 3. 1938.
- VLK, Václav. *Máte občanskou legitimaci?* 15. 11. 1938.
- Vlk, Václav, *Práva a povinnosti manželů; výklad ustanovení o osobních právech a povinnostech manželů*. 10. 1. 1939.
- VLK, Josef. *Víte, co je to cejchování ?* 2. 2. 1938.
- VRANÁ, Bohumila. *První den dobrovolné sestry v nemocnici*. 23. 2. 1939.
- VRCHLICKÁ, Eva. *S románem v ruce – žena umělkyně*. 21. 8. 1940.
- VOJÁČKOVÁ, Olga. *Její první ples*, 5. 1. 1938-

- VONDRÁČKOVÁ, Libuše. *Vzpomínka z rovníkové kuchyně*, 25. 7. 1938.
- VONDRÁČEK, Vladimír. *Manželství a neurosa - co je neurosa a jaké jsou její příčiny v manželství*. 3. 11. 1937.
- WANDEROVÁ, *Zařízení jednopokojového bytu*, 23. 5. 1930.
- WEINGART, Miloš. *Slovo k ženám I. Ženy a péče o rodný jazyk*. 20. 10. 1938.
- WEINGART, Miloš. *Slovo k ženám II*. 25. 10. 1938.
- WENIGOVÁ, Pavla. *Moje dětství s Emou Destinovou*. 3. 3. 1938.
- ZAŠLOVÁ, Eva, *Vánoční obyčeje - vánoční tradice, zvyky a obyčeje a jak vypadají skutečné Vánoce*. 18. 12. 1937.
- ZAVŘELOVÁ, Jiřina. *Smíme jezdit na koni ?* 22. 1. 1938.
- ZÁKALOVÝ. *O sociální mravnosti*. 1. 12. 1937.
- ZELENKOVÁ-JANKOVSKÁ. *Výživa dítěte po prvním roce života*. 17. 7. 1937.
- ZEMÍNOVÁ, Františka. *Co dnes ženy zajímá: hrozba války, obrana státu, britský Výbor pro obranu ČSR, mezinárodní situace*. 7. 6. 1938.
- ZUKERMANNOVÁ-ZIKOVÁ, M. *Ženy v povolání*, 1935.
- ŽIŽKOVÁ, Joza. *Zásobujeme svou spíž tuky; tuky v domácnosti a jejich zásoby*. 20. 2. 1939.

Sekundární literatura

- BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2011, ISBN 978-80-86829-79-1.
- TYTÉŽ. *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci*. České Budějovice: Nakladatelství a vydavatelství Veduta, [2017], 299 s. ISBN 978-80-88030-21-8.
- TYTÉŽ. *O ženské práci: dobové (sebe)reflexe a polemiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014, 243 s. ISBN 978-80-87782-34-7.
- BEAUVOIR, Simone de. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis, 1966, 412 s. Malá moderní encyklopedie.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, 439 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. s. 213.

BĚHAL, Rostislav. *Kdo je kdo v sedmdesátileté historii českého rozhlasu*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1996, 288 s. ISBN 80-238-0493-6.

BĚLINA, Pavel., *Dějiny zemí Koruny české*. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003, 328 s. ISBN 80-7185-606-1.

BOCK, Gisela, *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Přeložil Alexej KUSÁK. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 381 s. Utváření Evropy. ISBN 978-80-7106-494-7.

BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, 506 s. ISBN 80-244-0248-3.

ČÁBELOVÁ, L., *Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923 – 1939*. Nakladatelství Karolinum, Praha 2003, ISBN 80-246-0624-0.

FUKSÍK, Mansvelt. *Kapitoly z dějin Čs rozhlasu III*. Praha: Studijní oddělení Čs. rozhlasu 1965, 264 s.

HOŘČIČKA, Jiří. *Lidé kolem mikrofonu*. Praha: Orbis 1963, 110 s.

JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

KLIMEŠOVÁ, ROUBAL, BARTOŇ. *Stručná historie organizace Čs. rozhlasu. Prameny k dějinám československého rozhlasu*. Praha 1970.

KRAUS, Ivo. *Dějiny evropských objevů a vynálezů: od Homéra k Einsteinovi*. 1. vyd. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0905-1.

LENDEROVÁ, Milena, Jana STRÁNÍKOVÁ a Kateřina PTÁČKOVÁ. *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Sborník příspěvků z IV. pardubického bienále. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, 601 s. ISBN 80-7194-920-5.

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.

LENDEROVÁ, M. *Od porodní báby k porodní asistenci*. in: *Theatrum historiae*, No 1 2006.

LENDEROVÁ, Milena a kol. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 853 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1.

MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86829-31-9.

OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knihovna Společnosti Edvarda Beneše. ISBN 978-80-86107-47-9.

PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu: /1923-1993/* Praha: Český rozhlas, 1993, 158 s.

PATZAKOVÁ, A., J. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Nákladem Radiojournalu, 1935, 1039s.

SCHELLEOVÁ, Ilona a Karel SCHELLE. *Civilní kodexy 1811-1950-1964*. Brno: Vydává Masarykova univerzita v Brně - právnická fakulta v nakladatelství Doplněk, 1993, 594 s. ISBN 80-210-0597-1. s. 19 – 21.

ŠTVERÁK, Vladimír. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, 1981. s. 250 – 253.

VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání v českých dějinách*. IV. díl – 1. svazek. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066- 607-2.

VAUGHAN, David. *Bitva o vlny: rozhlas v mnichovské krizi = Battle for the airwaves : radio and the 1938 Munich crisis*. Přeložila Pavla HORÁKOVÁ. Praha: Vydal Radioservis a Cook Communications ve spolupráci s Českým rozhlasem, 2008, 112, 111 s., xvi s. obr. příl. ISBN 978-80-86212-79-1.

ZÁBĚHLICKÝ, Václav. *Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v československých zemích: od nejstarších dob až do převratu*. V Praze: V. Zaběhlický, 1928, 422 s.

Bakalářské a diplomové práce

BLAŽKOVÁ, R. *Brněnská YWCA v letech 1936-1938 a 1946-1948*. Bakalářská práce, Masarykova univerzita: Brno 2017.

CIGÁNEK, R. *Legalizace umělých potratů v Československu v roce 1957*. Diplomová práce, Karlova univerzita, Praha: 2010.

FABIANOVÁ, P. *Hlasatelky v Československém rozhlase a rozhlas pro ženy ve třicátých letech 20.století*. Diplomová práce, Karlova univerzita, Praha: 2015.

NĚMCOVÁ, I. *Historie branné výchovy*. Univerzita Palackého v Olomouci: 2014. s. 14.

MACHOVÁ, Z. *Od péče porodních bab k péči porodníků v poválečném Československu*. Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno: 2012.

TEMLÍKOVÁ, L. *Zvláštní pracovní podmínky žen a mladistvých zaměstnanců*. Diplomová práce, Olomouc: 2013.

Internetové zdroje

Baumovi Jiří a Růžena. Archiv Národního muzea: rodinné archivy. Číslo fondu 101. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/162836/>.

Český hudební slovník osob a institucí. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=8305.

Dokument ČT24. *Vynálezce Bell zavolal před 140 lety z Bostonu do Cambridge*. Zdroj [online]: ČT24: svět, věda. [vyd. 2016-6-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1929416-vynalezce-bell-zavolal-pred-140-lety-z-bostonu-do-cambridge-slo-o-prvni-oboustranny>.

MASARYK, T., G. *Moderní názor na ženu*. 1910. zdroj [online]: [cit.2018-3-3]. dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2009/SPP457/um/8146081/Masaryk_Moderni_nazor_na_zenu.pdf; s. 61 – 76.

Obec překladatelů, osobnosti. Dostupné z: <http://databaze.obecprekladatelu.cz/databaze/H/HrdinovaJosefa.html>.

Online zákony. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4f6nrrfuza>.

Plné znění zákonů. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-asi/?Id=878&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Průměrné ceny 1918 – 1929. Zdroj: Centrum informačních a knihovnických služeb Vysoké školy ekonomické v Praze; 2009. Dostupné z: <http://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/prumerne-ceny-1918-1938>.

Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, digitální česko-slovenská knihovna. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0535_01.htm.

VACULÍK, J. *Sociální péče o děti a mládež během první ČSR*. Zdroj: Škola a zdraví 21, 2011. Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/40/>.

Wikipedie, otevřená encyklopedie. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org>.

Životopis Flora Kleinschnitzová. Zdroj: Knihovna Broumov, osobnosti. Dostupné z:
<https://knihovna-brumov-bylnice.webnode.cz/osobnosti/flora-kleinschnitzova/>.

Seznam zkratek

MŠT - Ministerstvo pošt a telegrafů

ČTK - Česká tisková kancelář

PMR - Předsednictvo ministerské rady

ŽNR - Ženská národní rada